

Nancy Boerner

Goethe

Nancy Boerner

Goethe

EDIȚIA 2005

**Traducere din limba engleză de
CĂTĂLIN DRĂGAN**

Editura Școala Vremii

Arad, 2022

ISBN 978-606-9067-79-6

Cuprins

Cuvânt înainte – prof. Laura Orban	3
Goethe despre sine	5
Copilăria și tinerețea	6
Anii studenției	11
„Furtună și avânt”	17
Prima decadă în Weimar	25
Călătoria în Italia	33
Evoluție, nu revoluție	36
Prietenia cu Schiller	40
Anii napoleonieni	44
Cetățean al lumii	50
Faust	62
Mărturii	67
Note	71
Sursa imaginilor	81

Traducerea, un mod de a crea un nou univers.

„Goethe” în traducerea lui Cătălin Drăgan

asistent univ. dr. Orban Laura

Traducerea este un proces complex, care presupune conversia cuvintelor sau a textului dintr-o limbă în alta. Acest proces nu este întotdeauna atât de simplu cum poate părea la prima vedere. Confirmarea faptului că traducătorii apelează, mai înainte de toate, la creativitate, alături de o imagine relevantă a tot ceea ce se ivește în procesul de traducere, este reflectată în lucrarea lui Cătălin Drăgan „Goethe”, ce are la bază o traducere în engleză din 2005, de Nancy Boerner.

Ca formă a scriiturii, traducerea „cuvânt cu cuvânt” este necesară pentru anumite sarcini, care necesită o acuratețe completă, așa cum este cazul unui limbaj tehnico-științific. Nu același lucru îl așteptăm din partea traducătorului atunci când mesajul implică nuanțe, o activitate eminent lingvistică, o activitate de creație personală în găsirea echivalențelor care să enunțe ideea fundamentală a textului. Cătălin Drăgan, un abil traducător ce are sensibilitatea omului de litere apropiat sufletește de lirică, se angajează într-un proces de negociere între două culturi, două limbi și, de ce nu, între două viziuni complet diferite asupra lumii. El joacă rolul unui Demiurg, ce trebuie să armonizeze spații lingvistice, căci ceea ce e adecvat într-un context, căci traducătorul trebuie să îl păstreze și în cazul externalizării într-o nouă limbă. Faptul că traducătorul are o sensibilitate aparte, o aplecare asupra subtilităților limbii române, engleze și chiar germane, este vizibil, căci procesul său de traducere a necesitat elemente creative. Limbajul este în mod incontestabil creativ, diferitele limbi putând experimenta variate aspecte ale diversității care străbat lumea și timpul.

Varianta oferită de Cătălin Drăgan lucrării „Goethe” vădește un stil de traducere personal și individual, asimilând elaborând și simplificând informațiile ca parte a procesului de lucru, în consecință insuflând ceva personal în procesul traducerii. Lucrarea este bine articulată, urmând o incursiune în viața personală și creatoare a marelui om de litere, din copilărie, până la maturitatea artistică plenară. Autorul face trimiteri spre aspectele memorialistice, călătorii, prietenii declarate care au schimbat perspectiva asupra scriiturii contemporanilor, toate vor sublinia personalitatea debordantă a scriitorului. De altfel, Borrey Estelle mărturisește că: „Traducerea literară este percepută ca o performanță textuală complexă care combină elemente de creativitate cu abilități și sensibilități interculturale”. Traducătorul dovedește capacitatea de a produce o lume nouă, oferind lectorului o nouă perspectivă, un stil de traducere personal și individual, elaborând și simplificând

informațiile ca parte a procesului de lucru, însuflând ceva personal în procesul traducerii. În acest fel obiectul muncii sale este un produs direct și organic legat de sine, de persoana care l-a produs ca un element de noutate într-o altă cultură.

Traducerea creativă reprezintă procesul care combină traducerea cu transcreerea, parafrizarea, creativitatea fiind cheia cu ajutorul căreia un traducător abil va reuși să transpună ideile într-o altă limbă. Natura leții limbii este un atu al traducătorului, în exemple precum: „La baza existenței sale stă un impuls mereu activ către creativitatea literară, care produce consecințe atât interioare, cât și exterioare”. Procesul de echivalare este un element fundamental în traductologie, deoarece semnifică acțiuni de identificare și fixare a echivalențelor textuale, funcționale, culturale, semantice și pragmatice, pentru atingerea obiectivului de a forma o construcție textuală corespondentă, cu sens și înțeles. Considerăm că traducătorul Cătălin Drăgan a reușit - prin abilitatea deosebită pe care o posedă - să asigure supraviețuirea, dar și amplificarea mesajului original, contribuind la răspândirea mesajului autorului. Impresionante rămân versurile marelui scriitor:

Pentru ce mi-ai dat privirea-adâncă,

Grea de presimțiri, în viitor?

În noroc și în iubire încă

Să nu credem noi amăgitor?

Goethe despre sine

Un portret al lui Goethe care se folosește de propriile sale cuvinte se poate baza pe un număr aproape infinit de surse. Pe lângă scrierile sale literare, științifice și mai ales autobiografice, printre care *Poezie și adevăr*, povestea tinereții sale, a scris peste 15.000 de scrisori și a ținut un jurnal timp de 52 de ani. Mulți vizitatori, asociați și prieteni și-au înregistrat conversațiile cu el. Poate că nu pe nedrept s-a afirmat că este posibil să nu existe pentru niciun alt om de litere o asemenea bogăție de documente.

Și totuși, uneori, se pare că știm despre Goethe mai puțin decât despre Dante sau Shakespeare. La fel cum contemporanii considerau că firea sa nu putea fi descrisă, pentru că le „scăpa”¹ mereu, biografii tac atunci când se confruntă cu întrebarea despre adevăratul său caracter. La această incertitudine contribuie și scrierile lui Goethe despre el însuși. În *Poezie și adevăr* el a făcut doar aluzie la experiențele angoasante din copilărie, iar în majoritatea scrisorilor sale a preferat să vorbească mai degrabă despre probleme externe decât despre chestiuni personale. Într-adevăr, pe măsură ce a îmbătrânit, a căutat să-și ascundă gândurile cele mai intime în spatele unor maxime neangajante. A dorit ca operele sale literare și autobiografice să fie privite nu ca niște confesiuni cuprinzătoare în maniera lui Rousseau, ci mai degrabă ca *fragmente ale unui mare crez*.² Norocul lui Werther a fost doar un aspect al experienței lui Goethe; el nu a fost niciodată Faust și nici Wilhelm Meister. În afară de efuziunile spontane ale primelor sale scrisori, doar o singură dată a încercat în mod deschis să se autoportretizeze. Printre documentele sale postume a fost găsit un manuscris care datează probabil din vara anului 1797 și care conține ceea ce pare a fi o schiță a unui autoportret:

La baza existenței sale stă un impuls mereu activ către creativitatea literară, care produce consecințe atât interioare, cât și exterioare. Pentru ca acest impuls să nu se autoconsume, el trebuie să caute un contrabalans în lumea reală, pentru că nu are înclinații teoretice, ci doar practice. De aici și tendințele sale nechibzuite: spre artele frumoase, pentru care nu are talent; spre lumea afacerilor, pentru care nu are aptitudini; spre științe, pentru care îi lipsește perseverența. Dar pentru că abordează toate cele trei domenii în mod creativ, urmărind întotdeauna să discearnă realitatea subiectului și a conținutului și să realizeze o unitate și o adecvare a formei, chiar și aceste direcții greșite ale strădaniei sale sunt productive, atât în exterior, cât și în interior... În chestiuni legate de afaceri, el este competent dacă acestea au o anumită substanță și dacă, în final, se obține un rezultat de durată sau, cel puțin, s-a realizat ceva pe parcurs. Atunci când apar obstacole, nu este flexibil; în schimb, cedează sau rezistă cu forța, perseverează sau renunță, în funcție de convingerile sale sau de starea de spirit de moment. El poate tolera tot ceea ce rezultă din necesitate, artă și meșteșug, însă trebuie să își întoarcă ochii atunci când oamenii acționează

din instinct în timp ce pretind că au un scop. Îi sunt specifice o sensibilitate și o adaptabilitate care sunt influențate de atmosfera unui obiect prezent, făcându-l fie să fugă de el, fie să se identifice cu el. Acest lucru este valabil pentru cărți, pentru indivizi și pentru grupuri de oameni; el nu poate citi fără să fie animat de carte; chiar dacă substanța acesteia este cât se poate de diferită de a sa, nu se poate abține să nu se folosească de ea și să nu încerce să producă ceva asemănător.³

Deși Goethe a descris aici, mai deschis decât în memoriile sale ulterioare, o neliniște interioară care îl stăpânea constant, schița este semnificativă pentru că a rămas un fragment. Aproape că pare că nu dorește să meargă mai departe, nici pentru alții, nici pentru el însuși. I se părea Înțelegerea ultimă a identității sale i se părea că atinge *acele mistere ale vieții* pentru care, așa cum nota cu doar o săptămână înainte de moarte într-o scrisoare adresată lui Wilhelm von Humboldt, *rareori există o oră pentru a reflecta*.⁴ În ciuda numeroaselor intuiții pe care le-a dobândit în tranzițiile și etapele creșterii sale, esența existenței sale a rămas pentru el practic inexprimabilă. Un pasaj din Iov pe care l-a citat la începutul eseului *Formarea și transformarea naturii organice* este emblematic pentru această biografie bazată pe propriile sale cuvinte:

*Iată, el m-a trecut
înainte ca eu să-l percep,
și se schimbă
înainte ca eu să observ.*

Copilăria și tinerețea

Johann Wolfgang Goethe, născut la 28 august 1749 în orașul imperial Frankfurt pe Main, se trăgea, din partea tatălui, din agricultori și meșteșugari din Turingia, iar din partea mamei, dintr-o familie de savanți și avocați din sudul Germaniei. După ani de zile în care a fost croitor de meserie, tatăl său, Friedrich Georg Goethe, s-a stabilit la Frankfurt, unde s-a căsătorit cu văduva unui hangiu, devenind astfel gazda unui loc de întâlnire popular numit "Sălciile". Fiul său, Johann Caspar Goethe, născut în 1710, a moștenit o avere considerabilă. Aceasta i-a permis să studieze dreptul și să își continue educația în excursii prin Franța și Italia. După o încercare eșuată de a obține un post de administrator municipal, în 1742 a aranjat să cumpere titlul de "consilier imperial", care l-a pus pe picior de egalitate cu cei mai distinși cetățeni ai orașului. Fără responsabilități profesionale, începând de la vârsta de 32 de ani s-a dedicat studiilor juridice și intereselor sale în domeniul artelor. În 1748 s-a căsătorit cu Catharina Elisabeth Textor, fiica primarului orașului. Dintre cei șase copii ai cuplului, doar doi au supraviețuit copilăriei: Johann Wolfgang și sora sa, Cornelia, cu un an mai mică decât el.

Casa părinților lui Goethe, numită sonor "La cele trei lire", era situată la doar câteva sute de pași de corpul de gardă principal din centrul orașului. Ea reprezenta stilul de viață al cetățenilor cultivați ai vremii. Când tatăl lui Goethe a remodelat proprietatea, a pus mai puțin accent pe aspectul exterior al acesteia. El a investit mai mult pe aspectul exterior decât pe *un interior bun și confortabil*⁶, mult efort în dezvoltarea bibliotecii sale și a unei galerii de picturi.

Suveniruri din călătoriile sale împodobeau camerele și palierul spațios de la etajul al doilea. În *Poezie și adevăr*, Goethe își amintea că o serie de scene romane⁷ de acolo îi atrăgeau adesea privirea. Cu o deosebită căldură și-a amintit de priveliștea de la etajul al treilea al casei: *Când eram mic, aceasta era favorita mea, nu chiar trist, dar melancolic, locul meu preferat. Dincolo de grădini, dincolo de zidurile și bastioanele orașului se putea zări o frumoasă și fertilă câmpie fertilă... Acolo îmi învățam lecțiile în timpul verii, așteptam să mă întorc la școală. furtunile și nu mă săturam niciodată să văd soarele la apus. Pentru că am privit și vecinii care se plimbau prin grădini și își îngrijeau florile, copiii care se jucau și grupurile de oameni distrându-se, am simțit de timpuriu un sentiment de izolare și o dorință care a rezultat, a cărei influență, pe măsura seriozității și imaginației pe care mi le-a dăruit natura, a devenit curând - și ulterior tot mai mult - evidentă.*⁸

Goethe a acordat orașului său natal mult credit pentru că i-a oferit mediul spațial și intelectual de care s-a bucurat în tinerețe. În autobiografia sa a schițat o imagine a *vechiului oraș comercial*⁹ marcat de tradiții vechi, cu străzile, aleile, fântânile, mănăstirile și bisericile sale. A descris cu dragoste *frumosul râu Main care în amonte și în jos i-a atras privirea*¹⁰, precum și ocupațiile locuitorilor, activitățile și distracțiile lor. Băiatului îi plăcea să se amestece în mulțimea din jurul catedralei sau de pe "Römerberg", piața din fața primăriei, pe care și-o amintea ca pe *un loc plăcut pentru o plimbare*¹¹. Cu toate acestea, chiar și în ultimii ani, își amintea cu dezgust de *piața închisă, aglomerată și murdară, cu tarabele de măcelărie înghesuite și hidoase*¹² din vecinătate. Aici, într-un cadru neschimbat de secole, a avut loc execuția Susannei Margarethe Brandt, o femeie necăsătorită care își ucisese copilul nou-născut, un eveniment care a contribuit probabil, pentru Goethe, la conceperea scenelor cu Gretchen din *Faust*.

Este dificil să ne facem o imagine cuprinzătoare a tatălui lui Goethe. În *Poezie și adevăr* Goethe se referă la el în legătură cu incidente concrete și vorbește despre caracterul său arid, pedant, de strictetea sa atât față de el însuși, cât și față de ceilalți. Dar el nu oferă o caracterizare completă a

personajului, poate pentru că, în ultimii ani, a simțit cât de mult semăna cu părintele său, nu numai prin înfățișare, ci și prin dragostea sa pentru ordine. În mod ambiguu, el a oferit o imagine a acestei asemănări într-o epigramă frecvent citată:

Tatăl meu mi-a dat fizicul

*Și o abordare serioasă a vieții.*¹³

O contrapondere la tatăl său a fost oferită de mama lui Goethe, care era *foarte vioaie și senină*¹⁴. În parte datorită vârstei sale - avea 18 ani când s-a născut Goethe, în timp ce tatăl său avea aproape 40 de ani - este posibil să se fi simțit adesea mai apropiată de copiii ei decât de soțul ei. Abilitățile ei de mediere au ajutat la prevenirea unor conflicte grave între fiu și tată. Mai târziu, Goethe a atribuit afinitatea sa pentru poezie *iubirii ei pentru povestiri*¹⁵. Putem doar ghici cum a fost testată mai târziu *firea fericită*¹⁶ de care își amintea cu drag, pentru că Goethe a ars scrisorile în care ea a discutat despre viața personală. afaceri personale. După moartea soțului ei, în 1782, ea a trăit timp de aproape încă trei decenii. Goethe a vizitat casa copilăriei sale doar de patru ori după ce a părăsit-o definitiv în 1775.

Goethe și-a găsit cea mai apropiată confidentă a tinereții sale în sora sa, Cornelia. La fel ca fratele ei, *era o ființă care nu era împăcată cu ea însăși și nici capabilă să devină astfel*¹⁷, fără să posede însă darul creativității literare care îi permitea lui Goethe să ia distanță față de experiențele neplăcute. Aproape fiecare dezacord îi provoca o suferință prelungită. *Cu doar un an mai tânără decât mine, ea crescuse alături de mine pe parcursul întregii mele vieți conștiente și avea Astfel, devenise legată de mine în modul cel mai intim... ... În primii noștri ani de viață ne-am jucat și am învățat împreună, până la punctul în care ne puteam considera gemeni, și am păstrat această afinitate, această încredere, pe măsură ce capacitățile noastre fizice și morale s-au dezvoltat. Acel interes al tinereții, acea uimire față de trezirea sentimentelor senzuale care se ascund în spatele convențiilor intelectuale și a nevoilor intelectuale care iau forme senzuale, toate acele observații care derutează mai degrabă decât să lumineze, și aberațiile și greșelile care rezultă, le-am împărtășit și am depășit împreună*¹⁸.

În mare măsură, tatăl său a fost responsabil de educația riguroasă pe care a primit-o Goethe, începând din fragedă pruncie. Așa cum se obișnuia în familiile înstărite, băiatul a fost instruit de educatori privați, care au pus accentul pe artele liberale. Unele din caietele sale de însemnări, cu teme la limbile greacă și latină, s-au păstrat și dau mărturie despre mintea sa scilipitoare. Băiatul de 8 ani nota acolo că transcrisese exercițiile celor mai distinși studenți ale școlilor publice. În afara limbilor clasice, a studiat limbile franceză, engleză și italiană, chiar și puțină ebraică. La vârsta de 10 ani, i-a citit pe Esop, Homer, Vergiliu și Ovidiu, dar și *O mie și una de nopți* și Robinson

Crusoe, pe lângă povești populare despre Tyll Owlglass, Doctorul Faust și legenda *Evreului rătăcitor*¹⁹.

Educația religioasă a lui Goethe a avut ca fundament lutheranismul, confesiunea predominantă în Frankfurt. Participarea la slujbele bisericești era completată de lecturile de acasă ale Sfintei Scripturi, atât a Vechiului, cât și ale Noului Testament. Deși Goethe s-a îndepărtat mai târziu de formele eclesiastice ale creștinismului, el a recunoscut că datorează mare parte din educația sa Bibliei. În ciuda poziției conservatoare a tatălui său vizavi de chestiunile religioase, recognoscibilă în respingerea de către el a poemului epic *Mesia* a lui Klopstock, Goethe și sora lui au fost profund impresionați de această operă pe care au citit-o pe ascuns.

Un eveniment semnificativ pentru dezvoltarea intelectuală a băiatului a fost cutremurul din Lisabona din 1 noiembrie 1755, una din cele mai mari catastrofe ale vremii. Deși, atunci când a scris opera *Poezie și adevăr*, Goethe a încercat să minimalizeze experiențele răscolitoare, nu a ascuns acolo faptul că evenimentul a avut un impact puternic asupra liniștii sale sufletești: *Chiar mai repede decât vestea însăși, șocurile care au urmat s-au răspândit pe o întindere mare; replici mai slabe ale cutremurului au fost simțite în numeroase locuri; multe izvoare și-au oprit cursul. Cu atât mai mare a fost efectul veștii în sine, care călătorea cu rapiditate, la început cu informații generale, mai apoi cu detalii groaznice. După aceea, cei pioși nu s-au zgârcit la pedepse severe adresate congregațiilor lor...Băiatul, care absorbea toate acestea, a experimentat nu puțin nedumerire. Dumnezeu, Creatorul și Atotțiitorul cerului și al pământului, pe care Primul Articol al Credinței/Crezului îl zugrăvise înțelept și milostiv, îi lăsase pe cei drești să sufere aceeași soartă cu a celor păcătoși, nedovedindu-se astfel în nici un fel părinte. Mintea tânără a băiatului a încercat zadarnic să ajungă la un consens cu o astfel de observații, dar aceasta era cu atât mai puțin posibilă cu cât înțelepții și învățații înșiși nu se puteau pune de acord asupra interpretărilor pe care să le dea fenomenului.*²⁰

Și alte evenimente au avut consecințe de durată asupra lui Goethe. Când a izbucnit Războiul de Șapte Ani dintre Prusia și Austria în 1756, state conduse de regele Frederic al II-lea, respectiv de împărăteasa Maria Terezia, iar lumea a fost chemată nu doar să observe, ci să judece²¹, băiatul a devenit conștient de faptul că afacerile politice îi puteau afecta întreaga viață: *Așa cum, în al șaselea an al vieții mele, cutremurul din Lisabona mă făcuse să privesc bunătatea lui Dumnezeu cu o oarecare suspiciune, acum, din cauza lui Frederic (n. n. regele Prusiei), ajunseseam să pun la îndoială obiectivitatea publicului...Cele mai evidente realizări erau barjocorite și ridiculizate; cele mai ilustre fapte erau, dacă nu repudiate, cel puțin minimalizate; și atâta nedreptate i se făcea singurului om care era în mod vizibil superior tuturor contemporanilor săi. Aceasta nu era opera*

*vreunei mulțimi, ci a unor oameni remarcabili, printre care îi număram pe bunicul și pe unchii mei*²².

Diferențele de opinie dintre bunicul său, Textor, partizan al Austriei și tatăl său, care preferea Prusia, au creat tensiuni în familie și, în final, chiar o sciziune. Fără să înțeleagă chestiunile politice, dar atras de personalitatea regelui Frederic, Goethe a luat partea tatălui său. *Deci și eu eram înclinat spre Prusia sau, mai corect spus, spre Fritz* (n. n. porecla dată regelui Frederic)-*dar ce reprezenta oare Prusia pentru noi?*²³

Orașul Frankfurt a fost afectat direct de război atunci când francezii, aliații Austriei, l-au atacat în ianuarie 1759, ocupându-l. Etajele de jos ale casei lui Goethe au fost rechiziționate drept cartier general pentru ofițerul principal al administrației franceze, locotenentul regal conte François de Thoranc. Deși Thoranc era în dezacord cu proprietarul său în diverse probleme, îl trata pe fiul acestuia cu o afecțiune părintească. Ajuns la maturitate, Goethe i-a mulțumit printr-un portret plin de apreciere realizat în opera *Poezie și adevăr*. A menționat mai ales dragostea pentru artă a contelui, care a făcut comenzi de lucrări la pictorii locali, printre care Johann Konrad Seekatz. Cum majoritatea lucrărilor au fost executate în casa părinților săi, băiatul s-a familiarizat cu mediul artelor vizuale.

Ca element de noutate a ocupației l-a reprezentat prezența unei companii franceze de teatru, la ale cărei spectacole i se permitea și lui Goethe să participe. Prin urmare, la unsprezece ani, băiatul a văzut piese de Racine și Molière și a intrat în contact cu lumea actoricească. Interesul lui crescând pentru scenă, stimulat de timpuriu de teatrul de păpuși, e amintit în unele scene ale romanului său *Vocația teatrală a lui Wilhelm Meister*.

Tot din perioada ocupației franceze a orașului natal datează și primele poezii ale lui Goethe. Versurile finale ale unei urări de Anul Nou, oferită în 1757 bunicilor din partea mamei, începeau să se împlinească:

*Acestea sunt eforturi timpurii pentru reflecțiune;
În curând, pana mea va arăta perfecțiune.*²⁴

Tânărul a continuat să compună cu ușurință crescândă o varietate de versuri, unele în competiție cu prietenii săi. La a treisprezecea sa aniversare i-a prezentat tatălui său un volum quarto de versuri, din care s-au păstrat însă puține: părți din poemul *Gânduri poetice despre pogorârea lui Hristos în iad* și fragmente dintr-o dramă despre căderea lui Belșazar, regele babilonian pedepsit de către Dumnezeu pentru blasfemie.

Tocmai talentul său l-a adus pe Goethe într-o situație dureroasă, atunci când un grup de tineri l-a determinat să compună scrisori fictive, pe care le-au folosit mai apoi, fără știința băiatului, în scopuri înșelătoare. Băiatul de paisprezece ani era atras de o fată din grup, acea *Gretchen* din *Poezie și adevăr*. Când, cu ocazia unei investigații oficiale a celor întâmplate, ea a mărturisit însă că nu îl luase niciodată în serios, el s-a detașat: *Găseam intolerabil faptul că o fată abia cu câțiva ani mai mare decât mine mă considera un copil, pe când însumi mă socoteam un tip inteligent și abil.*²⁵ În memoriile sale, fundalul acestui episod, combinând artistic experiența cu ficțiunea, îl reprezintă încoronarea, în aprilie 1764, a lui Iosif al II-lea ca împărat al Sfântului Imperiu Roman. Descrierile lui Goethe readuc la viață spectacolul plin de culoare a acestei *ceremonii politico-religioase*.²⁶

Anii studenției

La vârsta de șaisprezece ani, Goethe era pregătit să urmeze cursurile universitare. Dacă i s-ar fi permis să-și urmeze înclinațiile, ar fi urmat studii clasice la Göttingen, dar tatăl său a insistat pentru Universitatea din Leipzig, la care însuși studiasse. Presupusese că fiul său va deveni versat în jurisprudență, își va susține doctoratul la Leipzig, după care își va urma cariera în drept administrativ.

Simțindu-se precum *un prizonier care și-a aruncat lanțurile*²⁷ și având la dispoziție o linie generoasă de credit, Goethe a ajuns în Leipzig în 3 octombrie 1765. Cunoscut pentru târgurile de comerț și modelat de *o perioadă recentă de commerce, bogăție și opulență*²⁸, orașul era impregnat de spiritul rococo. Reușea să impresioneze tineretul care crescuse între limitele unui mediu tradițional. Goethe s-a abandonat noilor influențe, transformându-se într-un estetic care a făcut o *figură frumoasă*.²⁹

Cu toate acestea, entuziasmului său de la început i-a urmat dezamăgirea. Nu-l interesau nici cursurile de legislație, nici cele umaniste. Gellert, poetul, la ale cărui prelegeri despre scrisori fusese dornic să participe, pierduse respectul studentului deoarece, în perorații lungi, el combătea stelele în ascensiune ale vremii, pe Klopstock, Wieland și Lessing. Un alt profesor, Gottsched, considerat cândva autorul de frunte al țării, devenise ținta ridiculizării din cauza vanității sale nemăsurate. Pe lângă toate acestea, Goethe a descoperit că noile sale cunoștințe nu-i apreciau nici versurile, nici – într-o Saxonie antiprusacă – deschiderea spre regele Frederic. Într-o scrisoare adresată unui prieten din Frankfurt își descrie deziluzia, imaginându-se un vierme care aspiră la lucruri înalte:

*Am văzut că zborul meu maiestuos
(Așa cum mi se părea), nu era decât
O încercare a unui vierme în praf, care vede vulturul
Zburând spre soare și astfel*

*Tânjește să facă același lucru. Se zbate în sus, se zbate,
 Și-și încordează timid toți nervii,
 Dar rămâne în țărână. Și atunci un vânt se ridică repede,
 Ridică praful în vârtejuri și ridică și viermele.
 Se simte puternic, ca un vultur și se bucură
 De amețeală. Dar deodată vântul se potolește.
 Praful se scufundă în jos,
 Și odată cu el și viermele. Acum se târăște la fel ca înainte.³⁰*

A găsit un sfătuitor în persoana lui Ernst Wolfgang Behrisch, profesorul particular al unui conte tânăr. Mai târziu, Goethe îl va numi *unul din cei mai ciudați pești din lume*³¹, dar a înțeles cum *să-mi împlânzesc neliniștea și nerăbdarea*³². Cu simțul său sigur al bunului gust, Behrisch a devenit primul cititor critic al poeziei lui Goethe. Numai câteva din versurile compuse în stilul anacreontic lejer al vremii au găsit aprobarea lui Behrisch, dar pe acestea Goethe le-a copiat caligrafic într-o carte, *Annette*, care s-a păstrat. În afară de Behrisch, doi artiști, Johann Michael Stock și Adam Friedrich Oeser, i-au fost de folos lui Goethe. Primul l-a instruit în arta gravurii, iar cu cel de al doilea a studiat desenul. Prieten al lui Winckelmann, renumitul istoric al artei, Oeser l-a familiarizat pe Goethe cu preceptele clasicismului și a încercat să-l descurajeze în predilecția sa pentru *natura încovoiată, împodobită cu scoici* a rococoului.³³

Goethe a trăit cea dintâi pasiune adevărată a vieții sale la Leipzig. În cârciuma familiei Schönkopf, acolo unde își lua masa, a întâlnit-o pe fiica proprietarilor, Anna Katharina, alintată Kätchen, *o fată drăguță și blândă*³⁴, de care s-a îndrăgostit cu toată vehemența temperamentului său. Totuși, geloziiile sale *nefodate și meschine*³⁵ au tensionat relația, care s-a încheiat printr-o despărțire amicală.

În prima sa comedie finalizată, *Capriciul îndrăgostitului*, o reflexie a pieselor pastorale populare la acea vreme, Goethe a ilustrat tensiunea generată de sentimentele proprii. Mai târziu, în *Poezie și adevăr*, a arătat că, încă din șederea sa în Leipzig, a trăit nevoia de a se elibera de emoțiile tulburătoare prin a le pune în cuvinte: *Și așa a început înclinația de la care n-am putut să mă abat întreaga mea viață și anume să transform tot ceea ce mă încânta, mă necăjea sau mă preocupa în*

*vreun fel într-un tablou, o poezie. În acest fel, m-am împăcat cu ea, atât pentru a-mi clarifica concepțiile despre lucrurile exterioare, cât și pentru a obține o pace interioară. Nimeni nu ar fi putut avea mai multă nevoie de acest talent decât mine, a cărui natură îl arunca constant de la o extremă la alta. Astfel, toate lucrurile pe care le-am exprimat nu sunt decât fragmente ale unui mare crez, pe care acest volum (n. n. Poezie și adevăr) va face o încercare curajoasă de a-l sintetiza.*³⁶

După trei ani în Leipzig, Goethe a trăit o criză. Seriile sale constante de distracții și studii i-au adus o tensiune considerabilă și au culminat cu un colaps fizic. Afectat de hemoragie în iulie 1768, a plutit zile în șir *între viață și moarte*.³⁷ Precum *un supraviețuitor al unui naufragiu*³⁸, a revenit la Frankfurt. I-a luat aproape un an și jumătate să se refacă complet și să nu se mai teamă că suferă de tuberculoză. Sub îndrumarea Susannei von Klettenberg, o aderentă la secta Frații Moravi și prietenă a mamei sale, convalescentul Goethe a început să citească publicații mistice și pietiste, printre care s-a numărat și *O istorie nepărtinitoare a istoriei bisericii și a ereziei* a lui Gottfried Arnold.

Personalitatea mentorului său l-a impresionat profund pe Goethe. Încurajările ei l-au ajutat să-și învingă neliniștea trăită la Leipzig: *Ea avea propriile interpretări legate de neliniștea mea, de nerăbdarea mea, de strădania mea, de căutările, cercetările, reflecțiile și șovăielile mele: nu-și ascundea convingerea că toate acestea se datorează faptului că nu mă împăcasem cu Dumnezeu. Crezusem încă din copilărie că aveam o relație destul de bună cu El; credeam încă din copilărie că mă înțelegeam destul de bine cu El; într-adevăr, după o serie de experiențe, mi-am imaginat că poate chiar îmi datorează ceva și am fost destul de îndrăzneț să cred că există chiar câteva lucruri pentru care ar trebui să-l iert. Această noțiune a apărut din bunăvoința mea nemărginită, căreia, mi se părea, El ar fi putut să-i ofere mai mult ajutor. Vă puteți imagina cât de des am ajuns la certuri cu prietenul meu din această cauză, dar întotdeauna în modul cel mai amical, sfârșind adesea prin concluzia că eram un tip prostuț care uneori trebuia să fie tratat cu indulgență.*³⁹

Pe lângă Susanna von Klettenberg, cel care a contribuit la starea de bine atât fizică, cât și psihică a convalescentului a fost doctorul Johann Metz, care pare să fi avut cunoștințe solide despre principiile homeopatiei. Ghidat de acesta, Goethe s-a afundat în scrierile lui Paracelsus, dar și în *Opus magocabbalisticum et theosophicum* a lui Georg von Welling, efectuând chiar experimente alchimice. I se trezise interesul pentru observarea proceselor naturale. Dovadă stă o scrisoare pe care a trimis-o în februarie 1769 Fredericăi Oeser, fiica profesorului său de desen din Leipzig: *În acest moment, viața mea e dedicată filozofiei. Închis în casă, singur, un compas, hârtie, pană și cerneală și două cărți singurul meu echipament. Și, în acest mod simplu, mă apropii adesea atât de mult de adevăr, mai aproape decât alții, cu învățătura lor livrescă. Un mare erudit este rareori un*

*mare filozof. Cei care au răsfoit cu trudă multe volume sunt înclinați să disprețuiască cartea simplă și ușoară a naturii, dar nu există nimic adevărat care să nu fie simplu.*⁴⁰

În preajma Paștelui din 1770, Goethe a plecat iar de acasă, de data aceasta pentru a-și finaliza studiile la Strasbourg, unde se vorbea în mare măsură limba germană, deși orașul aparținea politic de Franța. Mai mult decât în oricare altă perioadă a vieții sale, acel an și jumătate petrecut de Goethe acolo i-a adus un nou început în tot ceea ce a trăit și a scris. Când a ajuns, priveliștea catedralei din Strasbourg l-a copleșit. Spre deosebire de cei mai mulți dintre contemporanii săi, tânărul de douăzeci de ani a apreciat măreția clădirii gotice, care, la acea vreme, era considerată ostentativă. În omagiul *Despre arhitectura germană*, scris doi ani mai târziu, Goethe și-a amintit sentimentul care îl cuprinsese: *Ce senzație neașteptată m-a surprins când m-am apropiat de priveliște! Suflul meu era plin de o impresie extraordinară, de neșters, pe care o puteam savura și de care mă puteam bucura, dar pe care nu o puteam înțelege sau explica în niciun fel pentru că era alcătuită dintr-o mie de detalii armonioase... De câte ori, în amurg, ochiul meu, obosit de scrutări iscoditoare, a fost reîmprospătat de pacea prietenoasă atunci când nenumăratele părți s-au topit într-o singură întindere, care acum stătea, simplă și măreață, în fața sufletului meu, făcând posibilă evoluția fericită a capacității mele de a mă bucura și de a înțelege. Devenind evident pentru mine, în slabe intuiții, era geniul unui mare meșter artizan.*⁴¹

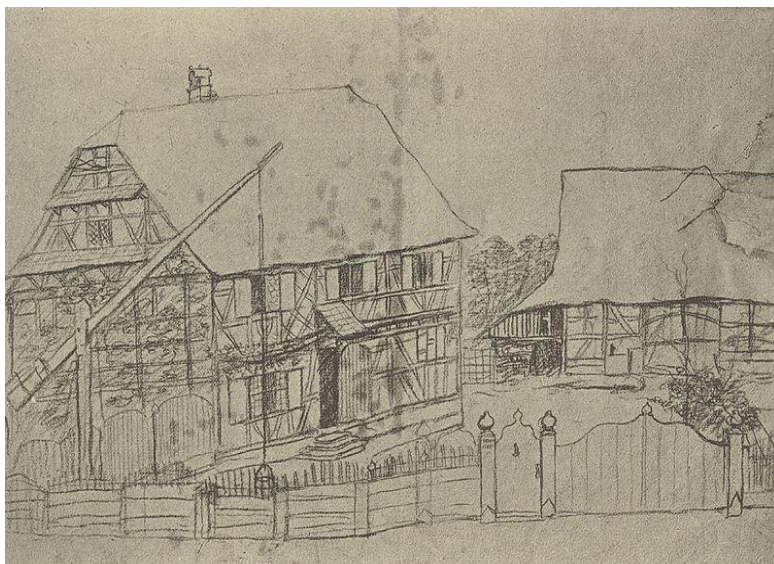
După o explorare inițială a *frumoasei Alsacii*⁴², viața lui Goethe în Strasbourg a fost definită de studiu intens. În loc să acorde atenție jurisprudenței, totuși, înspre care nu l-a împins nicio *constrângere interioară*⁴³, el a urmat cursuri de medicină și teorie politică. De asemenea, a aprofundat întrebări istorice, filozofice și teologice. Și-a notat într-un caiet o listă a autorilor pe care îi citise sau pe care avea de gând să-i citească, de la Socrate și Platon la Thomas à Kempis, apoi la Rousseau și Moses Mendelssohn. Unei cunoștințe din Frankfurt care îi ceruse sfatul cu privire la studiile pe care să le urmeze, i-a scris: *Când îți începi viața academică, primul lucru pe care îl vei găsi sunt o sută de oameni ca mine. „Nu a fost singurul!”, vei gândi, iar apoi vei merge mai departe și vei găsi o sută mai buni decât mine. Mă vei măsura în raport cu acest nou standard, îmi vei găsi tot felul de neajunsuri, iar apoi sunt pierdut. Este dificil să judeci corect pe cineva pe care l-ai considerat perfect, dar care apoi se dovedește a fi defectuos chiar și într-un singur domeniu... Să te dedici subiectelor spre care intelectul este înclinat, să compari lucrurile, să pui totul la locul lui, să evaluezi fiecare valoare, iată ce trebuie să facem acum. Urmărind acest lucru, nu trebuie să fim nimic, ci să dorim să devenim totul, și, în special, nu ar trebui să ne oprim și să ne odihnim mai des decât o dictează cerințele unei minți și ale unui corp obosit.*⁴⁴

Ceea ce Goethe recomanda în scrisoare cerea și de la el însuși. Într-adevăr, îndemnul la autoeducație, pe care l-a articulat și mai târziu, inclusiv în *Faust* și *Wilhelm Meister*, și pe care l-a

repetat aproape textual asociatului său von Müller în 1830: *Trebuie să te schimbi, să te înnoiești, să reîntinerești în mod constant pentru a nu stagna*⁴⁵ - l-a condus la Strasbourg la eforturi extreme: pentru a depăși stările de amețală care îl afectau ocazional, și-a făcut un obicei din a urca în vârful turnului catedralei; a învățat să suporte zgomotul puternic, pe care îl detesta, urmărindu-i pe toboșarii de la exercițiile militare, iar la orele de anatomie a încercat să se obișnuiască cu *cele mai dezgustătoare priveliști*⁴⁶, - în ciuda unei repulsii înnăscute.

La fel ca la Leipzig, Goethe și-a făcut prieteni apropiați la Strasbourg. Lua frecvent masa cu fizicianul Jung-Stilling, un pietist și cu poetul Jakob Lenz. Cea mai importantă a fost întâlnirea cu Johann Gottfried Herder, care își petrecea o perioadă de timp la Strasbourg din cauza necesității unei operații la ochi. Mult mai târziu, la mult timp după ce s-a despărțit de bătrânul splenic care a devenit Herder, Goethe a descris prima lor întâlnire, recunoscător pentru încurajările primite: *Înfluența acestui lăudăros jovial a fost considerabilă și semnificativă. Era cu cinci ani mai în vârstă decât mine, ceea ce în tinerețe înseamnă mult; și pentru că îl recunoșteam pentru ceea ce era, pentru că încercam să apreciez ceea ce realizase deja, a reușit să obțină o influență imensă asupra mea... Conversațiile sale erau întotdeauna substanțiale, fie că puneă întrebări, fie că dădea răspunsuri sau comunica în alt mod. Zilnic, chiar din oră în oră, mă impulsiona să am noi puncte de vedere.*⁴⁷

Sub îndrumarea lui Herder, Goethe a rupt în sfârșit cu tot ce era rococo. Herder l-a condus la ideile antiraționaliste și *sibiline*⁴⁸ ale lui Johan Georg Hamann, l-a umplut de entuziasm pentru profunzimea lui Shakespeare, i-a atras atenția asupra creațiilor osianice ale lui Macpherson și i-a prilejuit întâlnirea cu poezia populară, pe care a recunoscut-o ca fiind *cea mai veche mărturie a expresiei literare*.⁴⁹ *Am ajuns să cunosc poezia dintr-o perspectivă complet nouă, într-un alt sens decât înainte și care m-a atras foarte mult.*⁵⁰

Inspirat de Herder, Goethe a căpătat convingerea că este mai important pentru scriitori și artiști să se lase conduși de emoțiile lor decât să aibă încredere în abilitățile dobândite, premisă la care a aderat de-a lungul întregii sale vieți.

Contraponderea acestor activități intelectuale a fost o nouă dragoste. La o lună după ce l-a întâlnit pe Herder, Goethe a făcut cunoștință cu familia lui Johann Jakob Brion, pastor în Sesenheim, un sat aflat la câteva ore de Strasbourg. Povestea primei sale călătorii din oraș până acolo, amintirea întâmpinării sale de către clericul ospitalier și portretele celor două fiice ale acestuia se numără printre cele mai poetice părți ale operei *Poezie și adevăr*. Cea mai mică dintre fete, Frederica, i-a părut vizitatorului *cu adevărat o stea foarte frumoasă în acest paradis rural*.⁵¹ După prima lor întâlnire, Goethe i-a scris din Strasbourg, o schiță a acelei scrisori date 15 octombrie 1770 fiind singura păstrată: *Dragă nouă prietenă, nu șovăiesc în a mă adresa dumatăle astfel, pentru că, deși înțeleg doar puțin din limbajul privirii, atunci când ne-am văzut întâia oară, ochii mei au găsit în dumneata nădejdea acestei prietenii și pot jura că inimile noastre au simțit la fel. La cât de afectuoasă și de bună te știu, n-ar trebui să fii binevoitoare cu mine, când eu țin atât de mult la dumneata?...Cu siguranță, domnișoară, Strasbourgul nu mi-a părut niciodată atât de gol ca acum. Sper că asta se va îmbunătăți, când timpul va fi estompat amintirea veseliei noastre glumețe și jucăușe. Dar sunt eu capabil sau dispus să uit asta? Nu. Prefer să păstrez această ușoară durere de inimă și să îți scriu des*.⁵²

Ruperea de convențiile literare datorată influenței lui Herder și atracția pentru Frederica Brion au reprezentat forțe care au declanșat în Goethe un potop de versuri, mai emoționante decât aproape toate celelalte cunoscute până atunci în limba germană. O plimbare călare, începută la sfârșitul zilei, ca un *demers pasional*⁵³, l-a adus la Sesenheim sub lumina lunii și i-a inspirat poemul *Bun venit și bun rămas*. O altă creație a fost *Cântec de mai*, ce debutează cu versurile *Ce plin natura/Străluce-n jur!* (n. n. traducere în limba română de Maria Banuș). În tonul cântecelor populare pe care, la îndemnul lui Herder, le *smulse* din gâturile celor mai bătrâne bunicuțe⁵⁴, a scris *Roza din câmpie*.

Cu toate acestea, după numai câteva luni, atmosfera idilică a fost umbrită de urme de îndoială. Mai clar decât în reminiscențele sublimite din *Poezie și adevăr*, acest lucru este evident într-o scrisoare pe care Goethe a trimis-o din Sesenheim, la începutul verii anului 1771, la Strasbourg, unui dintre tovarășii cu care obișnuia să ia masa: *Starea inimii mele e ciudată. Cea mai plăcută zonă rurală, oameni care mă iubesc, bucurii peste bucurii!* „Nu ți s-au împlinit toate visurile din copilărie?” mă întreb uneori atunci când îmi desfășor ochii cu acest orizont de fericire; „nu sunt acestea grădinile de basm după care tânjeai?” - *Sunt, sunt! O simt, prietene, și simt că nu ești cu nimic mai fericit când obții ceea ce ai dorit. Contrapondere! Contrapondere pe care soarta o aruncă în fiecare fericire! Dragă prietene, e nevoie de mult curaj pentru a nu deveni nemulțumit în această lume. Când eram copil, am plantat în joacă un mic cireș; a crescut și am avut bucuria de a-l vedea înflorind. Un îngheț de mai mi-a stricat plăcerea de a vedea florile și a trebuit să aștept un an pentru a avea cireșe frumoase și coapte, dar păsările le-au mâncat aproape pe toate înainte de a*

*putea gusta măcar una; în alt an au fost omizile, apoi un vecin care ciugulea, apoi mucegaiul; și totuși, când voi fi stăpânul unei grădini, voi planta din nou cireși. În ciuda tuturor neajunsurilor, există încă atât de multe fructe încât poți mânca pe săturate.*⁵⁵

Încercarea lui Goethe de a-și finaliza studiile prin obținerea unui doctorat în jurisprudență a eșuat. Teza pe care a susținut-o, pe o temă de istorie a bisericii – *legislatorul este nu numai autorizat, ci și obligat să stabilească o anumită comunitate de valori de la nici clerul, nici laicii nu se pot sustrage*⁵⁶ – a fost respinsă.

Punctele de vedere avansate în ea, cum ar fi ideea că învățăturile creștine nu au venit direct de la Iisus, ci au fost proclamate de alții în numele său, a neliniștit facultatea.

Ca un substitut pentru doctorat, lui Goethe i s-a permis să aplice pentru gradul de licențiat în drept, un proces mai simplu care presupunea susținerea publică a unui set de teorii. Temele pe care a ales să le abordeze, selectate cu ajutorul unui tutore, variau de la dreptul natural la dreptul succesoral și la procedura proceselor penale. Cu toate acestea, este îndoielnic dacă a luat în serios examenul. Prietenii săi păreau să interpreteze unele dintre ideile sale ca fiind truisme sau chiar ironii la adresa profesorilor săi. Disputa, ținută în limba latină, a avut loc în 6 august 1771, *sub provocările colegilor de masă, cu multă veselie, ba chiar cu flecăreală.*⁵⁷

Două zile mai târziu, Goethe a vizitat-o pe Frederica Brion pentru ultima oară, fără să-i dea de înțeles că nu se va mai întoarce. Abia după revenirea la Frankfurt a întrerupt legătura cu ea, admitând că faptul se datora propriei nesiguranțe. A recunoscut asta în memoriile sale de mai târziu: *Răspunsul Fredericăi la un adio scris mi-a rupt inima...Acum am simțit cu adevărat pierderea pe care a suferit-o și nu întrezăream nicio posibilitate de a o contracara sau chiar de a o îndulci. Ea era mereu în mintea mea, îmi lipsea în mod constant și cel mai rău era că nu-mi puteam ierta propria mea nefericire. Eram vinovat aici pentru prima dată; rănisem profund cea mai frumoasă inimă și astfel această perioadă de căință sumbră a fost extrem de dureroasă, ba chiar insuportabilă.*

„Furtună și avânt”

La întoarcerea de la Strasbourg, la vârsta de douăzeci și doi de ani, Goethe a fost admis să profeseze ca avocat la tribunalul municipal din Frankfurt. Cu toate acestea, nu a împlinit așteptările tatălui său de a avea o carieră respectabilă. În următorii patru ani a participat la doar 28 de procese: avea alte lucruri în minte decât să ducă o viață burgheză. Nu exista nicio urmă din obsesia cu care se va dedica problemelor juridice doar câțiva ani mai târziu, la Weimar.

Producțiile literare ale lui Goethe din acea vreme reflectă încă experiențele sale din Strasbourg. A tradus sumbrele poezii *Cântecele lui Selma*, avându-l ca autor pe Macpherson, pe

care le-a folosit mai târziu în *Suferințele tânărului Werther*. Cufundându-se în lectura pieselor lui Shakespeare, a urmărit să se pregătească pentru o filosofie mai deschisă și pentru delicii intelectuale pe cât de lirice, pe atât de adevărate.⁵⁹ Acest efort a dat impuls producerii primului său text în proză păstrat, eseu *De ziua lui Shakespeare*. Prin intermediul acestui text nu numai că și-a mărturisit admirația pentru autorul lui *Hamlet*, care, la acea vreme, nu era foarte cunoscut în Germania, dar a promovat manifestul *revoluției literare*⁶⁰ care avea să fie cunoscută sub numele de *Sturm und Drang* („Furtună și avânt”) El găsit la Shakespeare obiectivele pe care el și contemporanii săi aveau să și le propună: îndepărtarea de drama franceză și de imitatorii săi germani legați de reguli și supremația naturalului atât în viață, cât și în literatură. Provocarea pentru individ a fost să aibă măduvă în oase⁶¹, iar motto-ul noilor direcții, care a răsunat din nou și din nou, a fost *Natura*. *Natura* însemna integralitatea caracterului uman, precum și totalitatea universului, dar însemna și abolirea conceptelor dualiste de bine și rău și recunoașterea faptului că ființele umane sunt destinate pieirii. Sau, cum a găsit Goethe în Shakespeare: *Piese sale se învârt toate în jurul punctului misterios pe care nici un filozof nu l-a discernut și definit încă, în care acel aspect unic al ființei noastre, libertatea imaginară a voinței, se ciocnește de cursul necesar al cosmosului*.⁶²

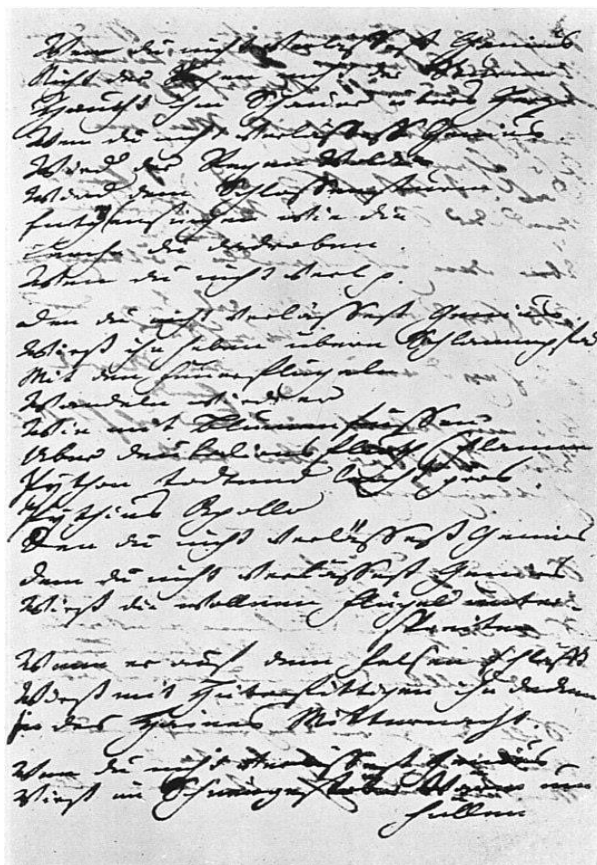
Pentru a înțelege mai bine conflictul dintre individ și cursul necesar al cosmosului, Goethe a apelat la teatru. A fost fascinat de *spiritul eroic*⁶³ al lui Socrate și apoi de un contemporan al lui Luther, Götz von Berlichingen, un cavaler franconian a cărui

autobiografie o citise la Strasbourg: *Întregul meu elan creator este dedicat unei întreprinderi care m-a făcut să uit de Homer, de Shakespeare și de orice altceva. Dramatizez povestea unuia dintre cei mai nobili germani, salvez memoria unui om integru și toată munca pe care am depus-o a fost pură plăcere*.⁶⁴

Adunându-și toate forțele de care se simțea capabil și aruncându-le asupra proiectului pentru a-l înțelege și pentru a-l împinge înainte⁶⁵, Goethe a finalizat o primă versiune a lui *Götz von Berlichingen* în puțin peste șase săptămâni, spre sfârșitul anului 1771. În personajul Götz a creat un protagonist *Sturm und Drang*: un cavaler independent care sfidează cu curaj autoritățile epocii sale. Piesa, care are 59 de schimbări de scenă și nu are continuitate nici în timp, nici în spațiu, a reprezentat ruptura irevocabilă a lui Goethe de drama tradițională. Atitudinea lui Goethe a reflectat

glorificarea de către contemporanii săi a unui nou stil de viață. Nu a acordat prea multă atenție obiceiurilor părinților săi. Ca avocat, a trebuit să accepte mustrarea curții pentru „modul său nepotrivit de a scrie”⁶⁶, a făcut haz de necaz în farse și parodii ale celebrităților și chiar ale propriilor prieteni, s-a dat experimentelor alchimice și a căutat tovărășia oamenilor cu preocupări similare, la Frankfurt și în orașele învecinate, inclusiv la Darmstadt: *M-am obișnuit să trăiesc pe drumuri, călătorind ca un curier între munți și câmpie. Adesea, singur sau însoțit, mă plimbam prin orașul meu natal ca și cum nu ar fi însemnat nimic pentru mine... Mai mult ca oricând, eram concentrat asupra lumii deschise și a naturii neîngrădite. Pe drum cântam pentru mine însumi*

*innuri ciudate și ditirambi, dintre care unul, intitulat Cântecul de furtună al drumețului, a supraviețuit. Am cântat cu pasiune acest de jumătate nonsens, încercând să înăbuș furtunile teribile de pe drum.*⁶⁷

În Darmstadt, Goethe s-a implicat într-un grup care susținea cultura sensibilității, care se autointitula „Societatea Sfinților” și din care făceau parte logodnica lui Herder, Caroline Flachsland și Johann Heinrich Merck, un funcționar al guvernului din Hessa. Merck, un tip răutăcios și capricios, dar înzestrat cu o judecată sigură și incisivă⁶⁸, a preluat rolul de mentor critic al lui Goethe, îndeplinit anterior de Herder. Goethe a contribuit cu o serie de articole la o revistă editată de Merck, *Frankfurter Gelehrte Anzeigen*.

La sfatul tatălui său, în mai 1772, Goethe s-a oferit voluntar ca stagiar la Curtea Supremă Imperială din Wetzlar, la nord de Frankfurt. El a considerat că schimbarea de localitate îi va oferi ocazia de a-și urma înclinațiile mai mult decât ar fi putut-o face acasă. Într-o scrisoare adresată lui Herder, i-a descris acestuia preocupările sale curente: *De ultima dată când am primit vești de la tine, grecii au devenit singura mea preocupare. La început m-am limitat la Homer, apoi, pentru a-l înțelege pe Socrate, m-am apucat de Xenofon și Platon. În cele din urmă, ceva m-a atras la Pindar, unde mă aflu încă. În plus, o stare bună de spirit m-a lămurit, în sfârșit, de ce am o fire indisciplinată. Gândul mi-a venit pe când citeam cuvintele lui Pindar. Dacă stai cu îndrăzneală într-un car, cu patru cai proaspeți care se încordează sălbatic în frâie, le dirijezi puterea cu biciul, îndemnându-i pe cei răătăciți să meargă înainte, pe cei care se cabrează să se liniștească și tu*

*conduci și dirijezi, schimbi direcția, biciuiești, te oprești și apoi îi conduci din nou înaintea, până când toate cele șaisprezece picioare cad la pas și te duc spre țelul tău - asta înseamnă măiestrie, virtuozitate.*⁶⁹

Impresia făcută de tânărul de 23 de ani a fost surprinsă într-o scrisoare a unuia dintre asociații săi din Wetzlar: *Are multe talente, este un adevărat geniu și un om de caracter; posedă o imaginație extraordinară și, prin urmare, se exprimă mai ales prin imagini și parabole... Modul său de gândire este nobil, lipsit de prejudecăți; acționează așa cum îi place, fără a se obosi să se gândească dacă acest lucru este pe placul celorlalți. Convingerile sale nu sunt încă solid fundamentate și se străduiește încă să găsească o filosofie sistematică. Îl prețuiește foarte mult pe Rousseau, dar nu îl venerază orbește... Urăște scepticismul, se străduiește să afle adevărul și să înțeleagă anumite probleme centrale, deși are impresia că le înțelege deja pe cele mai importante; din câte îmi dau seama, nu le înțelege încă. El se străduiește pentru adevăr, dar acordă mai multă importanță sentimentului de adevăr decât demonstrării acestuia.*⁷⁰

Goethe a devenit prieten apropiat cu autorul acestei schițe, Johann Christian Kestner, un avocat din Bremen și cu logodnica acestuia, Charlotte Buff, alintată Lotte. În ciuda afecțiunii reciproce, între prieteni au apărut tensiuni atunci când Goethe a început să nutrească sentimente pasionale pentru Lotte. La îndemnul lui Merck, el a decis, după mai puțin de patru luni în Wetzlar, *să plece de bunăvoie, înainte de a fi alungat de starea insuportabilă a lucrurilor.*⁷¹ A revenit la Frankfurt după o scurtă ședere în Ehrenbreitstein, unde s-a întâlnit cu Merck și cu autoarea Sophie von La Roche și fiica ei, Maximiliane, pe care o găsea încântătoare.

Acasă, amintirilor sale încă dureroase legate de Lotte Buff li s-au adăugat noi tensiuni cauzate de schimbările aduse din mediul care îi fusese odată familiar. Sora lui s-a măritat cu unul din prietenii săi, avocatul Johann Georg Schlosser și s-a mutat cu soțul la Emmendingen în Baden, în sud-vestul Germaniei. Maximiliane von La Roche și-a stabilit reședința la Frankfurt ca soție a lui Peter Brentano, un comerciant, dar cei doi nu au avut o relație conjugală fericită din cauza geloziei soțului. Lotte Buff și Kestner s-au căsătorit în 1773, fără să îl informeze pe Goethe, așa cum îi promisese acestuia. În această stare melancolică a lucrurilor, a căzut vestea că o rudă îndepărtată din Wetzlar, tânărul Jerusalem, se sinucisese din cauza pasiunii sale disperate pentru soția unui prieten. Știrea aceasta a fost catalizatorul pentru conceperea romanului *Suferințele tânărului Werther* pe la începutul anului 1774: *Moartea lui Jerusalem m-a scuturat dintr-un vis. Pentru că nu puteam să mă limitez la a observa pasiv ceea ce trăisem și eu și el, deoarece circumstanțele mele similare au stârnit în mine o nevoie înfocată de acțiune, era inevitabil să revărs în lucrare toată ardoarea care nu permite nicio distincție între literar și real. M-am izolat complet, am interzis chiar și vizitele prietenilor mei și am lăsat deoparte tot ceea ce nu avea legătură cu această situație*

*specială. În aceste condiții, am scris Werther în patru săptămâni, fără să fi pus pe hârtie o schiță a întregului sau o schiță a vreunei părți din el.*⁷²

Toamna anului 1774 a prilejuit publicarea *Suferințelor tânărului Werther* sub forma unui roman epistolar. Primirea lui de către publicul cititor a fost unică în istoria literaturii germane. Volumul de 200 de pagini a fost epuizat imediat după apariție. Au urmat retipăriri, apoi ediții pirat. Tinerii îl devorau cu lacrimi în ochi. Unii se îmbrăcau ca protagoniștii romanului, Werther și Lotte. Pentru o vreme, în Germania a fost cea mai cunoscută carte după Biblie. I-au fost asociate cazuri de sinucidere și se vorbea de o „febră Werther”.

Ce a explicat efectul puternic al acestei povești despre un tânăr care, așa cum scria Goethe într-o scrisoare, era *înzestrat cu o sensibilitate profundă și pură și cu o acuitate adevărată, dar care s-a pierdut în vise nebunești, s-a subminat cu incertitudini riscante, până când, în cele din urmă, deranjat de pasiuni nefericite și mai ales de o dragoste neîmpărtășită, și-a tras un glonț în cap?*⁷³

Explicația lui Goethe pentru acest fenomen includea tendința larg răspândită spre sentimentalism în al treilea sfert al secolului al XVIII-lea, influențele din literatura engleză, inclusiv melancolia lui Young, *Cugetări nocturne* și *O călătorie sentimentală* a lui Sterne și, nu în ultimul rând, cultul lui Rousseau pentru natură. Pe scurt, starea de spirit a unei generații care, suferind de pasiuni neîmplinite, fără niciun impuls extern pentru a desfășura activități semnificative și fără nicio altă perspectivă decât aceea de a persevera într-o existență plictisitoare, greoaie și burgheză, era deschisă unei nebunii bolnăvicioase și tinerești.⁷⁴ Suicidul, până atunci considerat o infracțiune, era justificată de personajul Werther ca *o boală până la moarte*⁷⁵ - un termen preluat mai târziu de Kierkegaard – și a atras înțelegere, chiar simpatie. Criticile la adresa condițiilor sociale, precum și atitudinea negativă a lui Werther față de carieră au accentuat starea de spirit *Weltschmerz*. (n. n. durerea lumii) Și totuși, cartea, care, aproape contrar intenției lui Goethe, a devenit un simbol al protestului împotriva autorităților, a însemnat mai mult decât un simplu eveniment contemporan. Ca și în *Götz von Berlichingen*, conflictul dintre individ și *cursul necesar al cosmosului*⁷⁶ - definit pentru prima dată în eseul dedicat lui Shakespeare - se manifestă: incompatibilitatea dintre ființa umană sufletească și lumea reală duce la căderea lui Werther. Fără a fi vinovat, el este strivit de excesul propriilor sentimente și, astfel, de însăși natura sa.

Elementele de protest conținute de *Tristețile tânărului Werther* au stârnit reacții critice. Membri ai burgheziei luminate, ai clerului și ai guvernelor conservatoare au recunoscut tendințele anarhice ale cărții. Unii au văzut în figura lui Werther un outsider, un dezechilibrat a cărui atitudine reprezenta o amenințare la adresa ordinii instituite. au existat repudieri și replici. Văzută ca o apologie a sinuciderii, lucrarea a fost interzisă în unele orașe, inclusiv în Leipzig, centrul comerțului german de carte. Impactul ei a fost evidențiat și mai mult printr-o serie de parodii, printre care

Durerile și bucuriile bărbatului Werther a lui Friedrich Nicolai. Goethe i-a răspuns acestuia cu satira aproape obscenă *Nicolai la mormântul lui Werther*.

Ca urmare a tuturor acestor reacții, atât pozitive, cât și negative, la vârsta de numai 25 de ani, Goethe a devenit unul dintre cei mai cunoscuți autori din Germania. Mulți contemporani i-au adus laude. Gottfried August Bürger, deja celebru ca autor al baladei *Lenore*, a stabilit contacte, la fel ca și frații Christian și Friedrich Leopold zu Stolberg. Klopstock i-a făcut o vizită la Frankfurt și chiar a crezut că și-a găsit un discipol. Johann Kaspar Lavater, clericul din Zürich, susținător al unui cult exagerat al sensibilității, i-a căutat prietenia. Împreună cu Lavater și cu Johann Bernhard Basedow, un campion al reformei educaționale, Goethe a făcut o călătorie pe râurile Lahn și Rin în vara anului 1774. La Dusseldorf a fost sărbătorit de Friedrich Heinrich Jacobi: „Goethe este un geniu din cap până în picioare; un obsedat, aș putea adăuga eu, care aproape niciodată nu poate acționa fără un scop”.⁷⁷

În timp ce tinerii scriitori, într-o oarecare influențați de personajului Werther, se cufundau într-o atmosferă de *Weltschmerz*, Goethe însuși era deja pe cale să se distanțeze de ea, mai ales prin intermediul unei productivități sporite. În aproape nicio altă perioadă a vieții sale nu a avut parte de atâtea planuri și schițe ca în ultimii săi ani la Frankfurt. Recunoștea la acea vreme: *Dacă nu aș scrie drame, aș pieri*⁷⁸ și aproape toate trăirile sale lăuntrice și experiențele externe au fost convertite în formă literară. *Talentul meu creativ... nu m-a abandonat nici măcar pentru o clipă; ceea ce trăiam în timpul orelor de veghe din timpul zilei se remodela adesea noaptea în vise regulate, iar când deschideam ochii îmi apărea fie o creație nouă și singulară, fie o altă porțiune dintr-o creație existentă. De obicei, scriam totul până la primele ore ale zilei; dar și seara, chiar și până în adâncul nopții, după ce vinul și compania îmi ridicau moralul, se putea cere de la mine ce se dorea; tot ce aveam nevoie era o ocazie care să arate ceva substanță și atunci eram nerăbdător și gata să lucrez.*⁷⁹

Unele piese pe care Goethe le-a conceput între 1773 și 1775 au curs în scrisorile sale emoționante. Altele au devenit ode, cântece sau schițe dramatice cu o varietate considerabilă de

conținut. Nu se știe câte ciorne s-au pierdut. A consemnat la flăcări diverse manuscrise la care lucrase, inclusiv părți dintr-o tragedie despre Cezar. Unul dintre cele mai ambițioase proiecte ale sale, o dramă *Prometeu*, de care amintește oda sa sfidătoare *Protejează-ți cerul, Zeus*, a rămas un fragment. O serie de scene pentru o tragedie *Faust* au fost schițate, dar nu au progresat. Au fost finalizate doar câteva piese scurte, printre care *Concerto dramatico* și *Iarmarocul de la Plundersweilern*, farsa *Zei, eroi și Wieland* și două Singspiel, *Erwin și Elmira* și *Claudine de la Villa Bella*.

În anii de dinaintea și de după publicarea romanului *Suferințele tânărului Werther*, Goethe a încercat, de asemenea, să își clarifice problemele religioase. Mărturie a acestei căutări este un pamflet care a apărut anonim, așa cum era obiceiul vremii: *Scrisoarea pastorului *** către noul pastor din ****. Sub înfățișarea unui cleric luteran din mediul rural, Goethe își exprima gândurile sale cu privire la diverse tendințe teologice. El a respins dogmatismul, ortodoxia și raționalismul, a susținut un creștinism de înclinație pietistă și, de asemenea, cu șase ani înainte de apariția dramei *Nathan cel Înțelept* a lui Lessing, a pledat pentru toleranță fără indiferență.

Conținutul și formatul tratatului indică influența lui Rousseau, Hamann și Herder. Iar prin faptul că pastorul său a afirmat: „Nu a existat niciodată o Biserică adevărată pe pământ”⁸⁰, Goethe a reluat o temă din *O istorie nepărtinitoare a istoriei bisericii și a ereziei* a lui Gottfried Arnold, pe care o cunoscuse prin Susanna von Klettenberg, anume că doctrina creștină a fost cu adevărat pură doar în primul secol, iar după aceea s-a îndepărtat de intențiile creatorului său. Cât de departe era dispus să meargă Goethe o lasă să se întrevadă doar *Scrisoarea pastorului...* Mai mult este dezvăluit în poemul epic *Evreul etern*, scris în 1774, dar publicat abia după moartea sa: în loc să prezinte o viziune idealizată a unei comunități spirituale, el a supus aici instituțiile clericale unei critici sarcastice.

Ultimul an petrecut de Goethe la Frankfurt, 1775, i-a adus o nouă poveste de dragoste. Cu Lili Schönemann, fiica de 16 ani a unui negustor din Frankfurt, a trăit una dintre *cele mai fericite*⁸¹ perioade din viața sa. Relația a progresat până la o logodnă oficială, dar stilurile lor de viață, credințele diferite (familia lui Lili aparținea Bisericii Reformate), precum și lipsa de înțelegere între părinții lor au dus la tensiuni. Goethe a oscilat între atracția sa față de Lili și teama că ar putea deveni nemulțumit de o viață de *fericire domestică*.⁸² În scrisorile trimise în februarie 1775 surorii mai mici a celor doi conți Stolberg, Auguste, care inițiasse o corespondență entuziastă cu el după apariția romanului *Suferințele tânărului Werther*, el îi descrie prietenei sale dragi, bine cunoscută de inima mea, dar niciodată văzută de ochii mei⁸³, tabloul unei vieți duble: *Dacă, draga mea, poți să-ți imaginezi un Goethe în haină cu ornamente împletite, luminat de strălucirea lipsită de sens a unor aplici de perete și candelabre, în mijlocul unei mulțimi de oameni, ținut la masa de joc de o*

*pereche de ochi frumoși și apoi condus de la o distracție la alta - de la o petrecere la un concert și de acolo la un bal - în timp ce îi face curte în mod frivol unei blonde drăguțe, atunci îți poți imagina actualul Goethe de carnaval... Dar mai este unul, în haină de castor gri, cu eșarfă de mătase maro și cizme, care în vântul tăios de februarie simte deja primăvara, a cărui lume dragă și largă i se va deschide din nou în curând, care, trăind, străduindu-se și muncind încearcă să exprime sentimentele inocente ale tinereții în mici poezii, condimentele puternice ale vieții într-o dramă. El este cel care nu te poate uita, care în zorii zilei simte brusc chemarea de a-ți scrie și a cărui cea mai mare fericire este să trăiască alături de cei mai buni oameni de vârsta lui.*⁸⁴

La începutul verii, lui Goethe i s-a părut că *firele de care atârna soarta mea, pe care le observasem răsucindu-se încoace și încolo atât de mult timp, se vor împleti în sfârșit.*⁸⁵ Pentru a testa dacă *ar putea suporta să stea fără Lili*⁸⁶, a acceptat invitația fraților Stolberg de a li se alătura într-o „călătorie genială” în Elveția. La fel ca și în alte momente din viața sa, a încercat să depășească o criză emoțională printr-o schimbare de loc. Îmbrăcat în „hainele lui Werther”, Goethe a călătorit cu frații Stolberg la Zürich și de acolo în Alpi. În vârful Pasului Saint Gotthard, confruntat cu alegerea de a se continua călătoria spre Italia, balanța. Întors la Frankfurt, *nefericită dintre situații.*⁸⁷ În una dintre personajele cuvinte propriile circumstanțe: *prost dacă m-aș lăsa legat! toată energia, îmi secătuieste limitează! Există atât de mult mai putea dezvolta? - Trebuie deschisă!*⁸⁸

întoarce acasă sau de a-și amintirea lui Lili a înclinat însă, s-a aflat în cea mai drama Stella, el a atribuit care, probabil, îi reflectau Trebuie să plec! - Aș fi un Situația aceasta îmi sufocă curajul sufletului, mă potențial în mine. Ce nu s-ar să plec - în lumea larg

Un catalizator extern a dus la separare. Cu câteva luni mai devreme, în decembrie 1774, Goethe făcuse cunoștință cu Carl August, pe atunci Duce moștenitor de Sachsen-Weimar-Eisenach și petrecuse câteva zile în compania acestuia la Mainz. Când Carl August a trecut prin Frankfurt, în toamna următoare, cu ocazia nunții sale la Karlsruhe cu prințesa Louise de Hessen, l-a invitat pe Goethe să viziteze Weimar și să petreacă ceva timp acolo. Goethe a acceptat.

Complicațiile au apărut atunci când șambelanul care trebuia să îl escorteze pe Goethe la Weimar nu a apărut în mod inexplicabil, așa cum era planificat. *Tulburat pe dinăuntru*⁸⁹ de așteptare, Goethe a acceptat sugestia tatălui său de a începe în schimb călătoria mult dorită în Italia. Astfel, la 30 octombrie 1775, a pornit din Frankfurt, călătorind spre sud. Dar când un mesaj i-a

parvenit la Heidelberg, explicând întârzierea emisarului ducelui, și-a schimbat din nou planurile și direcția și s-a îndreptat spre est, spre Weimar. În ultima secțiune din *Poezie și adevăr*, el a asociat situația cu lucrările unui daemon, o putere misterioasă care, *dacă nu se opune sistemului moral al lumii, cel puțin îl frustrează*⁹⁰ și împotriva căreia *toate forțele civilizate la un loc nu pot face nimic*.⁹¹

Un citat din drama *Egmont*, la care a scris în așteptare și în care, de asemenea, daemonicul avea să-și găsească expresia, marchează sfârșitul tinereții sale: *Copile, copile! Nu mai departe! Ca și cum ar fi biciuite de spirite invizibile, armăsarii solari ai timpului aleargă, trăgând după ei trăsura agilă a destinului nostru și nu e nimic altceva de făcut decât să apucăm cu curaj frâiele și să încercăm să cârmim, acum la dreapta, apoi la stânga, departe de o piatră aici și de o prăpastie acolo. Unde se duce, cine știe? Abia își mai amintește cineva de unde a venit odată*.⁹²

Cu toate acestea, propozițiile din *Poezie și adevăr* sunt în mare parte reflecții ale lui Goethe la bătrânețe. Pentru tânărul de 26 de ani care, în acea zi de octombrie, și-a părăsit pentru totdeauna orașul natal, daemonul era încă un concept îndepărtat. Cu toate acestea, el era conștient de natura profetică a situației sale, așa cum reiese dintr-un jurnal de călătorie pe care l-a început cu câteva ore înainte de a ajunge la Heidelberg: *Roagă-te ca fuga ta să nu aibă loc iarna, nici în Sabat, a fost avertismentul de adio al tatălui meu, expediat din patul său! De data aceasta, am ripostat eu, fără să fac eu nimic, este luni dimineață la șase și, în rest, forța seducătoare și invizibilă care mă conduce și mă instruieste nu mă întreabă când și ce aș vrea. Mi-am făcut bagajele pentru nord și mă îndrept spre sud; am acceptat și nu am plecat, am renunțat și acum plec! Lili, adio, Lili, pentru a doua oară! Prima dată am plecat încă sperând că destinele noastre se pot împleni! S-a hotărât... Va trebui să ne jucăm rolurile singuri. Deocamdată nu mă tem nici pentru tine, nici pentru mine, oricât de încurcat ar părea totul! Adio!*⁹³

Prima decadă în Weimar

În 7 noiembrie 1775, Goethe a ajuns la Weimar, pe atunci un orașel de vreo 6000 de locuitori și reședința micului Ducat de Sachsen-Weimar-Eisenach. Atât orașelul, cât și ducatul se aflau încă sub influența ducesei Anna Amalia, care guvernase cu iscusință vreme de șaptesprezece ani după

moartea prematură a soțului ei. Goethe o numea o *prințesă desăvârșită cu o înțelegere umană desăvârșită*.⁹⁴ În ciuda nesiguranței iscate acolo, precum și în întreaga Germanie, de Războiul de Șapte Ani și a resurselor limitate ale ducatului, Anna Amalia promovase cu succes artele și științele în regatul ei. A creat o „Curte a muzelor”, împreună cu Wieland, autorul romanului *Agathon* și editor al revistei *Teutscher Merkur*, un membru marcant. Erau implicați, de asemenea, și cei doi șambelani von Einsiedel, un compozitor și von Seckendorff, poet, Knebel, profesorul particular erudit al celor doi fii ai Annei Amalia, Musäus, scriitorul supranumit „părintele basmelor” și editorul Bertuch. *Cu o astfel de adunare de oameni excelenți, Anna Amalia a creat, după spusele lui Goethe, fundația pentru tot ceea ce a exercitat mai târziu o influență atât de vie și semnificativă în acest stat, ba chiar în întreaga patrie germană*.⁹⁵

Cu doar trei luni înainte de sosirea lui Goethe, Carl August, fiul cel mare al Annei Amalia, ajunsese la maturitate și i-a succedat mamei sale la conducerea statului. Peste ani, într-o conversație cu Johann Peter Eckermann, Goethe își amintea de impresia pe care i-o făcuse tânărul duce: Avea

18 ani când am ajuns la Weimar, dar chiar de atunci mugurii și lăstarii din el dădeau seama de ceea ce va deveni copacul. Curând s-a atașat strâns de mine și era profund interesat de tot ceea ce făceam. Faptul că eram cu aproape zece ani mai în vârstă decât el a fost benefic pentru relația noastră. Își petrecea seri lungi cu mine, adâncit în conversații despre chestiuni legate de

artă și natură și alte lucruri valoroase. Era ca un vin fin, care încă fermenta. Nu știa ce să facă cu energia lui și de multe ori am fost la un pas de a ne rupe gâtul. Să călărească sălbatic peste garduri și șanțuri, prin râuri, în sus și în jos, să se epuizeze toată ziua și apoi să campeze noaptea sub cerul larg, poate lângă un foc în pădure: asta era ceea ce-i plăcea cel mai mult. Moștenirea unui ducat nu era nimic pentru el, dar dacă ar fi putut să dea de urma unuia, să îl ducă sau să îl ia cu asalt, asta ar fi însemnat ceva.⁹⁶

Este semnificativ faptul că acest portret al Ducelui a fost relatat doar prin intermediul lui Eckermann. O continuare a volumului *Poezie și adevăr*, în care Goethe plănuia să descrie primii săi ani la Weimar, nu a fost niciodată realizată, în ciuda îndemnurilor repetate ale prietenilor săi. El nota că această perioadă a vieții sale *nu putea fi descrisă decât sub forma unei fabule sau a unui basm, deoarece lumea nu ar fi crezut niciodată că este realitatea*.⁹⁷

Astfel, nu putem decât să deducem decât din scrisori și din observațiile contemporanilor modul în care s-a maturizat în Goethe hotărârea de a petrece mai mult timp la curtea lui Carl August

- atât de crucială pentru cursul vieții sale. Dorința de a-și asuma sarcini bine definite a jucat cu siguranță un rol. În februarie 1776, el i-a spus unui confident din Frankfurt: *Voi rămâne aici și îmi voi juca rolul cât de bine pot și atâta timp cât soarta și eu vom avea plăcerea de a-l juca. Chiar dacă ar fi doar pentru câțiva ani, tot e mai bine decât viața leneșă pe care o duceam acasă, unde, deși îmi doream cu ardoare, nu puteam face nimic. Aici am mai multe ducate de care trebuie să mă ocup. Acum mă aflu în procesul de cunoaștere a țării, ceea ce este într-adevăr o plăcere.*⁹⁸ Cei câțiva ani pe care Goethe credea că îi va petrece la Weimar s-au transformat într-o viață întreagă. După ce a trăit în orașel vreme de 57 de ani, s-a stins tot acolo în 1832.

În iunie 1776, Goethe a intrat în mod oficial în serviciul ducatului în calitate de consilier privat. Avertismentul lui Carl August către cel mai apropiat consilier al său de până atunci, Fritsch, care s-a opus numirii, spune multe despre previziunea sa: *A nu folosi un om de geniu în locul în care își poate folosi cel mai bine talentele sale extraordinare ar însemna a-l folosi greșit... În ceea ce privește opinia publică, care ar putea să nu fie de acord cu faptul că l-am inclus pe doctorul Goethe în cel mai important consiliu al meu înainte ca el să fie magistrat, profesor, consilier sau alt funcționar, pentru mine nu are nicio importanță. Lumea judecă după prejudecățile sale, dar eu, ca oricine dorește să-și facă datoria, nu lucrez doar pentru a obține faima, ci pentru a mă putea justifica în fața lui Dumnezeu și a propriei mele conștiințe.*⁹⁹

Poziția lui Goethe în Consiliul Privat, din care făceau parte, alături de duce, consilierii Fritsch și Schnauss, l-a pus în contact cu multe aspecte ale guvernării. Sarcinile sale au variat de la formularea de regulamente de prevenire a incendiilor până la menținerea relațiilor cu curțile vecine în timpul Războiului bavarez de succesiune. A preluat misiuni concrete, cum ar fi supravegherea revigorării unei mine de argint inactive lângă Ilmenau, în Pădurea Turingiană. În 1779 a devenit „Comisar de război”, supervizând cei aproximativ 500 de soldați ai landului, care erau desfășurați în principal ca paznici și mesageri. În același an, a acceptat responsabilitatea pentru construcția de drumuri și pentru rezolvarea problemelor legate de inundații și drenaj.

Această înmulțire a îndatoririlor a rezultat nu numai din încrederea crescândă a ducelui în el, ci și din dorința lui Goethe de a se testa în lucruri care *puteau să nu intereseze sute de oameni*, dar care erau *absolut necesare pentru propria sa educație*.¹⁰⁰ Deși la început fusese atras doar de ideea de a *încerca rolul de om de afaceri*,¹⁰¹ la sfârșitul anului 1776 își vedea din ce în ce mai mult poziția ca pe un echivalent al unui test moral. *Perspectivă principală: totul se reduce la etică*¹⁰² a fost cuvântul-cheie pe care l-a folosit pentru activitățile sale atunci când a schițat mai târziu o schiță pentru continuarea niciodată finalizată a volumului *Poezie și adevăr*. Jurnalele sale din acea perioadă arată clar cât de în serios și-a luat responsabilitățile, în ciuda obstacolelor atât interne, cât și externe. În ianuarie 1779 a notat, de exemplu: *Am preluat conducerea Comisiei de război. Prima*

*sesiune. Ferm și calm în gândurile mele și ager. Numai această treabă în ultimele zile. M-am cufundat în ea și am speranțe bune în eficacitatea perseverenței. Presiunea îndatoririlor este eliberatoare pentru suflet; când acestea au fost achitate, el este eliberat și se bucură de viață. Nu există nimeni mai nefericit decât o persoană care nu încearcă să muncească; el găsește dezgustător acest dar atât de frumos.*¹⁰³

În acest fel, Goethe s-a dedicat nevoilor zilei.¹⁰⁴ În 1781 i-a scris lui Knebel: *Firea mea îmi cere să mă ocup de sarcini multiple și ar trebui să fiu la fel de ocupat și în cel mai mic cătun sau pe o insulă pustie, pur și simplu pentru a trăi... pentru că este un articol al credinței mele că numai prin perseverență și tenacitate în prezent devenim demni și capabili să atingem un stadiu mai înalt, fie aici și acum, fie în veșnicie.*¹⁰⁵

În afară de obligațiile sale administrative, Goethe a fost atras în activități care îi foloseau talentele literare. Lecturile de seară, balurile și mascaradele, precum și spectacolele de teatru de la curte erau animate de prezența sa. Improvizațiile sale, pe care Wieland le lăuda pentru farmecul lor liric, nu s-au păstrat, dar piesele publicate reflectă eforturile sale din acea vreme. În 1777 a scris Singspielul *Lila* și capriciul teatral *Triumful sensibilității*. Alte două producții, *Jery și Bătely* și *Pescărița*, au fost jucate la reședința de vară a Annei Amalia din parcul din Tierfurt. În plus, Goethe a contribuit la aducerea la Weimar a unor nou-veniți distinși: Georg Melchior Kraus, pictorul din Frankfurt ale cărui acuarele redau imagini ale orașului Weimar și ale parcurilor sale, a devenit director al Academiei de desen, iar Corona Schröter, o cântăreață de mare talent și căldură, s-a alăturat cercului din jurul celei care acum era ducesă văduvă, Anna Amalia. În 1776, Herder a acceptat numirea sa în funcția de director al bisericilor din ducat. El și soția sa, Caroline, Corona Schröter, Knebel și Wieland au format cercul celor mai apropiați prieteni ai lui Goethe.

Totuși, una dintre doamnele de companie ale Annei Amalia, Charlotte von Stein, a fost cea care a avut cel mai puternic impact asupra lui Goethe. Cu șapte ani mai mare decât el, sensibilitatea ei îi amintea de sora sa. Crescută ca o calvinistă și familiarizată cu viața de la curte încă din copilărie, ea s-a căsătorit fără dragoste cu maestrul ducal al cailor, Josias con Stein. În februarie 1776, la scurt timp după prima lor întâlnire, Goethe i-a mărturisit într-o scrisoare unui prieten din Frankfurt: *Un suflet splendid este doamna von Stein, de care mă simt strâns legat, indiferent de ceea ce ar putea spune lumea.*¹⁰⁶ Firea ei liniștitoare i se părea din ce în ce mai indispensabilă. S-a dezvoltat o relație strânsă, pe care Goethe însuși o considera enigmatică: *Nu pot explica semnificația, puterea pe care această femeie o are asupra mea altfel decât prin transmigrația sufletelor. Da, am fost cândva soț și soție! Acum ne cunoaștem unul pe celălalt - dar voalat într-o aură eterică.*¹⁰⁷

Spre deosebire de ceea ce scrisese înainte pentru Lili Schöнемann și, mai târziu, pentru Marianne von Willemer, versurile pe care le-a scris pentru Charlotte von Stein sunt marcate de un sentiment de resemnare. Astfel, în aprilie 1776, i-a dedicat un poem adresat unui viitor obscur:

*Pentru ce mi-ai dat privirea-adîncă,
Grea de presimțiri, în viitor?
În noroc și în iubire încă
Să nu credem noi amăgitor?
Pentru ce, Destin, ne-ai dat senzații,
Unu-n altul să privim profund,
Ca să iscodim în ce relații
Noi ne-aflăm în vălmășagul crunt?
Ah, și-atîta lume-abia-și cunoaște
Propriul suflet, fără rost umblînd,
Și nădejdi o lasă și o paște
Suferința, fără veste,-oricînd,
Și exultă iar, cînd aurora
Bruștei bucurii mijește-abia;
Ni-e refuz doar nouă-amîndurora
Fericirea reciprocă de-a
Ne iubi, făr' a ne înțelege,
Ce n-am fost văzînd în celălalt,
Fericiri de vis să ne tot lege,
Șovăind și-n risc de vis, înalt.*

*Plin de golul vis, ce fericire!
Fericit, de-ai presimți-n zadar!
Dar cu-orice prezență și privire
Vis și presimțire tot ne-apar.
Ce-o să ne rezerve Soarta! spune.
Să ne lege strîns, cum se făcu?
Ah, în vremi ce le-am trăit, mai bune,
Soră sau soție mi-ai fost tu?*

*Mă știai pînă-n străfundul firii,
 Nervul cel mai pur vibrînd ușor,
 Mă citeai cu fulgerul privirii,
 Altfel greu pătruns de-un muritor;
 Și-mi calmai tu sîngele fierbinte,
 Ca din rătăcire să mă-ndrept,
 Brațe îngerești, să mă alinte,
 Îmi strîngeam din nou zdrobitul piept ⁽¹⁰⁸⁾ (...)*

În mare parte sub influența lui Charlotte von Stein, Goethe a început un nou proces de dezvoltare interioară. La fel cum s-a străduit să fie riguros în îndatoririle sale oficiale, a încercat să practice moderația în viața personală. A vrut să se distanțeze de impulsivitatea tinereții sale, de subiectivitatea ultimilor săi ani din Frankfurt. Strădania pentru *puritate*¹⁰⁹ a devenit cuvântul de ordine pe care l-a folosit pentru a-și controla comportamentul. În jurnalele sale, și-a măsurat comportamentul în raport cu obiectivul dorit, înregistrând realizările și eșecurile, asemenea unui pacient care își notează convalescența. Astfel, în diferite zile din primăvara anului 1778 scria: Am fost într-o stare plăcută de *hotărâre*¹¹⁰ sau: *Liniștit și pur*¹¹¹, apoi din nou: Am fost din nou: *O ciudată fermentație în interiorul meu*.¹¹² Observația *Zile triste, în singurătate*¹¹³ este urmată de: *Săptămâna aceasta continuu într-o stare aproape prea pură. O bună înțelegere despre mine însumi și despre treburile noastre, o liniște și presimțire de înțelepciune. Un sentiment mai sigur de a mă fi stăpânit, obținând astfel o adevărată dezvoltare*.¹¹⁴

Goethe a atins adevărata liniște doar atunci când a putut să-și exprime strădania în formă literară. În februarie și martie 1779, când a trebuit să supravegheze recurtările pentru armată în diferite târguri ale ducatului și să verifice starea drumurilor, a conceput drama *Ifigenia în Taurida*, care reflectă căutarea sa după puritate. Cuvintele Ifigenei: „Numai sufletul neprihănit are pace”¹¹⁵ sunt ecoul unei însemnări din jurnal: *Binecuvântată soartă, lasă-mă să fiu proaspăt și stăpân pe mine, ca să ating puritatea*.¹¹⁶ și, în paralel cu o remarcă a lui Pylade: „Pentru oameni, cel pe jumătate murdar pare pur. Atât de ciudat este modelată și interconectată această specie, încât nimeni nu poate păstra complet curate valorile proprii sau ale celorlalți”¹¹⁷ este unul dintre autoreproșurile lui Goethe: *Singur, unul este pur; altul încurcă ideile noastre cu ale sale; dacă îl ascultă pe al treilea, se întoarce prin intermediul paralelei la primul sens adevărat*.¹¹⁸

Dialogul dintre Thoas și Ifigenia, *Prudența vigilentă zădărnicește viclenia - Și un suflet curat nu are nevoie de viclenie. Nu am avut niciodată, nu voi avea niciodată*,¹¹⁹ este exprimat astfel în experiența personală a lui Goethe: *Și pentru că nu dau atenție meschinăriei, nu bârfesc și nu raportează despre oameni, mă comport adesea obtuz... Cu calm și onestitate totul va reuși*.¹²⁰ Chiar și

rugămintea Ifigeniei către Thoas: „Lasă-mă să mor cu mâinile curate și cu inima neprihănită pentru a ne ispăși neamul!”¹²¹ este reluată în jurnal: *Fie ca noțiunea de puritate, care se extinde până la bucățica pe care o pun în gură, să devină tot mai lucidă în mine.*¹²²

Perioada de după ce Goethe a scris *Ifigenia în Taurida*, în special vara anului 1779, a reprezentat o fază decisivă a evoluției sale înainte de a călători în Italia. Nu numai faptul că a dat expresie literară dorinței sale de puritate, ci și sentimentul că era mai competent în îndatoririle sale oficiale au contribuit la aprofundarea înțelegerii de sine. Atunci când au apărut situații de urgență, cum ar fi incendiile din satele ducatului sau inundațiile de pe râurile Ilm și Saale, a acționat cu un calm nou descoperit: *Am vrut ca duminică, 25 iulie, să merg la Berka. În timpul nopții, a izbucnit un incendiu violent în Apolda; m-am dus acolo dis-de-dimineață, de îndată ce am aflat despre asta și am fost prăjit și aburit toată ziua... Planurile, gândurile și programul meu au fost și ele arse, într-o oarecare măsură. Viața merge așa până la capăt și alții vor avea aceeași experiență după noi. Ideile mele despre prevenirea incendiilor s-au confirmat din nou. Și mai ales cele legate de condițiile locale, unde nu poți juca jocul, ca în toate, decât cu cărțile pe care le ai în mână pe moment. Mă ard ochii de la cărbuni și de la fum, iar tălpile mă dor. Nenorocirea devine treptat la fel de prozaică pentru mine ca focul din vatră. Dar nu-mi părăsesc gândurile și mă voi lupta cu îngerul necunoscut, chiar dacă s-ar putea să-mi disloc articulațiile.*¹²³

Cu cât sarcina i se părea lui Goethe mai prozaică, cu atât mai mult se străduia să găsească ordine și coerență. *Ordinea*¹²⁴, despre care acum înțelegea că includea puritatea, care până atunci era extrem de importantă, a apărut de la începutul anului 1780 ca fiind criteriul autoexaminării sale. *Am lucrat pentru a duce lucrurile la bun sfârșit.*¹²⁵ - *M-am ocupat bine de afaceri. Rutină zilnică calmă și pură. M-am apucat din nou de organizarea Comisiei de război. Nu am reușit încă să realizez acest lucru într-un an și jumătate! Voi reuși! Și vreau să o fac ca și cum porumbeii ar fi cules-o curată.*¹²⁶ - *Zilnic mai multă ordine, certitudine și rezultate.*¹²⁷ O scrisoare adresată lui Lavater din septembrie 1780 ilustrează convingerea sa: *Munca cu care am fost însărcinat și care, în fiecare zi, devine din ce în ce mai ușoară și mai dificilă, necesită prezența mea trează și visătoare. Această responsabilitate devine în fiecare zi tot mai prețioasă pentru mine și sper să îi egalez pe cei mai mari oameni în acest sens și în nimic mai presus. Această dorință de a ridica cât mai sus în aer vârful piramidei existenței mele, a cărei bază mi-a fost trasată, depășește orice altceva și abia îmi permite să o uit pentru o clipă.*¹²⁸

Din cerințele zilnice s-a născut o nouă criză. După ce Goethe s-a întors dintr-o călătorie în Elveția împreună cu ducele Carl August în toamna anului 1779, a fost copleșit de sentimentul că este mai puțin capabil să se impună în fața numeroaselor lucruri¹²⁹ care îi cereau atenția. În timp ce dobândeau din ce în ce mai multe cunoștințe și competențe pentru o viață activă, se simțea, de

asemenea, *ca o pasăre care s-a încurcat în sfoară: am aripi, dar nu le pot folosi*.¹³⁰ Activitățile în care înainte voia *să se scalde*¹³¹ au început să-l coste un anume efort. Lui Charlotte von Stein i-a scris: *Cât de fericit aș fi dacă aș fi izolat de certurile facțiunilor politice și mi-aș putea dedica mintea științelor și artelor, pentru care m-am născut*.¹³² Într-o astfel de stare, în februarie 1780 a inventat¹³³ drama Tasso, al cărei mesaj l-a identificat ca fiind *disproporția dintre talent și viață*.¹³⁴ Părea să observe din ce în ce mai mult o astfel de disproporție în propria sa existență. Tipică pentru atitudinea sa începând din jurul anului 1780 a fost remarca potrivit căreia *se lipise de sarcinile zilnice*.¹³⁵ Într-o scrisoare adresată lui Johann Friedrich Krafft, un om sărăcit în urma unor circumstanțe nefericite și disperat de situația sa, pe care Goethe îl întreținuse timp de mai mulți ani din propriul buzunar, a scris: „*Trebuie*” este un cuvânt dur, dar numai atunci când ai de-a face cu acest „*trebuie*” poți arăta din ce ești făcut. Oricine poate trăi nepăsător.”¹³⁶

În ciuda unei astfel de renunțări, primii ani petrecuți de Goethe la Weimar nu au fost pierduți în ceea ce privește creativitatea artistică. A finalizat versiunea în proză a *Ifigeniei* și începutul *Uceniciei lui Wilhelm Meister*. De asemenea, pot fi urmărite în această perioadă o schiță a lui Tasso și câteva componente ale lui *Faust*. Judecând nu după mărimea producției sale, ci după semnificație, aceștia au fost ani rodnici și pentru poezia sa. Într-o noapte de iarnă, când râul Ilm a inundat pajiștile din jurul casei sale, a conceput poemul *Către lună*. Pe vârful Kickelhahn, un munte împădurit de deasupra orașului Ilmenau, a zgâriat pe peretele unei cabane de vânătoare o poezie cu primele versuri *Deasupra culmilor toate/Pace stătu* (n. n. trad. Ion Pillat) iar în timpul unei călătorii la Goslar, în decembrie 1777, a redactat *Călătorie de iarnă în Harz*. Implicarea sa în îndatoririle sale a constituit fundalul pentru poemele *Limitele omenirii* și *Divinul*.

Pe plan extern, Goethe a înregistrat numeroase succese. Când a fost numit la conducerea autorității financiare a Ducatului, toate funcțiile cruciale ale țării au ajuns în mâinile sale. În iunie 1782, a fost ridicat de împăratul Iosif al II-lea la rangul de nobil. Aproape în același timp, a renunțat la casa de pe pajiștile de pe malul râului Ilmul și s-a mutat într-o reședință mai spațioasă în centrul orașului.

A început să urmeze studii aprofundate în domeniul științelor. Supravegherea minei de lângă Ilmenau l-a obligat să se implice în studii geologice și mineralogice. Contactele de la universitatea din Jena i-au stimulat interesul pentru anatomia comparată. Convins că toate formele de viață sunt corelate, în 1784 a demonstrat existența la om a osului intermaxilar, despre care anterior se credea că este prezent doar la animale. Cu aproape un secol înaintea lui Darwin, lucrarea sa a sugerat o teorie a evoluției biologice.

Plăcerea pe care Goethe o simțea în studiul naturii i-a reamintit cât de mult își neglijase propriile interese de dragul îndatoririlor sale administrative. Astfel, la sfârșitul celui de-al zecelea an

petrecut la Weimar, a ajuns la decizia de a se îndepărta de obligațiile sale, chiar dacă numai temporar. După ce și-a pus în ordine toate afacerile oficiale și personale, i-a cerut ducelui un *concediu pe termen nelimitat*.¹³⁷ Plecarea sa efectivă a avut loc aparent de pe o zi pe alta și, ca și mai devreme, în 1772 la Wetzlar și 1775 la Frankfurt, a semănat cu o fugă. Nu a informat pe nimeni, nici măcar pe duce sau pe Charlotte von Stein, despre planurile sale concrete. După o scurtă ședere în Boemia, a început cea mai importantă călătorie din viața sa: *În zorii zilei de 3 septembrie (1786), la ora trei dimineața, m-am furișat din Carlsbad; altfel, nu mi s-ar fi permis să plec, deși oamenii erau conștienți de faptul că voiam să plec. N-am vrut să mă las descurajat, pentru că sosise vremea*.¹³⁸

Călătoria în Italia

Luându-și numele de „Philipp Möller, comerciant”, Goethe a luat diligența poștală spre sud de Carlsbad. Într-un jurnal de călătorie, el și-a înregistrat meticulos observațiile: *Traversând în Bavaria, se ajunge la mănăstirea Waldassen, situată pe o pajiște minunată și înconjurată de dealuri fertile. Solul este format din ardezie argiloasă descompusă, făcută friabilă de cuarțul conținut de ea, dar care nu s-a descompus. Până la Tirschenreuth, terenul urcă, iar râurile curg în direcția râurilor Eger și Elba; dincolo de Tirschenreuth, terenul coboară spre sud, iar râurile se îndreaptă spre Dunăre*.¹³⁹

Însemnările din jurnalul său de călătorie ilustrează modul în care Goethe a încercat, pe parcursul ei, să studieze mediul înconjurător: nu mai dorea să *reflecteze, să simtă, să viseze*¹⁴⁰, așa cum făcuse mai devreme, ci să *vadă obiectele cu ochii săi*¹⁴¹, să observe cu curiozitate peisajele și operele de artă și să facă o descriere clară a acestora: *Am încercat, pe cât posibil, să uit de abordarea mea anterioară și să apreciez doar obiectul în sine, în puritatea lui*.¹⁴²

Prin Regensburg, Innsbruck și trecătoarea Brenner, Goethe a ajuns în Italia, la Trento, după o săptămână de călătorie obositoare: *Mă simt ca și cum m-aș fi născut și crescut aici și m-aș fi întors dintr-o călătorie în Groenlanda, dintr-o expediție de vânătoare de balene. Totul este binevenit pentru mine*.¹⁴³ Când a fost înconjurat de peisajul sudic de la Lacul Garda, a luat din bagaj manuscrisul în proză al *Ifigeniei* și a început - așa cum plănuia de mult timp - să îl transforme în iambi. În amfiteatrul din Verona a privit pentru prima dată o clădire din antichitatea clasică. a călătorit mai departe la Vicenza, unde a fost fascinat de structurile palatiale ale lui Palladio și apoi la Veneția: *În Cartea Destinului era scris pe pagina mea că în 1786, la 28 septembrie, la ora cinci după-amiaza, venind de la Brenta spre lagune, voi vedea mai întâi Veneția și, la scurt timp după aceea, voi debarca și voi vizita acest minunat oraș insular*.¹⁴⁴

Două săptămâni mai târziu, a lăsat Veneția în urmă. La Bologna s-a hotărât: *Voi trece pur și simplu prin Florența și voi merge direct la Roma. Nu pot să mă bucur de nimic până când această nevoie nu va fi potolită.*¹⁴⁵ La 29 octombrie 1786 și-a atins scopul: În sfârșit am ajuns în această capitală a lumii!...Acum sunt aici și sunt liniștit și *parcă sunt mulțumit de întreaga mea existență. O dată se poate spune cu adevărat că o nouă viață începe atunci când vezi cu ochii tăi tot ceea ce în parte cunoști deja pe de rost. Toate visele tinereții mele se împlinesc; primele gravuri pe cupru pe care mi le amintesc le văd acum în realitate și tot ceea ce mi-a fost familiar în picturi și desene, gravuri și xilogravuri, în ipsos și în plută, acum este adunat în fața mea. Oriunde mă duc, găsesc cunoștințe într-o lume nouă; totul este așa cum am crezut că va fi și totul este nou.*¹⁴⁶

Prima ședere a lui Goethe la Roma a durat patru luni. Și-a petrecut aproape tot timpul studiind operele de artă. Când privea *proporțiile colosale, dar rafinate*, zbura ca un martor al marilor decrete ale Norocului.¹⁴⁷ Lui Charlotte von Stein i-a scris: *Privesc totul și nu încerc să găsesc ceva anume într-un obiect. Așa cum mai devreme observam natura, acum observ arta; dobândesc ceea ce mi-am dorit de mult timp și, de asemenea, un concept mai complet al celor mai înalte realizări ale omenirii, iar sufletul meu, învățând din ce în ce mai mult, își găsește un domeniu mai extins.*¹⁴⁸

Alături de arta Romei și de peisajul sudic, ceea ce l-a atras pe Goethe a fost vitalitatea italienilor. A asistat la spectacole de teatru și la proceduri judiciare, a observat procesiuni și ceremonii bisericești. După modul în care trăise în anii precedenți, a găsit astfel de experiențe antrenante. Se simțea ca și cum ar fi pierdut *zilnic o altă piele*¹⁴⁹ într-adevăr, ca și cum ar fi trăit o *schimbare care se întindea până în măduva oaselor mele*¹⁵⁰ În scrisorile sale, vorbea despre o *renaștere* care îl transfigura din interior spre exterior.¹⁵¹ Se simțea *fericit fără rezerve.*¹⁵² Prietenilor săi din Weimar le-a relatat: *Mi-am atins în sfârșit scopul dorinței mele și trăiesc aici într-o claritate și o liniște pe care, cunoscându-mă, vi le puteți imagina. Practica mea de a vedea și de a citi toate lucrurile așa cum sunt, fidelitatea mea de a privi cu un ochi limpede, lipsa mea totală de pretenții mă fac profund fericit. Fiecare zi aduce un obiect nou și minunat, fiecare zi noi și minunate imagini incredibile și un întreg la care cineva s-a gândit și a visat mult timp, dar pe care nu l-a atins niciodată în imaginație.*¹⁵³

Lipsa totală de pretenții a lui Goethe i-a surprins pe cei care l-au întâlnit. Pictorul Wilhelm Tischbein, în a cărei casă a fost cazat, i-a scris lui Lavater: *Goethe mi-a fost oarecum cunoscut prin intermediul dumneavoastră și al altor prieteni și am*

constatat că este așa cum credeam. Ceea ce nu am anticipat a fost atâta gravitate și ușurință în acest om plin de viață și de sentimente. De asemenea, sunt încântat de modul său simplu de viață. A cerut de la mine o cameră mică în care să poată dormi și lucra netulburat și mese modeste, pe care i le pot asigura cu ușurință, căci se mulțumește cu atât de puțin. Așadar, acolo stă și scrie dimineața, încercând să finalizeze *Ifigenia*, apoi iese și contemplă arta orașului.¹⁵⁴

Între februarie și iunie 1787, Goethe a întreprins o călătorie în sudul țării. În timp ce se afla la Napoli, a vizitat săpăturile de la Pompei și templele de la Paestum, ale căror coloane masive, trunchiate și bizotate, toate înghesuite, i-au părut la început tulburătoare, chiar înfricoșătoare¹⁵⁵ Numai după ce și-a amintit conceptul lui Winckelmann despre stilul sever al sculpturii, s-a putut împăca¹⁵⁶ cu aceste monumente ale arhitecturii grecești. A urcat de trei ori pe Muntele Vezuviu și a observat de aproape *cazanul care fierbea infernal*.¹⁵⁷ Împreună cu pictorul Cristoph Kniep, care l-a instruit în utilizarea acuarelelor, a călătorit cu un pachebot până în Sicilia. Fără a cunoaște insula, credea el, nu se poate forma o imagine reală a Italiei: *aici se află cheia tuturor lucrurilor*¹⁵⁸ În Taormina și Messina a petrecut zile întregi cufundat în Homer și a simțit cum *Odiseea prinde viață*.¹⁵⁹ Proiectul unei tragedii despre întâlnirea lui Odiseu cu Nausicaa l-a preocupat atât de intens încât, retrospectiv, i s-a părut că *a visat cea mai mare parte a călătoriei în Sicilia*.¹⁶⁰

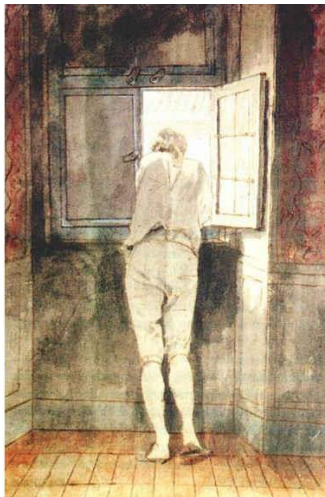
De asemenea, a făcut progrese în studiul naturii. După ce a analizat *cu atenție*¹⁶¹ legile care guvernează dezvoltarea tuturor plantelor și animalelor, observațiile din grădinile publice din Palermo l-au ajutat să ajungă la conceptul său de *plantă primară*, în care credea că a descoperit principiul *identității originale a tuturor părților plantei*.¹⁶² Lui Herder i-a scris: *Planta primordială va fi cea mai singulară creație din lume, pentru care natura însăși ar trebui să mă invidieze. Cu acest model și cu cheia lui se poate inventa un număr nesfârșit de plante care vor trebui să fie coerente între ele: cele care nu există ar putea exista și nu sunt doar nuanțe și spectre artistice sau literare, ci au un adevăr și o necesitate interioară. Aceași lege se va aplica tuturor celorlalte viețuitoare*.¹⁶³

După ce s-a întors din sudul Italiei, Goethe a rămas la Roma încă aproape un an. Acest *al doilea sejur roman*¹⁶⁴ a fost o perioadă de muncă intensă și constantă. A produs desene aproape zilnic, a finalizat drama *Egmont* și versiunea în iambi a *Ifigeniei*, a continuat să scrie la *Tasso* și a redactat o descriere a *Carnavalului roman*. Împreună cu compozitorul Philipp Kayser a discutat planurile pentru o *Simfonie Egmont*¹⁶⁵ și a ascultat muzică bisericească medievală. A petrecut două săptămâni idilice la Castel Gandolfo, la sud de Roma, în mijlocul unui cerc de prieteni din jurul pictorului englez Thomas Jenkins și a *frumoasei milaneze*¹⁶⁶ Maddalena Riggi. Amintirile sale despre ea în *Călătorie în Italia*, precum și referirile din *Elegiile romane* la o femeie pe nume

Faustina indică o sensibilitate trezită la viață pe care Goethe abia părăsise să o manifeste înainte de plecarea sa din Germania.

Mai presus de toate, a continuat să lucreze la înțelegerea artei. A vizitat neobosit monumente, galerii și muzee. Ca și în timpul primului său sejur roman, artiști și oameni de artă i-au fost tovarăși: Tischbein, Philipp Hackert, Angelika Kauffmann, Karl Philipp Moritz. S-a apropiat de pictorul Heinrich Meyer din Zurich, un pictor *liniștit, retras și harnic*.¹⁶⁷ Cu toate acestea, influența lui Meyer - *care a urmat cu perseverență calea pe care o făurise Wincklemann*¹⁶⁸ - s-a dovedit a fi nefericită, deoarece el a fost cel care, în principal, după ce s-a stabilit mai târziu la Weimar, l-a împiedicat pe Goethe să-și îndrepte atenția către orice operă de artă care nu era strict clasică.

Părăsirea Romei a fost dureroasă. Ani mai târziu, în 1829, pe când dicta capitolul final al *Călătoriei în Italia*, Goethe și-a amintit cu claritate cum, în zilele dinaintea plecării sale, se plimbase prin oraș, ultima strălucitoare a lunii: *După uneori și stresante, în rondul. După ce am urcat pe Colina acolo ca un palat de basm complet întunecat și întunecate, se ridica în fața Septimius Severus. În Scara, clădirile, de obicei*

dată în lumina mai multe zile plăcute, sfârșit mi-am făcut singur străbătut lungul Corso, am Capitoliului, care se ridica în deșert. Mai departe, aruncând umbre și mai mea arcul victoriei lui singurătatea de pe Via atât de familiare, păreau

*ciudate și fantomatice. Iar când m-am apropiat de nobilele ruine ale Colosseumului și am aruncat o privire prin grilaj în interior, nu pot să neg că un fior m-a străbătut și mi-a grăbit plecarea.*¹⁶⁹

Evoluție, nu revoluție

Întoarcerea la Weimar a adus lui Goethe dezamăgiri. Deși a încercat să-și informeze prietenii rămași în țară nu numai despre noile sale experiențe, ci și despre evoluția sa interioară, odată ajuns acasă nu a reușit să reînnoiască relațiile: *Din Italia, atât de bogată în forme, m-am întors în Germania informă, unde a trebuit să schimb un cer luminos cu unul sumbru. Prietenii mei, în loc să mă îmbrățișeze și să mă consoleze, m-au împins la disperare. Entuziasmul meu pentru lucruri îndepărtate și abia cunoscute de ei, tristețea mea, lamentările mele pentru ceea ce pierdusem, păreau să-i jignească; nu primeam nici o simpatie, nimeni nu-mi înțelegea limba.*¹⁷⁰

Goethe s-a simțit izolat. Ducele Carl August, cu care ar fi fost cel mai ușor să restabilească legătura, era adesea plecat, îndeplinindu-și îndatoririle de general în armata prusacă. Herder,

conștient că își pierduse influența pe care o avusese anterior asupra lui Goethe, s-a retras morocănos. Iar Charlotte von Stein era încă supărată din cauza plecării sale secrete. În ciuda rugămintilor lui¹⁷¹ de a-l ajuta să-l ușureze la întoarcere, ea l-a primit fără tragere de inimă¹⁷², părând să nu mai fie dispusă să-l înțeleagă. Astfel, la începutul anului 1789, s-a ajuns la o ruptură. În loc să caute companie la Weimar, Goethe a căutat-o printre profesorii de la universitatea din Jena și l-a numit pe Heinrich Meyer pe un post la academia ducală de desen. S-a întâlnit ocazional cu Schiller, pe atunci deja un scriitor foarte respectat, care locuia în Rudolstadt, în apropiere, dar nu s-au încălzit unul cu celălalt. Schiller a sugerat că acest lucru se datora faptului că aveau „viziuni diferite asupra lumii”: Gândirea lui Goethe se baza prea mult „pe materialitatea obiectelor”, în timp ce a lui „se baza pe senzații”¹⁷³ În termeni personali, s-a simțit respins: *Să fiu adesea în compania lui Goethe nu m-ar face fericit. Chiar și cu cei mai apropiați prieteni ai săi nu se deschide; nu-l poți imobiliza. Cred, de fapt, că este un egoist într-o măsură neobișnuită. Are talentul de a fascina*

*oamenii și de a-i mulțumi cu mici sau mari amabilități; dar reușește întotdeauna să se țină la distanță. Nu ar trebui să tolerăm acest tip de persoană. Mi se pare că este ca o mironosiță condescendentă, pe care trebuie să o lași însărcinată pentru a o umili în fața lumii.*¹⁷⁴

Este posibil ca opiniile lui Schiller să fi fost influențate de bârfele care se răspândeau la Weimar despre situația familială a lui Goethe. Pur și simplu, la doar o lună de la întoarcerea sa de la Roma, Goethe și-a luat ca amantă o tânără de 23 de ani, Christiane Vulpius, care l-a atras prin personalitatea sa deschisă. Ea s-a mutat curând în casa lui. El a descris legătura lor cu cuvintele *Sunt căsătorit, doar că nu prin intermediul unei ceremonii*¹⁷⁵ și a găsit multă bucurie în ea, în ciuda calomniilor care făceau înconjurul orașului. Din cei cinci copii pe care Christiane i-a născut, doar primul, un fiu - August - născut în 1789, a ajuns la maturitate. Mărturii poetice ale relației lor de iubire sunt senzualele *Elegii romane*, în care trăsăturile lui Christiane se contopesc cu cele ale romanei Faustina.

După 1788, Goethe și-a reluat atribuțiile administrative anterioare doar pe o bază limitată. A rămas membru nominal al Consiliului Privat, dar și-a concentrat atenția asupra instituțiilor științifice și artistice ale ducatului, în special asupra universității din Jena. S-a dedicat cu ardoare teatrului de la curtea din Weimar, fondat în 1791, pe care l-a transformat în câțiva ani într-una dintre cele mai respectate scene din Germania. Cu toate acestea, a fost dezamăgit de public, care a

arătat mai mult interes pentru piesele ușoare ale lui Iffland și Kotzebue, uitate astăzi, decât pentru piesele sale sau ale lui Schiller.

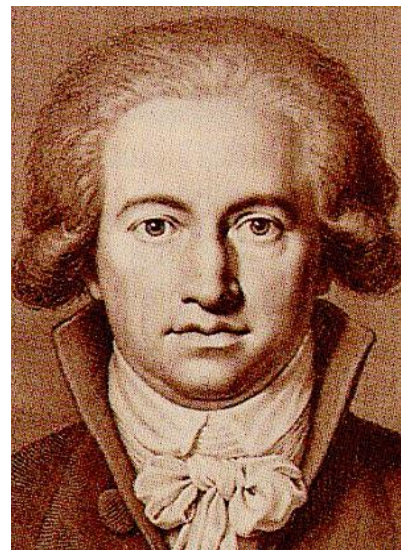
În această perioadă a produs doar câteva lucrări literare: *Elegiile romane*, *Epigramele venețiene*, câteva poezii ocazionale pentru teatrul din Weimar și o versiune în hexametri a cărții de căpătâi „Reynard Vulpea”. Mai degrabă decât spre literatură, s-a simțit atras *mai mult ca niciodată de știință*.¹⁷⁶ A efectuat neobosit experimente botanice, anatomice și optice. Pornind de la conceptul său anterior de plantă primordială, a propus un sistem al întregii dezvoltări a plantelor, pe care l-a numit *Metamorfoza plantelor*; în această mică lucrare, tipărită în 1790, a încercat să demonstreze că toate părțile unei plante pot fi urmărite evolutiv înapoi până la un singur organ de bază, frunza care crește din nod. Plantele mature se formează în urma unui proces de transformare treptată, iar diversitatea poate fi explicată prin intermediul variațiilor acestui proces de metamorfoză: *Fie că planta încolțește, înflorește sau rodește, este vorba întotdeauna de aceleași elemente care, în numeroase modele și deseori în forme modificate, urmează regulile naturii. Elementul care pe tulpină se dilată într-o frunză, care poate lua orice număr de forme, se contractă de asemenea în caliciu și se dilată din nou într-o petală de floare și se contractă într-un organ de reproducere pentru a se dilata o ultimă dată ca fruct*.¹⁷⁷

Goethe a dezvoltat concepte similare în osteologie. Atunci când a călătorit la Veneția în primăvara anului 1790 pentru a se întâlni cu ducesa văduvă Anna Amalia la întoarcerea acesteia dintr-un sejur în Italia, un schelet de oaie de pe Lido l-a determinat să descopere că oasele craniene, atât la animale, cât și la oameni, își au originea în vertebre înrudite. Din acest punct a fost doar un pas până la teoria morfologiei pe care avea să o dezvolte în anii următori: toată materia este *în mișcare, devenind, descompunându-se: teoria materiei este teoria evoluției*.¹⁷⁸

În legătură cu studiile științifice ale lui Goethe a fost și poziția sa față de Revoluția Franceză. Deși era preocupat de mult timp de *abisul imoral al orașului, curții și statului* sub dominația Bourbonilor¹⁷⁹, atitudinea sa a fost determinată de convingerea că, la fel ca în natură, schimbările în societate au loc prin evoluție. Spre deosebire de entuziasmul cu care a fost salutată asaltul Bastiliei de către contemporani precum Schiller, Klopstock și chiar Herder, Goethe a considerat că dezlănțuirea instinctelor revoluționare pune în pericol orice cultură intelectuală. În două piese de teatru finalizate între 1791 și 1793, *Cetățeanul general* și *Agitație*, s-a distanțat de conceptul că nemulțumirile politice pot fi îndreptate prin violență. Ca urmare, i s-a reproșat că nu manifestă niciun interes pentru cauza libertății. Tot în apărarea sa, mult mai târziu, într-o conversație cu Eckermann în 1824, nota: *Este adevărat, nu am putut fi prietenul Revoluției franceze, deoarece ororile ei m-au indignat și m-au șocat zilnic și din oră în oră, în timp ce consecințele sale benefice nu erau încă evidente. De asemenea, nu puteam fi indiferent la faptul că alții în Germania se*

străduiau în mod artificial să provoace evenimente similare celor din Franța, unde erau consecința unei necesități enorme... Eram convins că o mare revoluție nu este niciodată din vina poporului, ci a guvernului. revoluțiile sunt imposibile dacă guvernele sunt drepte și în permanență în alertă, prevenind tulburările prin inițierea de reforme, în loc să reziste până când necesitatea lor le este impusă de jos.¹⁸⁰

Goethe a fost afectat personal de evenimentele din vara anului 1792, când armatele unite ale Austriei și Prusiei au început o campanie împotriva forțelor revoluționare franceze. La cererea ducelui Carl August, care comanda un regiment prusac, s-a alăturat suitei acestuia. Aproape 30 de ani mai târziu, a scris despre experiențele sale în lucrarea autobiografică *Campanii în Franța*. Prin descrierea evenimentelor militare, întrețesută cu gânduri personale *despre existența între ordine și dezordine, între supraviețuire și ruină, între a fura și a plăti*¹⁸¹, ea reflectă atitudinea observatorului, care nu prea manifesta pasiuni soldățești. În timpul bombardamentului de la Verdun, interesul său s-a îndreptat spre un iaz în care peștișori minusculi creau efecte prismatice. Iar în timpul încercării fatale a Aliaților, în 19 septembrie 1792, de a obține o deschidere spre Paris prin înaintarea în apropiere de Valmy, el a părut să observe mai degrabă efectele fizice ale canonadelor decât evenimentele războiului. Dar, pe măsură ce zădărnicia eforturilor a devenit evidentă, el a fost cel care a prevăzut în mod special modul în care evoluțiile din acea zi prevesteau căderea Sfântului Imperiu Roman: *Cea mai mare consternare s-a răspândit în întreaga armată. Chiar în acea dimineață nu se gândise la nimic altceva decât să-i spintece pe francezi și să-i servească pe tavă. Acum, însă, fiecare își vedea de drumul lui, fără să-i privească pe ceilalți în ochi, sau, dacă o făcea, era pentru a se smiorcăi sau a înjura. Cum noaptea se lăsa, din întâmplare am format un cerc, deși nu am putut aprinde focul obișnuit. Cei mai mulți erau tăcuți, câțiva vorbeau, dar nimeni nu prea avea nimic rezonabil de spus. În cele din urmă, am fost întrebat ce părere am despre starea de fapt, căci de obicei distram grupul cu mici povestioare. Acum am spus: Aici, astăzi, a început o nouă epocă în istoria lumii și puteți spune că ați fost de față.*¹⁸²

După retragerea armatelor aliate, Goethe s-a întors la Weimar, trecând prin Fusseldorf și Munster. Vizitele prelungite la Jacobi în primul oraș și la Prințesa Amalie Gallitzin în cel de-al doilea l-au ajutat să pună în perspectivă experiențele sale franceze. Cu toate acestea, a devenit din nou martor la război, din nou în anturajul Ducelui Carl August, când aliații au asediat Mainzul ocupat de francezi în vara următoare. Un episod care a avut loc după bombardarea și capitularea orașului la 22 iulie 1793 este revelator pentru modul de gândire al lui Goethe. În timp ce urmărea

retragerea trupelor franceze în apropierea unui post de pază, un grup de localnici a amenințat că va ataca un colaborator urât de ei, care, împreună cu familia sa, era pe cale să părăsească orașul cu un pașaport de siguranță. Făcând apel la autoritatea sa de asociat al ducelui de Weimar, Goethe a dispersat energic mulțimea furioasă și a deschis calea fugarilor. Incidentul a dus la o conversație cu pictorul englez Charles Gore, care fusese martor: *Când m-am întâlnit după aceea cu prietenul Gore, acesta m-a muștrat în franceza sa englezească: Ce gândac te-a mușcat? Te-ai implicat într-o afacere care ar fi putut să iasă prost. Nu m-am speriat, am răspuns și nu mi se pare mai plăcut că am păstrat zona atât de curată? Cum ar arăta acum dacă ar fi fost plină de gunoaie, ceea ce ar fi enervat pe toată lumea - chiar dacă acel individ nu merita bunurile pe care le-a luat cu atâta ușurință... Între timp, bunul Gore era încă nemulțumit că mă pusesem în pericol și riscasem atât de mult, totul pentru un individ necunoscut, poate criminal, am continuat să fac referire cu lejeritate la zona curată dinaintea postului de pază, dar în cele din urmă am spus nerăbdător: Este pur și simplu firea mea - prefer să comit o nedreptate decât să tolerez dezordinea.*¹⁸³

Goethe a repetat în mod expres aceste cuvinte în raportul său despre *Asediul orașului Mainz*. Ele indică modul în care comportamentul unei mulțimi emoționale l-a deranjat pe omul de știință care credea într-o dezvoltare organică a tuturor lucrurilor vii. Atât sloganurile revoluționare, cât și cele naționaliste l-au consternat, spre indignarea unor contemporani. Pentru el însuși, a considerat că, în vremuri tulburi din punct de vedere politic, cel mai bine era *să rămână la studiul său liniștit și să păstreze cu grijă focul sfânt al științei și al artei, chiar dacă este doar o scânteie sub cenușă, astfel încât, atunci când noaptea războiului va fi trecut și vor răsări zorii păcii, indispensabilul foc prometeic să nu fi dispărut.*¹⁸⁴

Prietenia cu Schiller

Goethe a fost eliberat din izolarea în care căzuse după călătoria sa în Italia printr-o întâlnire cu Schiller. Mai târziu, el a menționat adesea cât de semnificativ a fost pentru el acest eveniment *fericit*¹⁸⁵, deși nu fără să remarce obstacolul care împiedicase o apropiere anterioară. *Paradoxurile etice și teatrale pe care drama lui Schiller, Hoții, le revărsase peste patrie într-un potop plin de extaz*¹⁸⁶, fuseseră contrare propriilor sale păreri și chiar aprecierea lui Schiller pentru *Werther* îl nemulțumise mai degrabă decât îl mulțumise. Cu toate acestea, datorită studiului intensiv al lui Kant, Schiller suferise la începutul anilor 1790 o transformare comparabilă cu efectul pe care l-a avut asupra lui Goethe călătoria sa în Italia.

Eforturile independente ale celor doi bărbați de a dezvolta concepte normative ale artei au favorizat o apropiere. Aceasta a avut loc *aparent din întâmplare*¹⁸⁷ la sfârșitul lunii iulie 1794, după o reuniune a Societății Științifice din Jena: *Am început să conversăm; el (n. n. Schiller) părea să fi*

găsit ședința valoroasă, dar a observat cu perspicacitate că o astfel de abordare neintegrată a naturii ar putea să nu fie atrăgătoare pentru profanii interesați. Eu i-am răspuns că ar putea fi neatrăgătoare chiar și pentru cei inițiați și că ar putea exista un alt mod de a prezenta natura: nu ca fiind separată și izolată, ci ca fiind vibrantă și vie, obținând un întreg din diferitele sale părți. El a dorit să fie lămurit în această privință, deși nu și-a ascuns îndoielile. Nu putea fi de acord cu faptul că ceea ce afirmam eu putea proveni din experiență. Am ajuns la casa lui și conversația m-a atras înăuntru. Acolo am făcut o prezentare plină de viață despre metamorfoza plantelor, câteva lovituri de stilou făcând să crească în fața ochilor săi o plantă simbolică. El a ascultat cu atenție și a observat totul cu mare interes. Dar când am terminat, a clătinat din cap și a spus: asta nu este o experiență, ci o idee. Am fost luat prin surprindere, oarecum enervat: aceasta era problema care ne despărțea, clar delimitată. Vechiul resentiment a început să fiarbă, dar m-am controlat și am răspuns: Mă atrage faptul că am idei fără să o știu și chiar le văd cu ochii mei.¹⁸⁸

Schiller a fost cel care, după acest contact amiabil, a făcut pasul următor. Într-o scrisoare care atestă ceea ce Goethe a numit mai târziu *înțelepciunea și civilizația sa*,¹⁸⁹ el a pus bazele prieteniei care s-a dezvoltat în curând. Când a scris această scrisoare, el avea 35 de ani, iar Goethe 45 de ani: *Am urmărit de mult timp, deși de la o oarecare distanță, cu o admirație mereu reînnoită traiectoria intelectului tău și cursul pe care ți l-ai trasat. Cauți necesitatea în natură, dar o cauți folosind cea mai dificilă abordare, una pe care o minte mai puțin inteligentă nici măcar nu ar încerca-o. Privești natura ca pe un întreg și încerci să găsești clarificări cu privire la părțile sale separate. Pornind de la un organism simplu, treci, pas cu pas, la cele mai sofisticate, pentru ca în cele din urmă să îl construiești pe cel mai complex, ființa umană, pe cale genetică, din materia întregii naturi. Recreând astfel omul, încerci să pătrunzi în mecanismele sale ascunse. O idee măreață și cu adevărat eroică, care demonstrează măsura în care intelectul tău leagă laolaltă bogatul agregat al conceptelor sale într-o frumoasă unitate... Iată cum îndrăznesc să judec cursul minții tale și tu însuși vei ști cel mai bine dacă am dreptate.¹⁹⁰*

Răspunsul lui Goethe a venit patru zile mai târziu. În el și-a arătat în mod deschis aprecierea: *Pentru ziua mea de naștere, care are loc săptămâna aceasta, nici un cadou nu ar fi putut fi mai binevenit decât scrisoarea ta, în care, cu o mână prietenoasă, desenezi suma existenței mele și cu*

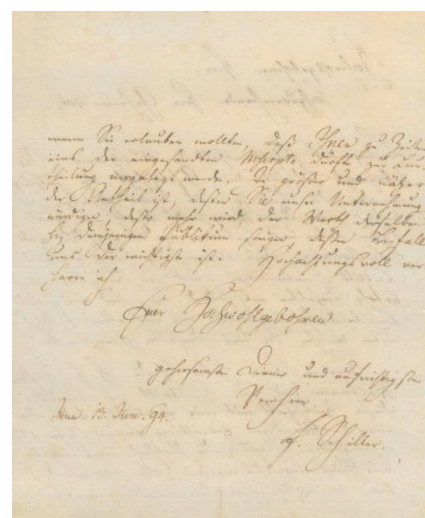
*interesul tău mă încurajezi la o folosire mai sârguincioasă și mai vie a talentelor mele...Voi împărtăși cu plăcere tot ceea ce mă privește în exterior și în interior. Pentru că sunt de fapt conștient că întreprinderile mele depășesc cu mult măsura capacităților umane și durata lor pământească, aș dori să las în seama ta câteva gânduri, nu numai pentru a le păstra, ci și pentru a le da o nouă viață.*¹⁹¹

Prima întâlnire dintre Goethe și Schiller¹⁹² a dat naștere unui schimb intens de idei care le-au adus celor doi bărbați *plăcere pură și beneficii reale*.¹⁹³ Goethe a moderat tendința lui Schiller spre *speculații filozofice*,¹⁹⁴ iar Schiller l-a atras pe Goethe dinspre studiile sale științifice spre eforturi mai literare. În 1794, Goethe a contribuit la revista lui Schiller, *Die Horen*, cu *Conversații cu emigranți germani* și a fost de acord să publice părți din *Elegiile romane* ale sale. Când *Die Horen* nu a stârnit decât un răspuns modest, cei doi autori au colaborat la aproape o mie de epigrame, *Xenien*, în care și-au dat frâu liber iritației față de public în general și față de recenziile controversate în special. Schiller a numit colecția, publicată în 1796 în *Almanahul Muzelor*, o *satiră sălbatică, fără Dumnezeu, amestecată cu sclipiri de inspirație poetică și filosofică*.¹⁹⁵

Anul epigramelor *Xenien* a fost urmat de un „an al baladei”. Încurajați de interesul pe care și-l manifestau reciproc față de propriile eforturi, Goethe și Schiller au finalizat o serie de balade lungi, printre care *Mireasa din Corint*, *Ucenicul vrăjitor* și *Zeul și baiadera* de către primul, *Scafandrul* și *Cocorii lui Ibycus* de către cel de-al doilea. Începând cu 1796, Schiller a lucrat la trilogia *Wallenstein*. Goethe a finalizat *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*, romanul pe care îl începuse cu mulți ani înainte. De asemenea, a reluat lucrul la *Faust*, pe care îl lăsase deoparte după întoarcerea din Italia. Influențat de evenimentele contemporane, a scris poemul epic *Hermann și Dorothea*. Descreriile sale joviale și idilice ale burgheziei germane l-au făcut din nou un autor popular pentru prima dată de la apariția lui *Werther*.

În cadrul unei corespondențe extinse, cei doi au încercat să formuleze un set de principii clasiciste. Căutarea de către Goethe, în studiile sale științifice, a principiilor care stau la baza schimbărilor de aparență se extindea acum la poezie și artă. Armonia, perfecțiunea de sine, devotamentul față de „Adevăr, Frumos, Bine” și modelul oferit de antichitate au fost considerate ca fiind baza unei culturi nobile și echilibrate. Armonia interioară trebuia să fie dublată de o eleganță a formei.

De-a lungul anilor, colaborarea dintre cei doi a devenit atât de intensă, încât Goethe a simțit că trăiește o nouă primăvară, în care totul încolțește fericit împreună, răsărind din semințe și

crenguțe nou deschise.¹⁹⁶ Pentru a profita mai mult de oportunitățile oferite de contactele lor, Schiller a renunțat la poziția sa academică din Jena și s-a mutat în 1799 la Weimar. Acest lucru a dat un nou impuls eforturilor lui Goethe în privința teatrului de acolo. Reprezentațiile operelor lui Schiller: *Maria Stuart* (1800), *Mireasa din Messina* (1803) și *Wilhelm Tell* (1804), precum și dramele lui Calderon și Shakespeare în traducerile lui August Wilhelm Schlegel, au fost prilejuri de a testa principiile clasiciste de stil pe care Goethe și Schiller le dezvoltaseră. Nu în ultimul rând din cauza acestor activități, mica reședință și-a atras o atenție tot mai mare drept centru al vieții intelectuale germane. Wilhelm și Alexander von Humboldt, Fichte, Schelling și Hegel au vizitat Weimar sau au stabilit de la Jena contactul cu acest orașel. S-au dezvoltat dialoguri cu siguranță critice cu romanticii germani, mai întâi în domeniul artelor vizuale. Manifestul programatic al Prietenilor Artei de la Weimar, elaborate în comun de Goethe, Schiller și Meyer, s-au lovit de opoziția tinerei generații. Caracteristic a fost protestul exprimat în 1802 de Philipp Otto Runge, pe atunci în vârstă de 24 de ani, împotriva limitării

Concursului anual de artă de la Weimar la motive din antichitate: *Expoziția de la Weimar și întreaga activitate de acolo se îndreaptă treptat într-o direcție total greșită, în care va fi imposibil să se producă ceva bun. Noi nu mai suntem greci; nu mai putem simți acel mediu când atunci vedem operele lor de artă desăvârșite, cu atât mai puțin să producem noi înșine astfel de opere. De ce să ne străduim să realizăm ceva mediocru?*¹⁹⁷

Schiller, Wilhelm und Alexander von Humboldt und Goethe
in Jena.
Originalzeichnung von Rudr. Wölfler.

Din 1794, puține evenimente din viața lui Goethe nu fuseseră asociate cu Schiller și doar două călătorii - în Elveția în 1797 și la Bad Pyrmont și Göttingen în 1801 - îl îndepărtaseră de Weimar. Dar în 1805 prietenia lor a luat sfârșit brusc. Atât Schiller, cât și Goethe se simțeau rău începând din ianuarie, iar schimbul lor obișnuit de gânduri devenise aproape imposibil. Schiller nu mai avea prea multe speranțe că își va reveni din bolile sale cronice. Goethe a scris mai târziu despre această perioadă: *Între timp, două evenimente înspăimântătoare, două incendii care au avut loc la doar câteva nopți distanță unul de celălalt, punându-mă în pericol personal de ambele ori, au provocat o recidivă a bolii de care încercasem să mă recuperez. Schiller s-a simțit la fel de prins în capcană. Întâlnirile noastre personale au fost amânate; am făcut schimb de note grăbite. Unele pe care le-a scris în februarie și martie stau mărturie a suferinței sale, a activităților sale și a speranței sale din ce în ce mai șubrede. La începutul lunii mai m-am aventurat să ies; l-am găsit*

tocmai pe punctul de a pleca la teatru și nu am vrut să-l rețin. Un oarecare disconfort m-a împiedicat să-l însoțesc și astfel ne-am despărțit în fața casei sale, fără să ne mai vedem vreodată.¹⁹⁸ Schiller a murit în 9 mai 1805.

După moartea lui Schiller, Goethe s-a simțit ca și cum ar fi trăit într-un vid. Își desfășura activitățile zilnice *de la sine, lăsându-se condus de ele, în loc să le conducă*.¹⁹⁹ Într-o scrisoare adresată antreprenorului în construcții și compozitorului berlinez Carl Friedrich Zelter, de care se atașase din ce în ce mai mult, atras de firea neafectată a lui Zelter, a notat: *De când am scris ultima dată, am avut puține zile bune. Am crezut că îmi voi pierde propria viață și, în schimb, am pierdut un prieten și, odată cu el, jumătate din existența mea. În realitate, ar trebui să încep un nou mod de viață, dar la vârsta mea acest lucru nu mai este posibil. Așa că pur și simplu trăiesc zi de zi și fac următorul lucru care trebuie făcut, fără să privesc mai departe*.²⁰⁰

Goethe a reușit să se vindece de boala sa, o colică renală dureroasă care se agravase după moartea lui Schiller, urmând un tratament la Bad Lauchstädt, o stațiune balneară de lângă Halle. Atunci când teatrul de vară de acolo repeta o versiune dramatică a popularului *Cântec al clopotului* de Schiller, Goethe a scris un epilog la poem, folosind cuvintele *Pentru că a fost al nostru!* ca refren.²⁰¹ Cu toate acestea, a renunțat la ideea unei comemorări publice, fiind încă prea afectat de cursul evenimentelor. O încercare de a finaliza fragmentul unei drame *Demetrius* lăsat în urmă de Schiller a rămas fără rezultat. Abia în 1826 Goethe a reușit să realizeze un necrolog personal: după ce a observat rămășițele lui Schiller atunci când au fost scoase dintr-un cavou din cimitirul St. Jacob și păstrate în librăria ducelui înainte de înhumarea definitivă, a scris *Rânduri la vederea craniului lui Schiller*.²⁰²

Anii napoleonieni

Odată cu moartea lui Schiller, Goethe a simțit că o epocă din viața sa se apropie de sfârșit. Această conștientizare a fost întărită de evoluțiile politice. După ce, în 1792, a prezis prăbușirea Sfântului Imperiu Roman, a considerat invazia franceză din Germania din 1806 ca fiind o *întrerupere violentă* a unei culturi care evoluase în timpul unei *lungi ere de pace*,²⁰³ dar, spre deosebire de mulți alții, nu a considerat-o o catastrofă. Din punctul său de vedere, viitorul națiunii germane se afla în arte și științe, nu în politică. Chiar și 24 de ani mai târziu, când Eckermann l-a întrebat despre poziția sa în timpul perioadei de dominație napoleoniană, a răspuns în același sens. Eckermann a raportat: „Oamenii v-au reproșat”, *am început eu oarecum fără diplomație, „că nu ați luat armele sau cel puțin nu ați încercat să vă folosiți influența ca autor în acea mare perioadă”*. *Să lăsăm asta, prietene! a răspuns Goethe. Aceasta este o lume absurdă, care nu știe ce vrea. Trebuie să o lăsăm să vorbească și să își urmeze propriul drum. - Cum aș fi putut să iau armele fără ură! Și*

cum aş fi putut să urăsc fără să fiu tânăr! Dacă aceste evenimente ar fi avut loc când aveam 20 de ani, cu siguranţă nu aş fi fost ultimul care s-ar fi implicat; însă m-au găsit deja dincolo de primii 60 de ani... Să scriu cântece de război stând într-o cameră! Într-un bivuac, unde noaptea se aude nechezatul cailor din avanposturile inamice: aş fi putut să fac asta. Dar asta nu era viaţa mea şi nici nu era gustul meu, deşi era al lui Theodor Körner. Cântecele sale de război îl reprezintă perfect. Pentru mine, care nu sunt de natură belicoasă, cântecele de război ar fi fost o mască ce mi s-ar fi potrivit prost."²⁰⁴

Chiar şi atunci când a fost implicat personal în tumultul războiului, Goethe a încercat să păstreze distanţa. Aproape ca un observator neutru, el a urmărit evenimentele care au dus, la 14 octombrie 1806, la înfrângerea armatei prusace pe crestele de la est de Weimar, cunoscută sub numele de bătălia de la Jena şi Auerstedt. Cu toate acestea, atunci când trupele franceze l-au ameninţat în propria casă în aceeaşi zi, nu a ştiut cum să reacţioneze. Doar datorită intervenţiei energice a lui Christiane, viaţa i-a fost cruţată. El a rezumat evenimentele în jurnalul său: *La ora cinci seara, ghiulelele de tun au zburat prin acoperiş. La 5.30 a sosit cavaleria. La ora şapte, incendii, jafuri, o noapte teribilă. Păstrarea casei noastre prin fermitate şi noroc.*²⁰⁵

Două zile mai târziu, o veche hotărâre s-a consolidat în el: *Doresc să o recunosc ca fiind a mea, în mod oficial şi deplin, pe mica mea prietenă care a făcut atât de multe pentru mine şi care a trăit aceste ore de încercare alături de mine.*²⁰⁶ În 19 octombrie s-a căsătorit cu Christiane în sacristia bisericii castelului. Aprobarea pe care acest pas a găsit-o în rândul generaţiilor viitoare nu a fost împărtăşită de contemporanii săi din Weimar. Johanna Schopenhauer, mama filosofului, a fost aproape singura care a sfidat un boicot social la adresa Christianei, acum soţia legală a lui Goethe.

După bătălia de la Jena şi Auerstedt, Goethe a fost mai mult ca niciodată convins de importanţa lui Napoleon. Deşi corsican în primul rând ca pe Revoluţia Franceză, acum administratorul unui continent considerat că întâlnirea cu unul dintre cele mai din viaţa sa. Recunoaşterea pe Napoleon l-a emoţionat atât de vreme după aceea, a vorbit Cu o ezitare considerabilă, a detalii ale conversaţiei:

înainte îl văzuse pe omul care a supus vedea în el pe sfâşiat politic. A Napoleon din 1808 a fost memorabile evenimente care i-a acordat-o profund încât, multă despre ea doar prin aluzii. schiţat în cele din urmă

A doua zi (din octombrie). Sunt chemat în cameră. Împăratul este așezat la o masă mare și rotundă, luând micul dejun. În dreapta lui, ceva mai departe de masă, stă Talleyrand; în stânga lui, mai aproape de el, se află Daru, cu care discută despre chestiuni legate de pregătirea războiului.

Împăratul îmi face semn din cap să fac un pas înainte. mă așez la o distanță potrivită în fața lui. După ce mă privește cu atenție, îmi spune: Vous etes un homme.

Mă înclin.

Mă întreabă: Câți ani aveți?

Șaizeci de ani.

V-ați păstrat în formă. - Ați scris tragedii.

Am răspuns la ce era necesar. În acest moment Daru a luat cuvântul; pentru a-i flata pe germani, căroră trebuia să le provoace atâtea nenorociri, a devenit cunoscător al literaturii germane. Vorbea despre mine așa cum poate că ar fi făcut-o admiratorii mei din Berlin; cel puțin eu recunoșteam în cuvintele lui modul lor de gândire și atitudinea lor. Daru a adăugat apoi că am tradus din franceză și anume Profetul Mahomed al lui Voltaire.

Împăratul a intervenit: „Nu este o piesă bună” și a analizat în detaliu de ce nu era potrivit ca un cuceritor al lumii să facă o prezentare atât de nefavorabilă despre el însuși. Apoi a întors conversația spre Wether, pe care pretindea că l-a studiat temeinic. După diverse observații cu totul pertinente, a citat un anumit pasaj și a spus: „De ce ai făcut asta? Nu este firesc.”, lucru pe care l-a explicat pe larg și destul de corect.

L-am ascultat cu o figură senină și i-am răspuns la fel că nu știam dacă mai ridicase cineva vreodată aceeași obiecție, dar că o găseam justificată și recunoșteam că există ceva neadevărat în acel pasaj. Cu toate acestea, am adăugat, poate că autorul ar putea fi iertat pentru că și-a luat o libertate abia sesizabilă pentru a produce efecte concrete pe care nu le-ar fi putut obține într-un mod mai simplu și mai natural.

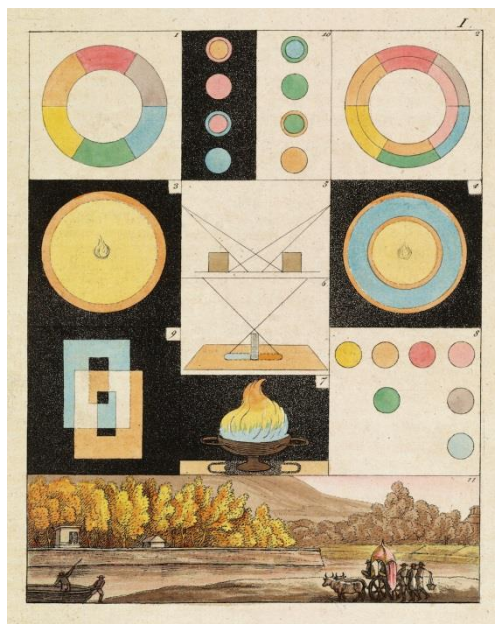
Împăratul s-a ridicat în picioare, s-a apropiat de mine și a manevrat pentru a mă despărți de ceilalți membri ai rândului în care mă aflu. Întorcându-le spatele și coborând vocea, m-a întrebat dacă sunt căsătorit, dacă am copii și alte chestiuni personale. I-am răspuns fără să fiu afectat. El părea mulțumit și mi-a tradus răspunsurile în termenii lui, doar că într-un mod ceva mai hotărât decât mă exprimase eu.

Trebuie să remarc varietatea modurilor în care își exprima aprobarea, căci rareori asculta fără un răspuns, fie că dădea din cap gânditor, fie că spunea „oui” sau „c'est bien” sau ceva asemănător. Și nici nu trebuie să uit să menționez că, după ce vorbea, de obicei adăuga: „Qu'en dit Monsieur Göt?”.

*Când s-a ivit ocazia, am întrebat șambelanul cu un gest dacă ar trebui să mă retrag, la care el a răspuns afirmativ. Apoi mi-am luat rămas bun fără alte discuții.*²⁰⁷

Concentrându-se asupra operei sale, Goethe a încercat să creeze o contrapondere la neliniștile și incertitudinile vremii. Lipsit de schimburile intelectuale pe care i le oferise relația cu Schiller, izolat politic ca urmare a rezervei sale față de publicul anti-napoleonian și, de asemenea, stârnit de reacția rece de la Weimar în urma căsătoriei sale cu Christiane, a dus o viață oarecum retrasă. În paralel cu o serie de activități pentru institutele științifice de la universitatea din Jena, și-a continuat propriile studii de mineralogie

A redactat o *Metamorfoză* intens la *Teoria culorilor*, care a un volum de peste o mie de fizicianul englez Isaac Newton, confirmată de cercetările culorile sunt prezente în lumina acestea își au originea în dintr-o interacțiune între lumină rezervate la *Teoria culorilor*, publicată din 1810, au fost Goethe, care considera că

și botanică.

a animalelor și a lucrat devenit în cele din urmă pagini. Spre deosebire de care avansase ideea - moderne - că toate albă, Goethe credea că nebulozitate, rezultând și întuneric. Reacțiile atunci când a fost dezamăgitoare pentru studiile sale optice, mai

degrabă decât operele lui literare, constituiau cele mai durabile realizări ale sale.

Tipic pentru abordarea lui Goethe este un pasaj din secțiunea didactică a Teoriei culorilor: *Ochiul își datorează existența luminii. Din organele auxiliare neutre ale animalelor, lumina invocă un organ asemănător cu ea însăși și astfel ochiul este creat de lumină pentru lumină, așa încât lumina interioară se apropie de cea exterioară. Ne amintim în acest sens de vechea școală de gândire ionică, care sublinia că numai cei asemănători pot recunoaște pe cei asemănători, precum și de cuvintele vechiului mistic, care pot fi exprimate astfel:*

*Și dacă ochiul nu ar fi solar,
Nicăând el n-ar putea privi spre soare;
De n-ar fi-n noi dumnezeiescul har,
Cum ne-ar putea vrăji divinul oare?*

Nimeni nu va nega relația directă dintre lumină și ochi, dar este mai dificil să ne imaginăm că acestea două sunt unul și același lucru. Poate fi mai ușor de înțeles dacă se afirmă că ochiul are în el o lumină nemișcată care se trezește la cea mai mică solicitare internă sau externă. În întuneric, putem evoca cele mai luminoase imagini folosind puterea noastră de imaginație. În vise, obiectele

*ne apar ca și cum ar fi în plină zi. Când suntem treji, observăm cea mai mică rază de lumină exterioară; într-adevăr, atunci când ochiul este lovit din greșeală, lumina și culorile emană din el.*²⁰⁸

Viziunea pe care Goethe a dobândit-o în domeniul științelor s-a transpus în opera sa literară. Astfel, procesul de metamorfoză este un element decisiv în toate scrierile sale. El a considerat că *polaritatea*²⁰⁹ și *potențarea*²¹⁰, concepte-cheie în gândirea sa despre natură, sunt și componente ale existenței umane. Polaritatea, interacțiunea continuă dintre atracție și respingere, se manifestă în dialogurile dintre Faust și Mefistofel și, de asemenea, în conjuncția dintre lumină și întuneric din *Teoria culorilor*. Perfecționarea, însemnând în natură apariția unor noi specii, își găsește expresia în scrierile autobiografice ale lui Goethe ca niveluri crescânde de împlinire personală.

În ciuda importanței pe care Goethe o acorda eforturilor sale științifice, el nu s-a mai concentrat asupra lor la fel de exclusiv ca în anii de după întoarcerea din Italia. Între 1806 și 1814, a produs aproape mai multe opere literare decât în perioada prieteniei cu Schiller. În primăvara anului 1806, a finalizat prima parte a dramei *Faust*, la care continuase să adauge completări încă de la publicarea *Fragmentului* cu aproape 20 de ani în urmă. De asemenea, a revenit la *Wilhelm Meister*. După ce a revizuit *Ucenicia...* pentru o nouă ediție a operelor sale, în 1807 a început să redacteze primul capitol din *Anii de drumeție...*, cu bogăția sa de povestiri. A compus *Pandora*, un festival dramatic care, într-o perioadă de incertitudini politice, atrăgea atenția asupra valorilor frumuseții, artei și științei. Întâlnirea cu Minchen Herzlieb, fiica adoptivă în vârstă de 18 ani a librarului Frommann din Jena, și-a găsit în *Sonete* expresia cu o tentă de resemnare, dar și în romanul *Afinități electice*. Rigurozitatea etică a romanului, care culminează cu un apel la indisolubilitatea căsătoriei, presupunând renunțarea la sine, a dus la discuții înflăcărâte în rândul publicului cititor, un interes care s-a menținut chiar și în secolul XXI.

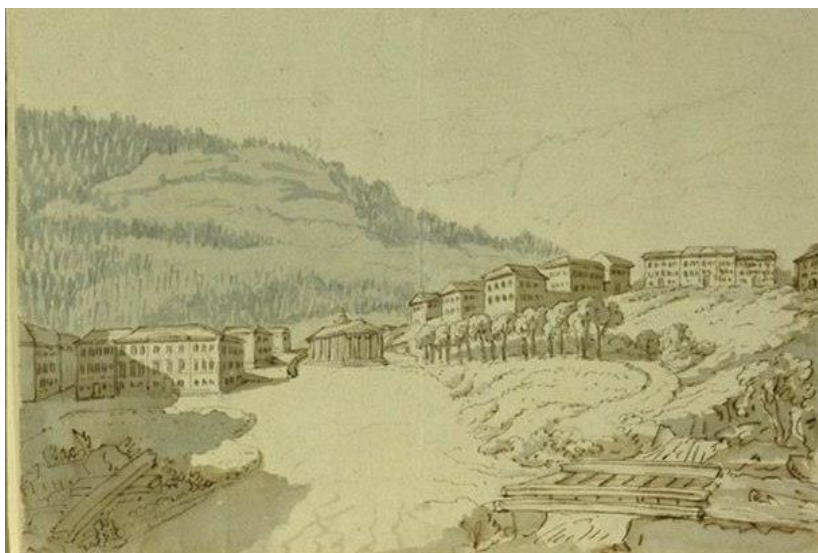
După ce a finalizat secțiunea istorică a *Teoriei culorilor*, precum și o biografie a pictorului Philipp Hackert, ale cărui documente personale le moștenise, Goethe s-a hotărât în sfârșit să scrie despre propria viață. *Aveam motive să mă întreb de ce nu am întreprins pentru mine ceea ce făcusem pentru altcineva? Astfel, chiar înainte de a termina lucrarea (n. n. despre Hackert), m-am întors la povestea primilor mei ani de viață. Aici am constatat că am ezitat prea mult. Ar fi trebuit să încep lucrarea când mama mea era încă în viață. Atunci aș fi fost mai aproape de acele scene din copilărie și aș fi fost transportat acolo prin darul ei ascutit al memoriei. Acum, însă, a trebuit să invoc aceste spirite dispărute din interiorul meu, adunând cu greu multe ajutoare pentru memorie, ca un vrăjitor care își adună uneltele. A trebuit să portretizez dezvoltarea unui copil care mai târziu a devenit un om distins și circumstanțele particulare în care acest lucru s-a întâmplat, dar și modul în care acest lucru este relevant pentru observatorul perspicace al naturii umane. În*

acest sens, mi-am numit memoriile destul de modest: *Adevăr și Poezie*, profund convins fiind că în prezent, dar și mai mult în memorie, lumea e modelată conform propriei naturi a fiecăruia.²¹¹

După o astfel de pregătire intensă, în 1811 Goethe a început să-și dicteze lucrarea, al cărei titlu l-a modificat apoi în mai eufonicul *Poezie și adevăr* (Dichtung und Wahrheit). Un an mai târziu, a finalizat primele două părți; cea de-a treia, care cuprinde evenimentele din jurul genezei lui *Werther*, a urmat în 1813. La scurt timp după aceea, inspirat de opera poetului persan Hafiz, care, cu aproape o jumătate de mileniu înainte, a celebrat natura și dragostea în ciuda turbulențelor politice, a conceput un lung ciclu de poeme. Urmând exemplul lui Hafiz, a intenționat să îl publice sub titlul *Divan*, care în persană înseamnă „culegere de versuri”.

Anii de după moartea lui Schiller au marcat începutul vizitelor regulate ale lui Goethe la stațiunile balneare din Boemia. Uneori se retrăgea pentru aproape două luni la Carlsbad, Teplitz sau Marienbad. Pe lângă terapiile acvatice, cărora le atribuia un efect benefic asupra propriei sănătăți, sejururile sale stăteau sub semnul scrisului și cercetării. Acolo a dictat o mare parte din publicațiile sale. În același timp, s-a bucurat de stimulii pe care i-i oferea tovărășia relaxată din stațiune. Pe lângă Zelter, ducele Carl August și Wilhelm vom Humboldt, a fost apropiat de diplomatul Karl Friedrich von Reinhard și de Joseph Sebastian Gruner, consilier municipal al orașului vecin Eger. De asemenea, i-a întâlnit pe împărăteasa Maria Ludovica a Austriei și pe Ludovic Bonaparte, fratele lui Napoleon. Un interes comun pentru științele naturii l-a adus în contact cu mineralogul Gottlob Werner și cu chimistul suedez Berzelius.

Poziția lui Goethe în anii napoleonieni se caracterizează printr-o rezervă tot mai mare față de romantici, literatura ocupând acum un loc mai important în preocupările sale decât artele vizuale. Goethe nu nu avea decât puțină înțelegere pentru tendința romanticilor spre fantezie și hiperbolă, care, după părerea sa, duceau cu ușurință la *bizar, grotesc și ridicol*.²¹² Chiar și contactele sale cordiale cu autori individuali și stima pe care aceștia i-o purtau nu au făcut prea mult pentru a-i modifica distanțarea crescândă. Conștient de propriile sale eforturi de la Strasbourg, el a primit cu o recenzie aprobatoare *Des Knaben Wunderhorn*, o colecție de cântece populare compilate de Clemens Brentano și Achim von Arnim, dar a rămas rece față de propriile producții ale editorilor. Când Kleist, folosind rugămintea biblică „pe genunchii inimii mele”,²¹³ i-a trimis fragmentul *Penthesilea* în 1808, el a răspuns cu prudență. Din antipatie personală, s-a distanțat de frații Schlegel: *Persoane nefericite toată viața lor, vor să fie mai mult decât le-a sortit natura*.²¹⁴ Cu Philipp Otto Runge a împărtășit opinii similare cu privire la esența culorilor, dar a respins tabloul *Timpurile zilei* și alte lucrări similare: *Oricine se află pe marginea prăpastiei în acest fel trebuie fie să piară, fie să înnebunească; nu există milă*.²¹⁵

Aproape singură, relația lui Goethe cu Schelling, la a cărei filosofie a naturii s-a referit în a doua parte a lui *Faust*, a rămas netulburată. Bettina Brentano, pe care o cunoștea ca nepoată a lui Sophie von La Roche și protejată a propriei sale mame și cărei admirații entuziaste nu i se împotriva, a provocat o ruptură cu el din cauza impertinențelor ei față de soția lui, Christiane.

O întâlnire cu Beethoven în vara anului 1812 a demonstrat cum Goethe avea tendința de a se retrage în spatele unei *carapace dure*²¹⁶ pentru a-și proteja echilibrul mental. După ce aflate că Beethoven crea muzică pentru *Egmont*, își exprimase speranța de a se putea bucura într-o zi de talentul său extraordinar²¹⁷ în persoană. Dar atunci când Beethoven a cântat într-adevăr *încântător*²¹⁸ pentru el la Teplitz, nu a putut să-i întoarcă compozitorului admirația respectuoasă: *Talentul său m-a uimit, dar, din păcate, este un individ total necontrolat, care poate că nu greșește când găsește lumea detestabilă, dar făcând acest lucru cu siguranță nu o face mai plăcută nici pentru el, nici pentru alții.*²¹⁹

Cetățean al lumii

Uneori, după moartea lui Schiller, lui Goethe i s-a părut că se apropie și el de sfârșitul existenței sale. Cu toate acestea, o călătorie în zona Rinului și a Mainului, în vara anului 1814, după înseninarea *cerului politic*,²²⁰ a fost o *experiență întineritoare*.²²¹ Revederea regiunii natale, o *îngrijire salutară* la stațiunea balneară din Wiesbaden și *simpatia unor prieteni isteți și iubitori*, toate au convergent pentru a produce o *renaștere și o întinerire a unei stări de fericire*.²²² În Frankfurt, soția bancherului Johann Jakob von Willemer, Marianne, la a cărei afecțiune Goethe a răspuns și el, i-a trezit capacitatea, aproape redusă la tăcere de la *Elegiile romane*, de a vorbi în poezie din *plinătatea inimii sale*.²²³ *Divanul apusean-răsăritean*, pe care îl începuse deja, a primit un impuls neașteptat. Când s-a întors la Frankfurt, în anul următor, petrecând câteva săptămâni la moșia familiei Willemer de pe malul râului Main, a luat naștere misteriosul dialog din *Cartea lui*

Zuleika,²²⁴ în care Marianne von Willemer apare ca amantă a mentorului său persan Hafiz. În următorii ani, Goethe a adăugat *Divanului* o multitudine de poezii și epigrame. Religia occidentală și cea orientală, vocația poetică și percepția naturii, înțelepciunea și nebunia umană, înțelegerea efemerității vieții, dar și bucuria legată de chestiunile lumești au fost temele abordate. Tipic pentru astfel de gânduri, poemul intitulat *Dor fericit* face aluzie la legea metamorfozei în existența umană:

*Înțelepții doar s-o știe
Căci mulțimea joc își bate!
Vrea să laud viața vie,
Dorul morții-nvăpăiate.*

*În a nopților răcoare,
Ce-n iubire zămislește,
Te cuprinde-o-nfiorare,
Pe când candela lucește.*

*Se desface-mbrățișarea
Din a beznelor stihie,
Răscolit asculți chemarea
Spre suprema cununie.*

*Depărtarea nu te-abate,
Vii în zbor, vii ca vrăjit,
În luminile visate,
Flutur mic, ești parjolit.*

*Și atât cât n-ai ăst dor:
Pieri și iarăși fii!
Ești un jalnic călător
Peste triste gлии.*²²⁵

Mai multe vizite pe care Goethe le-a făcut fraților Sulpiz și Melchior Boisserée la Heidelberg și-au lăsat amprenta asupra lui. Colecția lor de picturi medievale din mănăstiri și biserici secularizate de pe valea Rinului inferior a fost ca o revelație. Într-adevăr, bogăția a ceea ce a văzut a amenințat să-l copleșească. Cu adevărat mișcat de *Altarul celor trei înțelepți* al lui Rogier van der Weyden, a mărturisit: *Pentru a supraviețui la bătrânețe, încerci să-ți menții echilibrul evitând*

*noțiunile de natură nouă și deranjantă - dar iată că o lume de culori și obiecte necunoscute până acum a izbucnit, forțându-mă să ies din rutina opiniilor mele.*²²⁶

Autenticitatea acestei declarații, consemnată de un confident al fraților Boisserée, nu poate fi pusă la îndoială. Și totuși, ea nu era valabilă decât într-un sens relativ. Goethe, care nu numai că era cufundat în lumea lui Hafiz, dar își revizua și *Călătorie în Italia* și își continua studiile științifice, nu putea în cele din urmă decât să privească pictura medievală cu un interes sincer și să îi acorde un loc în concepția sa totală despre lumea artei. Cu toate acestea, rezerva sa față de tot ceea ce nu era clasic a fost încălcată, iar relația sa cu frații Boisserée a continuat și după prima lor întâlnire.

După șederea sa la Wiesbaden și Frankfurt, Goethe a călătorit spre nord, în provincia Rin, decretată prusacă de Congresul de la Viena. La cererea ministrului de stat vom Stein, gazda sa, a redactat un memorandum privind *Arta și Antichitatea de-a lungul Rinului și a Mainului*. În acesta nu numai că a prezentat o descriere a structurilor, colecțiilor și institutelor academice existente, dar a încercat să încurajeze *activitatea tuturor celor interesați*.²²⁷ El a susținut eforturile de reluare a lucrărilor de construcție a catedralei din Köln, suspendate de secole. Pe lângă faptul că a oferit recomandări privind conservarea anumitor artefacte, a propus îmbunătățirea nivelului de educație în Germania. El a considerat că universitățile închise din Köln și Bonn ar trebui să li se permită un nou început: *În zilele noastre nu ar mai trebui să vorbim despre școli sau facțiuni de erudiție, ci despre opinii comune tuturor, bazate pe cunoștințe reale*.²²⁸ Lucrarea despre instituțiile de artă din Renania s-a transformat mai târziu în revista *Despre artă și antichitate*.

Deși a trăit vizitele sale în regiunile Rinului și Main ca pe o formă de *renaștere*,²²⁹ anii următori i-au adus din nou lui Goethe durere și dezamăgire. La 6 iunie 1815, Christiane a murit. În jurnalul său, în care notițele dictate erau de obicei factuale și impersonale, el nu și-a putut ascunde emoția: *Soția mea se apropie de sfârșit. Ultima luptă înfricoșătoare a ființei ei. A plecat spre amiază. Gol și liniște de moarte în mine și în jurul meu*.²³⁰

Atunci când, în aceeași vară, la începutul celei de-a treia călătorii în sudul Germaniei, o osie a carului său s-a rupt la scurt timp mai sus de Weimar, a considerat accidentul ca pe un avertisment al providenței și a decis să nu mai întreprindă călătorii lungi. În cele din urmă, intrigile țesute de actrița Caroline Jagemann, o favorită a Marelui Duce Carl August, l-au determinat pe Goethe să demisioneze în aprilie 1817 din funcția de director al teatrului din Weimar. Nu pe nedrept, el a fost jignit de modul în care a fost concediat după 40 de ani de asociere cu activitățile de acolo și i-a păstrat resentimente Marelui Duce pentru o vreme.

Privite în ansamblu, ultimele două decenii din viața lui Goethe au fost marcate mai puțin de evenimente exterioare, cât de o muncă regulată, care a progresat de la o zi la alta. Din ce în ce mai mult, *camera austeră din spate*²³¹ a casei sale - cu o librărie adiacentă și un mic dormitor - a devenit centrul existenței sale. În camera cu tavanul jos, cu vedere spre grădinile din spate, detașat de lumea exterioară, putea să efectueze experimente morfologice, să citească și să dicteze. Amploarea realizărilor sale este aproape de neînțeles. Pe lângă supravegherea institutelor de știință și artă ale ducatului, de care a rămas responsabil până la sfârșitul vieții, producția sa proprie a fost enormă. Lucrările asupra cărora s-a concentrat după *Divanul apusean-răsăritean*, în principal *Anii de călătorie ai lui Wilhelm Meister* și a doua parte a lui *Faust*, au devenit depozitarii moștenirii sale pentru viitor. În plus, el a continuat descrierea retrospectivă a propriei sale vieți: în 1816 a finalizat prima parte a *Călătoriei în Italia*, în 1822 *Campania din Franța*, în 1829 *A doua ședere în Roma*. Două reviste pe care le edita din 1816, *Despre artă și antichitate* și *Despre științe în general*, i-au

oferit ocazia de a comunica cu omologi cunoscători din afara Weimarului. Deoarece revistele includeau recenzii cu tentă personală, precum și rapoarte despre achizițiile pentru colecțiile sale, ele reflectă amploarea numeroaselor sale interese, de asemenea, simpatiile și antipatiile sale.

În paralel cu activitățile literare și editoriale care l-au pus în contact cu lumea exterioară, a făcut schimb de scrisori cu un mare număr de contemporani. Pe lângă corespondența cu Zeller, în care a notat numeroase gânduri despre artă, dar și despre chestiuni omenești, sunt semnificative scrisorile sale către Reinhard, Sulpiz Boisserée și Wilhelm von Humboldt. Acestea au devenit mai condensate decât în anii anteriori, fiind caracterizate de expresii care ar putea fi caracterizate ca „străfulgerări ale lucrurilor superioare”. Astfel, el l-a salutat pe Zelter cu cuvintele *Fie ca ordinea morală a lumii să te susțină*²³² și a încheiat o scrisoare către Boisserée cu *Încredinându-i pe cei mai devotați și loiali izvorului a tot ceea ce este frumos și bun*.²³³ Individual, astfel de fraze încărcate de simboluri - care apar de sute de ori ca un salut, o amintire sau un indiciu a ceva ce va urma - par a fi comentarii izolate. Privite în ansamblul lor, însă, ele transmit impresia că Goethe le-a formulat cu un scop, ba chiar că a vrut ca acestea să devină mesaje pentru posteritate.

O cheie pentru a înțelege activitatea polivalentă a lui Goethe poate fi văzută în încercările sale de a folosi fiecare moment. *Timpul este nesfârșit de lung și fiecare zi este un vas în care se poate turna mult dacă cineva vrea cu adevărat să îl umple*,²³⁴ remarca el în *Poezie și adevăr*. Felul în care a încercat să își realizeze proiectele ținând cont de fiecare oră este relevat de jurnalele pe care le-a ținut timp de 52 de ani și cu o regularitate absolută după 1806. Însemnările l-au ajutat să trăiască clipa, dar și să se distanțeze de ea; ele i-au permis să privească un eveniment singular ca parte a cursului vieții sale, recunoscând *trecutul în prezent*.²³⁵ Nimic nu ilustrează mai bine afirmația sa că existența sa nu era altceva decât efort și trudă, părăndu-i-se că *ridică veșnic o piatră care trebuie mereu ridicată din nou*²³⁶ decât însemnările sale zilnice.

În ciuda faptului că a continuat să se concentreze asupra muncii sale, Goethe nu a mai avut tendința de a se retrage din anturajul său, așa cum făcuse în anii anteriori. Își primea oaspeții aproape zilnic, adesea la o expoziție a colecțiilor sale sau la un concert de cameră. Cu cât pleca mai puțin din Weimar, cu atât își deschidea mai mult casa către lume. În mod obișnuit, cei mai mulți dintre vizitatorii săi nu erau scriitori și poeți, ci oameni de știință și cercetători ai artei, exploratori și educatori, bărbați și femei cu experiență practică.

Cu toate acestea, ospitalitatea lui Goethe avea limitele sale. Pentru a se proteja de cei care îl considerau o atracție locală, putea fi intenționat nepolitic. Acest lucru a dat naștere la zvonul că era un bătrân autoritar care îi întâlnea pe cei necunoscuți de la o distanță aproape de netrecut. Istoricul bavarez Karl Heinrich von Lang a relatat în 1826: „În călătoria mea m-am oprit la Weimar, unde, orbit de diavol, am trimis un bilet care nu a cruțat nici o supunere servilă bătrânului Faust al orașului, domnul von Goethe, în speranța de a-l întâlni. Am fost primit la prânz și jumătate. Un consilier imperial înalt, bătrân, rece ca gheața, țeapăn, a venit spre mine în halat, mi-a făcut semn să iau loc, a acceptat tot ce i-am spus despre aspirațiile regelui Bavariei și apoi a lătrat: Spuneți-mi, fără îndoială că aveți un birou de asigurări împotriva incendiilor în regiunea

dumneavoastră Ansbach? Am răspuns: Da, într-adevăr! - Apoi a urmat invitația de a povesti până la ultimul detaliu procedurile care se aplicau atunci când se produceau incendii. I-am răspuns că depindea de faptul că focul putea fi stins sau că orașul sau casa ardea efectiv. – Hai să spunem, dacă îmi permiteți, că orașul e cuprins de flăcări. - Așa că mi-am întesit focul și l-am lăsat să mistuie totul, cu mașinile de pompieri care se grăbeau în zadar; am plecat a doua zi în inspecție, am obținut o estimare a pagubelor și am redus-o cât am putut de mult; am făcut câteva schițe superficiale ale clădirilor care vor rămâne neglijate de supraveghetorii din Munchen, în timp ce bieții locuitori arși aveau să lăncezească în barăci și, în sfârșit, peste doi, trei ani, am plătit sumele de despăgubire după ce acestea fuseseră reduse la aproape nimic. Bătrânul Faust a ascultat acest lucru și a spus: Vă mulțumesc. Apoi a continuat: Care este populația unui astfel de district în regiunea dumneavoastră? Am răspuns: Ceva peste 500.000 de suflete. – Așa, deci! a intonat el. Hm! Hm! Asta este într-adevăr ceva. (Cu siguranță, mai mult decât dublul întregului mare ducat de la Weimar). I-am spus: Acum, pentru că am onoarea de a fi aici cu dumneavoastră, acolo e un suflet mai puțin. Cu toate acestea, voi pleca de aici și îmi voi lua rămas bun de la dumneavoastră. - După care mi-a dat mâna, mi-a mulțumit pentru onoarea vizitei mele și m-a însoțit până la ușă. Mă simțeam de parcă aș fi răcit în timp ce stingeam focul.”²³⁷

În afara fluxului de oaspeți, Goethe era înconjurat de un mic grup de prieteni și colaboratori apropiați. Alături de Zelter, Meyer și cancelarul von Müller, șeful justiției din Marele Ducat, el și-a pus încrederea în medicul Karl Vogel, filologul Friedrich Wilhelm Riemer și Frédéric Soret, un om de știință care venise la Weimar de la Geneva pentru a fi profesorul particular al nepoților lui Carl August. În 1823, acestui cerc i s-a alăturat Johann Peter Eckermann, un autodidact în vârstă de 30 de ani și admirator entuziast al operelor lui Goethe. În decursul următorului deceniu, acesta i-a devenit lui Goethe un asistent aproape indispensabil, în primul rând în activitățile editoriale și arhivistice. Conversațiile cu Goethe, pe care le-a publicat, au fost considerate de un cititor atât de exigent precum Nietzsche ca fiind printre cele mai importante lucrări scrise vreodată în limba germană.

Cercul cel mai apropiat al lui Goethe era format din familia sa. Fiul său, August, de care era profund atașat, a intrat în serviciul civil ducal după ce a studiat dreptul și a devenit asistentul tatălui său în administrarea instituțiilor artistice și științifice. La un an după moartea lui Christiane, August

s-a căsătorit cu Otilie von Pogwisch, fiica unui ofițer prusac și doamnă de onoare la curtea de la Weimar. Ea a adus multă convivialitate în casa lui Goethe, dar și o anumită neliniște din cauza volatilității sale. Cu timpul, căsătoria ei cu August a devenit dificilă, împovărându-l pe acesta tot atât cât munca în umbra tatălui său. Lui August și Otilie li s-au născut trei copii, Walther, Wolfgang și Alma, în 1818, 1820 și 1827. Goethe a fost un bunic grijuliu, care i-a lăsat pe copii să se joace în prezența sa și s-a interesat de educația lor. Cu băieții a perceput uneori *probleme pedagogice*,²³⁸ dar în general pare să fi fost răbdător cu ei, uitând chiar și de zgârcenia sa cu timpul atunci când nepoții erau în preajmă.

Un moment de cotitură profundă în ultimii ani de viață ai lui Goethe a avut loc în timpul ultimei sale călătorii într-o stațiune balneară din Boemia, în 1823. Capacitatea sa neîntrecută și disponibilitatea de a se dedica unei alte persoane l-au determinat să experimenteze încă o *stare pasională*.²³⁹ O afecțiune părintească pentru Ulrike von Levetzow, nepoata gazdei sale din Marienbad, s-a transformat într-o dragoste aproape tinerească. La 74 de ani a mers până acolo încât a curtat-o pe tânăra de 19 ani. Îngrijorările din partea familiei ei și, nu în ultimul rând, reticența lui Ulrike însăși, l-au determinat să renunțe la curtare. Simțea că aceasta va fi ultima *culme fericită*²⁴⁰ din viața sa. Și-a găsit expresia în *Elegia de la Marienbad*, făcând delicat o legătură între *dorințele, speranțele și dorințele sale personale*²⁴¹ și credința sa în calitățile dumnezeiești ale omului.

Lăsați-mă aici, fideli tovarăși!

Pe stânci să stau, în smârc, în mușchiul sur

Porniți! Deschisă vă e lumea iarăși,

Pământu-i vast, iar cerul nalt și pur;

Priviți, scurmați, dați preț firimiturii,

Și îngânați secretele Naturii.

Pierdut-am Totul, m-am pierdut – și-odată

Am fost iubit de Zei! Pandora, ca

Bogată-n bunuri, însă mai bogată-n

Primejdii, mi s-a dat, spre-a mă-ncerca

M-au dus spre gura ei de haruri plină,

Azi mă despart – și mă strivesc în tină. ²⁴²

Renunțarea la pasiunea *Elegia de la Marienbad* și, irevocabil al bătrâneții, autobiografiei sale și moartea făcut pe Goethe să-și îndrepte *durabil și pierdut*²⁴³ în mărturisi, așa cum am mai lui Wilhelm von Humboldt în mea înaintată totul pare din ce eveniment s-a petrecut în îndepărtat, fie că este apropiat este unul și același lucru; într-

personală exprimată în legat de aceasta, sentimentul finalizarea iminentă a unor contemporani l-au privirea spre ceea ce este existența sa. *Dacă îți pot făcut-o și înainte*, îi scria el 1831, *recunosc că la vârsta în ce mai istoric: fie că un trecut, într-un ținut spațial și temporal de mine, adevăr, mi se pare că eu*

însumi am devenit din ce în ce mai mult o parte a istoriei.²⁴⁴ În mod similar, Goethe a simțit cât de mult au fost influențate eforturile sale intelectuale de mediul în care trăia. El se numea pe sine însuși *o ființă colectivă*²⁴⁵ care era în permanență receptivă și învăța: *Este adevărat, în lunga mea viață am făcut și am creat un număr lucruri de care aș putea fi mândru. Cu toate acestea, ce aveam eu care să fie cu adevărat al meu, în afară de capacitatea și înclinația de a vedea și de a auzi, de a diferenția și de a alege și de a însufleți cu un oarecare spirit ceea ce văd și aud și de a da socoteală de acestea cu o oarecare pricepere?*²⁴⁶

Cu cât propria sa existență i se părea mai îndepărtată, cu atât Goethe reflecta mai mult asupra evoluției viitoare a lumii pe care o cunoștea. Anticipând dezvoltarea jurnalismului în deceniile următoare, el a vorbit despre aceste *vremuri cumplite ale unei prese exasperante și dezbinătoare*,²⁴⁷ care aduce maselor *un fel de semicultură*, dar care pentru talentul productiv este *o otravă care distruge arborele capacității creatoare*.²⁴⁸ În *Anii de călătorie ai lui Wilhelm Meister* a discutat despre pericolele răspândirii mașinilor, care, *ca o furtună*, înaintează *încet, încet*, care vor veni și vor lovi,²⁴⁹ iar într-o scrisoare către Zelter s-a plâns de neliniștea tinerei generații: *În zilele noastre, totul este ultra; totul transcende, în gândire și în fapte. Nimeni nu se mai cunoaște pe sine, nimeni nu mai înțelege elementul în care se mișcă și acționează, nimeni materialul cu care lucrează. Tinerii se agită mult prea devreme și apoi se lasă purtați de vârtejul vremurilor. Bogăția și viteza sunt ceea ce lumea admiră și la care aspiră toți. Căile ferate, poștalioanele, vapoarele cu aburi și toate mijloacele de comunicare posibile - cei din lumea civilizată încearcă să se întreacă unii pe alții în producerea acestor lucruri, numai pentru ca astfel să persiste în mediocritate*.²⁵⁰

Deși prin astfel de observații Goethe se situa printre ultimii dintr-o epocă care nu se va mai repeta prea curând,²⁵¹ uneori regreta că nu va fi martor la progresele secolului. Aflând de sugestia

lui Alexander von Humboldt de a draga un canal prin Istmul Panama, a vorbit despre perspectivele pentru transportul maritim mondial care ar rezulta: *Dacă o astfel de săpătură ar reuși, astfel încât nave de orice mărime, cu orice încărcătură, să poată naviga din Golful Mexic până în Oceanul Pacific, consecințele pentru rasa umană, civilizată și necivilizată, ar fi incalculabile. Aș fi surprins, totuși, dacă Statele Unite ar rata să pună mâna pe acest proiect. Ne putem aștepta ca această națiune tânără, cu impulsul ei spre vest, să ocupe și să populeze în 30-40 de ani vastele ținuturi de dincolo de Munții Stâncoși... În al doilea rând, aș dori să văd o legătură între Rin și Dunăre. Dar această întreprindere ar fi atât de gigantică încât mă îndoiesc că poate fi realizată, mai ales având în vedere resursele noastre germane... Și, în sfârșit, aș vrea să-i văd pe englezi în posesia unui canal la Suez. Mi-aș dori să pot trăi pentru a vedea aceste trei realizări - ar merita să mai dureze încă vreo 50 de ani.*²⁵²

Interesul lui Goethe pentru afacerile mondiale corespundea preocupărilor sale literare. Familiarizat în tinerețe cu opere semnificative nu numai ale autorilor germani, ci și francezi și englezi și după ce a meditat asupra antichității clasice în timpul prieteniei cu Schiller, a explorat lumea Orientului în timpul lucrului la *Divanul* său și, la îndemnul fraților Boisseree, *a sărbătorit la masa nibelungilor*.²⁵³ A făcut o încercare sistematică de a obține o imagine de ansamblu asupra literaturii altor națiuni, inclusiv ale Indiei și Chinei. A citit aproape obsesiv autori în curs de afirmare, precum Byron, Walter Scott, Mérimée, Victor Hugo și Manzoni. În jurnalul său *Despre artă și antichitate* a sugerat cu emfază că literatura este *un bun comun al omenirii, creat pretutindeni și în orice epocă de sute și sute de oameni*.²⁵⁴ În cele din urmă, a conceput ideea unui proces de schimb între reprezentanții diferitelor literaturi naționale și a propus să îl numească *literatură universală*. În acest sens, el a afirmat într-un memorandum din martie 1830: *Dacă o astfel de literatură mondială va lua formă în viitorul apropiat, așa cum va fi inevitabil odată cu viteza în continuă creștere a comunicării, nu ne putem aștepta de la ea nici mai mult, nici mai puțin decât ceea ce poate realiza și realizează cu adevărat. Lumea largă, oricât de mare ar fi, este încă doar o patrie extinsă și, strict vorbind, nu ne va da mai mult decât ceea ce s-a născut din pământul nostru natal... Cu siguranță că există pretutindeni oameni cărora le pasă de ceea ce a fost stabilit și, prin urmare, sunt preocupați de adevăratul progres al omenirii*.²⁵⁵

Pentru Goethe, traducerile au reprezentat un mijloc esențial de a crea legături între diferite culturi. El a promovat nu numai adaptările fraților Schlegel după operele lui Shakespeare, ci și eforturile altora, cum ar fi savantul berlinez Johann Diederich Gries, care a tradus în germană scrierile lui Calderón și Dante. De asemenea, eforturile proprii nu au fost neglijabile: din italiană a tradus *Viața* lui Benvenuto Cellini; din franceză, *Nepotul lui Rameau* de Diderot și tragedia *Profetul*

Mahomed a lui Voltaire. În plus, a redat în germană numeroase poezii din limbile spaniolă, croată, finlandeză și greacă modernă.

În paralel cu gândurile sale despre universalitatea literaturii, convingerile religioase ale lui Goethe au devenit, de asemenea, mai generale. Deși în tinerețe se situase undeva între un panteism voalat poetic și *un creștinism pentru uzul meu personal*²⁵⁶ și în primii ani petrecuți în Weimar profesase un umanism etic, în ultimii săi ani a crezut tot mai mult că *din cauza diverselor elemente din mintea lui nu se putea mulțumi doar cu un singur mod de a gândi*.²⁵⁷ În mod deliberat apodictic, i-a scris lui Jacobi în 1813: *Ca scriitor și artist, sunt politeist, dar panteist ca om de știință naturală și fiecare la fel de hotărât precum celălalt. Dacă am nevoie de un Dumnezeu pentru mine, ca ființă umană civilizată, mi se oferă și asta. Lucrurile cerești și pământești constituie un tărâm atât de vast, încât facultățile tuturor ființelor combinate nu pot decât să înceapă să-l înțeleagă*.²⁵⁸

Așa cum, la vârsta de 24 de ani, în *Scrisoarea pastorului...*, criticase modul cum Biserica prezenta învățăturile lui Hristos, în ultimii săi ani Goethe a respins principiile care erau strict dogmatice sau ascunse în ortodoxie. Când prietena sa de condei din trecut, Auguste zu Stolberg, mai târziu soția ministrului guvernului danez Bernstorff, a făcut o încercare emoționantă de a-l salva,²⁵⁹ el s-a retras în spatele unor remarci lipsite de angajament: *A trăi mult timp înseamnă a supraviețui destul de mult indivizilor iubiți, urâți, indiferenți, regatelor, capitalelor, chiar și pădurilor și copacilor pe care i-am semănat și plantat în tinerețe. Găsim plăcere în toate aceste lucruri trecătoare; dacă nu pierdem niciodată din vedere eternul, nu vom suferi din cauza trecerii timpului. Toată viața mea am încercat să fiu sincer cu mine și cu ceilalți și în toate acțiunile mele pământești am avut întotdeauna cele mai înalte scopuri; și tu și ai tăi ați făcut-o. Astfel, să continuăm să ne îndeplinim îndatoririle; atâta timp cât este zi pentru noi, soarele va străluci și pentru alții; se vor distinge și ne vor inspira. Să nu ne facem griji pentru viitor! În împărăția Tatălui nostru sunt multe locuințe și, deoarece El ne-a pregătit un loc atât de fericit pe pământ, amândoi cu siguranță vom fi îngrijiți de cealaltă parte*.²⁶⁰

Cu rezerve față de instituțiile eclesiastice, dar plin de respect pentru demnitatea și cultura etică a creștinismului, care strălucește și ne luminează calea în Evanghelii,²⁶¹

Goethe și-a exprimat speranța că

omenirea va reuși să-și găsească drumul treptat dintr-un creștinism al cuvântului și crezului din ce

în ce mai mult într-un creștinism al atitudinii și faptei.²⁶² În acest spirit de evlavie ecumenică, el tindea să îmbrățișeze un universalism despre care se găsesc indicii în partea a doua a lui *Faust*, în *Anii de călătorie ai lui Wilhelm Meister* și în versurile sale târzii. Pot fi considerate părți dintr-un ciclu de confesiuni lirice creațiile *Proemion*, *Una și totul*, *Străvechi cuvinte*. Orfice și poemul intitulat *Testament*, scris în 1829.²⁶³

Goethe a ezitat să vorbească sub forma unei mărturisiri directe. Cu atât mai semnificativă este, prin urmare, o declarație personală pe care i-a făcut-o lui Sulpiz Boisserée la 22 martie 1821, cu un an înainte de ziua propriei morți, adăugând-o ca post-scriptum la o lungă scrisoare: *Pe această ultimă pagină nu pot rezista tentației de a încheia cu ceva ciudat, atât în serios, cât și în glumă. Nici o ființă umană nu poate rezista sentimentului religios, dar îi este imposibil să îl prelucreze singură și astfel caută sau creează tovarăși de credință. Aceasta din urmă nu este în firea mea, dar pe prima am îndeplinit-o cu fidelitate și, începând cu Povestea Creației, nu am găsit niciun crez pe care să-l pot îmbrățișa pe deplin. Acum, la bătrânețe, aflu despre o sectă din Asia Mică, Ipsistarienii, care, înconjurați de păgâni, iudei și creștini, au decis că vor admira și onora cu prețiozitate cele mai bune, cele mai perfecte lucruri care să le atragă atenția, iar dacă ceva părea să aibă o relație apropiată cu Dumnezeu, chiar îl vor venera. Dintr-odată, într-o epocă întunecată, am observat o lumină veselă, căci am simțit că toată viața mea am aspirat să mă calific ca ipsistarian. Dar asta nu este o sarcină ușoară; căci cum poate cineva, în limitele individualității sale, să dobândească o cunoaștere dintre cele excepționale?*²⁶⁴

Nici activitățile sale constante, nici vasta sa corespondență și contactele sociale nu l-au putut face pe Goethe să nu observe faptul că vârsta și atitudinile îl separau din ce în ce mai mult de generațiile următoare. Solitar, asemenea lui *Merlin din mormântul său strălucitor*, avea uneori impresia că își aude propriul ecou.²⁶⁵ În 1827 i-a scris lui Zelter: *Cercul de oameni cei mai apropiați de mine pare a fi ca un mănunchi de frunze sibiline, care sunt mistuite una după alta de*

*flăcările vieții și dispersate în aer, făcându-i astfel din clipă în clipă tot mai prețioși pe cei care rămân.*²⁶⁶

*Cele mai grele încercări*²⁷⁶ au fost acelea când Goethe s-a confruntat cu moartea Marelui Duce Carl August în 1828 și cu plecarea²⁶⁸ fiului său doi ani mai târziu. După ce prietenii grijului²⁶⁹ i-au adus vestea morții lui August la Roma, el s-a învăluit în tăcere. S-a cufundat *cu forță*²⁷⁰ în lucrările sale încă neterminate, în special în ultimele capitole din *Poezie și adevăr* și în partea a doua din *Faust* și a încercat *să se lase absorbit în totalitate de ele*.²⁷¹ Din grijă pentru familia lui August, a redactat testamentul acestuia și a dispus tipărirea postumă a operelor sale. *Doar marele concept al datoriei, i se părea atunci, îl putea susține. Nu am altă grijă decât să îmi mențin echilibrul fizic; restul va urma la vremea sa. Corpul trebuie, mintea voiește și cel care găsește calea cea mai necesară prescrisă nu trebuie să se îngrijoreze prea mult.*²⁷²

Pentru a scăpa de *sărbătorirea destul de exagerată*²⁷³ a celor 82 de ani ai săi, Goethe a părăsit Weimar pentru ultima oară în august 1831 pentru a petrece câteva zile la Ilmenau, în pădurea Turingia. De acolo a făcut o excursie în satul Gabelbach și la cabana de vânătoare de pe vârful Kickelhahn, unde se cazase de numeroase ori înainte. Inspectorul de mină Johann Mahr, singura persoană care l-a însoțit, a întocmit un simplu raport al vizitei: *Am urcat destul de confortabil până în cel mai înalt punct al muntelui Kickelhahn, unde (n. n. Goethe) a ieșit și s-a delectat cu priveliștea splendidă a dealurilor, după care a exclamat: „Oh, dacă bunul meu Mare Duce Carl August ar fi putut vedea încă o dată această priveliște minunată!” - Apoi a cerut: „Acea căsuță din pădure trebuie să fie în apropiere. Pot să mă duc singur acolo, iar șezlongul ar trebui să aștepte aici până ne întoarcem.” Și, de fapt, se plimba viguros printre tufele de afine care creșteau destul de sus pe creasta munților, înainte spre cabana cu două etaje construită din bușteni. O serie de trepte abrupte duce la nivelul superior; m-am oferit să-l ajut să urce, dar, deși a doua zi împlinea optzeci și doi de ani, a refuzat cu o veselie tinerească, spunând: Să nu credeți că nu pot urca scările; încă mă descurc destul de bine. La intrarea în cameră a observat: Cu mult timp în urmă am petrecut opt zile de vară în această cameră cu servitorul meu și atunci am scris un mic vers pe perete. Aș dori să văd din nou acest verset și dacă există vreo mențiune despre ziua în care a fost scris, fiți amabil să mi-l notați. L-am condus la fereastra sudică a camerei, în stânga căreia era scris cu creionul:*

Deasupra culmilor toate

Pace stătu,

Din vârfuri cutremurate

Abia simți tu

O adiere;

Paseri tăcură-n pădure.

Stai, peste o clipă

Adormi și tu. 7 septembrie 1780

Goethe a citit aceste câteva rânduri și lacrimile îi curgeau pe obraji. Foarte încet a scos o batistă albă ca zăpada din haina sa maro închis, și-a uscat lacrimile și a vorbit pe un ton blând și melancolic: „Da, așteaptă, în curând și tu te vei odihni!” A tăcut o jumătate de minut, a privit încă o dată prin fereastră peste molidul care se întuneca și s-a întors spre mine cu aceste cuvinte: „Acum să ne întoarcem.”²⁷⁴

Faust

Considerată în general cea mai importantă operă poetică scrisă în limba germană, drama *Faust* a lui Goethe a fost produsul unei lungi evoluții. Nu numai că Goethe a muncit la ea aproape toată viața sa, dar mai multe penițe dinaintea sa s-au ocupat de această poveste pe parcursul a trei secole. Practic, toate poveștile despre Faust pot fi urmărite în trecut până la un individ din secolul al XVI-lea despre care contemporanii vorbeau cu un amestec de teamă și admirație. Cercetările extinse au arătat că Jörg sau Johannes Faust s-a născut probabil în jurul anului 1480 în orașul Knittlingen, în sud-vestul Germaniei. Până la vârsta de 30 de ani, se pare că era cunoscut ca astrolog, dar și ca șarlatan și lăudăros. Bârfele despre el s-au răspândit din cauza disponibilității celor needucați de a crede în miracole. Dar relatările au dat dovadă, de asemenea, de un mod de gândire individualist care a ajuns să caracterizeze epoca Renașterii și a Reformei. Rapoartele potrivit cărora Faust obținuse rezultate miraculoase în alchimie și era interesat de științe, care deveneau din ce în ce mai despărțite de teologie, au găsit urechi deschise. Încă din 1570, un manuscris latin care relatea isprăvile sale a circulat printre studenții de la universitatea progresistă din Wittenberg. Nu mult mai târziu, în 1587, a apărut sub tipar o carte de căpătâi care tratează subiectul, *Istoria doctorului Johann Faustus, faimosul vrăjitor și practicant al magiei negre*. Avansând justificarea, nu pe deplin convingătoare, potrivit căreia cartea sa demonstra pericolele unei nelegiuiri îndrăznețe, autorul anonim a compilat povești aflate deja în circulație și le-a adăugat altele noi. O trăsătură decisivă era faptul că diavolul a apărut sub forma lui Mefistofel, cu care Faust a semnat un pact misterios.

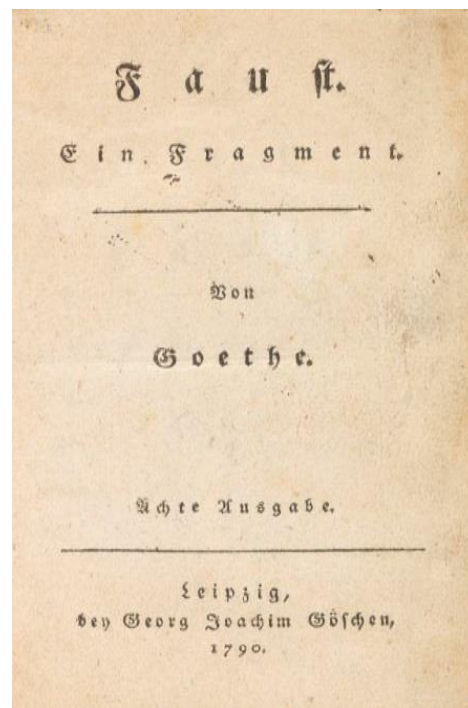
Înainte de sfârșitul secolului al XVI-lea, legenda, pe atunci foarte răspândită în Germania, a ajuns în Anglia, unde Christopher Marlowe, contemporanul lui Shakespeare, a creat o tragedie emoționantă din episoadele care până atunci aveau doar o legătură vagă între ele. Pentru prima dată, omul care a semnat un pact cu diavolul a fost portretizat ca un rebel împotriva puterii lui Dumnezeu, râvnind la cunoaștere supranaturală și la putere lumească. Prin intermediul unor actori ambulănți, această interpretare a revenit pe continent, entuziasmând oamenii chiar mai mult decât

au făcut-o cărțile care au continuat să apară în versiuni mereu noi. După ce a adoptat efecte scenice din operele curtenești și a încorporat o figură de arlechin care, în calitate de servitor vesel al lui Faust, amenința să-și eclipseze stăpânul, povestea a continuat să se dezvolte în epoca barocă, dar și-a pierdut puterea interioară. Odată cu apariția Iluminismului, piesa cândva atât de impresionantă a coborât la nivelul teatrului de păpuși. Lessing a încercat să creeze o tragedie burgheză pornind de la acest subiect, dar a finalizat doar câteva scene, găsind dificilă transformarea magului demonic într-un om al rațiunii. Abia în perioada Sturm und Drang (n. n. „Furtună și avânt”), autorii din Germania au reluat povestea împotriva: Klinger, Maler Müller și, în cele din urmă, Goethe.

După propria relatare, Goethe elaborase un plan pentru o dramă *Faust* încă din perioada petrecută la Strasbourg. Deși nu este clar care era conceptul său atunci, știm că scene individuale, cum ar fi invocarea Spiritului Pământului, Mefistofel sfătuind un student, *Pivnița lui Auerbach* și părți din tragedia lui Gretchen, au fost compuse la Frankfurt între 1773 și 1775, poartă pecetea inconfundabilă a bogăției literare a vremii. În primii săi ani în Weimar, Goethe a recitat ocazional din această versiune, mai târziu identificată ca *Urfaust*. În Italia a scris câteva scene, inclusiv *Bucătăria vrăjitoarelor* și monologul lui Faust în *Pădure și peșteră*, dar din ce în ce mai mult simțea că nu va termina niciodată piesa. Astfel, în 1789 a decis să permită ca scenele existente să fie tipărite într-o ediție a scrierilor sale colectate sub titlul *Faust. Un fragment*.

Cel care l-a convins pe Goethe să-și reia planurile anterioare a fost Schiller. La doar câteva luni de la memorabila lor conversație de la Jena, el l-a rugat pe Goethe să-i dezvăluie mai multe despre părțile încă nepublicate: *Mărturisesc că ceea ce am citit până acum este trunchiul lui Hercule. O putere și o imensitate de geniu, dezvăluind cel mai înalt maestru, stăpânesc aceste scene și aș vrea să urmăresc sufletul măreț și îndrăzneț care respiră în ele pe cât posibil.*²⁷⁵

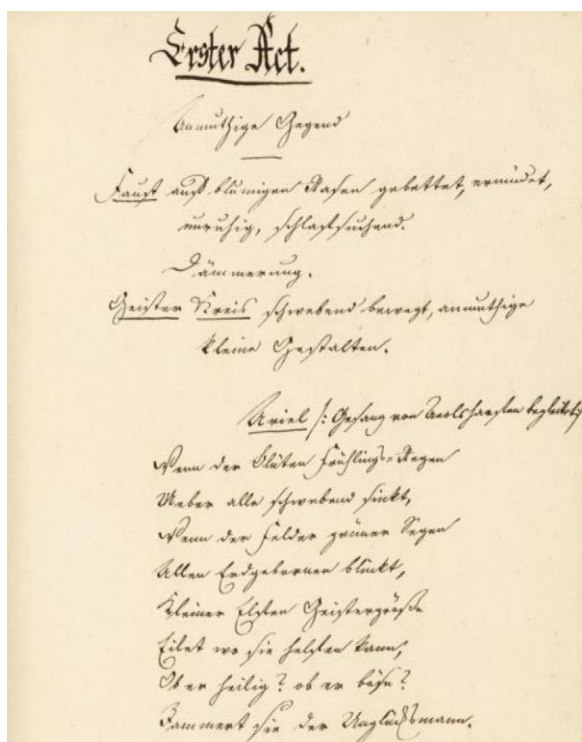
Dar Goethe încă nu-și găsisese curajul de a dezlega pachetul care îl ține captiv pe Faust.²⁷⁶ A răspuns îndemnului lui Schiller abia în iunie 1797: *Deoarece este imperativ să-mi dau ceva de făcut în starea mea actuală de neliniște, m-am hotărât să mă întorc la Faust și, chiar dacă nu îl voi finaliza, îl voi duce măcar puțin mai departe, separând ceea ce a fost tipărit și aranjând ceea ce este deja scris sau contemplat în blocuri mari, pregătind astfel execuția planului, care în fond este încă doar o schiță. Acum aș vrea, totuși, să fii atât de amabil încât să te gândești la această*

chestiune în timpul unei nopți nedormite și să-mi spui ce pretenții ai avea față de întreg, întocmai ca un adevărat profet care îmi povestește propriile mele vise și le interpretează.²⁷⁷

La scurt timp după această scrisoare, Goethe a compus *Dedicația* și *Preludiul pe scenă* și în anii schimburilor sale epistolare cu Schiller nu a pierdut din vedere piesa. În primăvara anului 1806, el a reușit să umple ultimele lacune rămase în partea I.

Deși titlul și conținutul tragediei, tipărite în 1808, sugerează o a doua parte, Goethe nu a mai scris nimic la *Faust* timp de 20 de ani. Faptul că și-a reluat lucrul la piesă s-a datorat nu în ultimul rând lui Eckermann. La fel ca Schiller cu Partea I, Eckermann a continuat să-l îndemne pe Goethe, până când, în februarie 1825, acesta a revenit la manuscrisele pe care le neglijase. Scrierea la textul dramei a devenit *principala sa preocupare*²⁷⁸ în următorii șase ani. Într-o scrisoare către Heinrich Meyer din iulie 1831, el își amintea: *Știam de multă vreme ce, chiar și cum voiam să fie și mulți ani am purtat-o cu mine (n. n. drama) ca pe un basm intim, executând din când în când numai scene*

care m-au atras. A doua parte nu ar trebui și nu ar putea fi la fel de fragmentară ca prima. Rațiunea are mai multă voce acolo, așa cum se va vedea într-adevăr din textele care au fost tipărite. Cu siguranță, a fost nevoie, în sfârșit, de o hotărârea mea puternică de a așeza totul împreună, astfel încât să poată rezista cercetării minuțioase de către mințile educate. Am fost hotărât să o termin înainte de ziua mea. Și așa va fi. Întreaga piesă se află în fața mea și mai am doar detalii minore de corectat. În această formă, o voi sigila și apoi poate fi adăugată la valoarea volumelor mele postume. De conține suficiente probleme – așa cum e cazul istoriei lumii și a omenirii - în sensul că problema soluționată cel

mai recent oferă întotdeauna una nouă, atunci cu siguranță va fi pe placul tuturor celor care înțeleg un gest, o aluzie și un insinuaire blândă.²⁷⁹

La două zile după această scrisoare, la 22 iulie 1831, Goethe a putut nota în jurnalul său: *Principala preocupare s-a încheiat. Ultimele retușuri. Totul a fost copiat și legat împreună.*²⁸⁰ *Faust* fusese finalizat. O lună mai târziu, a sigilat manuscrisul, stipulând că acesta va fi publicat abia după moartea sa. *Faust, partea a II-a a Tragediei în cinci acte* a apărut în 1833 ca primul volum al operelor sale postume.

De atunci, piesa a fost interpretată de nenumărați cercetători, dar uneori se pare că bogăția de idei, viziuni și aluzii, bogăția de expresie și percepție nu au fost încă pătrunse. În timp ce unele scene amintesc de tradiția tipăriturilor volante sau, ca în monologul de deschidere al lui Faust, de Marlowe și succesorii săi, cea a lui Goethe se deosebește de toate versiunile anterioare: aici, pactul cu diavolul depinde de un *Prolog în cer*. Cei doi poli ai tragediei sunt Domnul, a cărui încredere în oameni nu se clatină, deși uneori aceștia se rătăcesc și Mefistofel, care acum nu mai este doar un diavol flămând de suflete, ci o întruchipare complexă a scepticismului. În acest cadru, pactul propriu-zis dintre Faust și Mefistofel implică conceptul goethean al căutării cunoașterii de către Faust și dacă aceasta poate fi vreodată dusă la bun sfârșit prin intermediul satisfacției de sine sau al plăcerii susținute. Astfel, Faust se aventurează în acest pariu:

*Îndestulat, de m-oi întinde-n trândăvie
Vreodat', aceasta să mă coste capul.
De poți să m-amăgești cu lingușire
De mine însumi mulțumit să fiu,
De poți cu vreo plăcere să mă-nșeli,
Să fie ziua ceea ziua mea din urmă.
Asta-i prinsoarea ce ți-o-mbiu.²⁸¹*

Privite din punctul de vedere al acestui pact, toate evenimentele dramei par a fi încercări ale lui Mefistofel de a-l cuceri pe Faust prin plăcerile vieții. Cele mai importante interludii în drumul său prin *înalta lume, mica lume*²⁸² sunt, în partea I, dragostea lui pentru Gretchen și evenimentele care decurg din ea, iar în partea a II-a, apariția la curtea unui împărat puternic, călătoria lui la *Mume*²⁸³ și întâlnirea cu figuri ale mitului grec în clasică *Noapte valpurgică*, care duce la relația cu Elena din Troia, simbol al celei mai pure frumuseți. În sfârșit, în actul al cincilea din partea a III-a, după ce îl salvează pe împărat de dușmanii săi în luptă, Faust cere ca recompensă mlaștinile de pe coasta regatului pentru a le recupera pentru cultivare. Una dintre ultimele scene ale dramei înfățișează viziunea lui Faust despre un popor liber care, în vremurile viitoare, va popula pământul proaspăt câștigat:

*Și presimțind o fericire ce înaltă se-nfiripă,
Eu gust acum suprema clipă.²⁸⁴*

Cu aceste cuvinte moare bătrânul de o sută de ani. Mefistofeles nu a reușit să-l abată de la strădania sa și, prin urmare, a pierdut pariul, nu în forma sa, ci în esența sa. Puterile cerești, figuri din lumea *creștin-ecumenică*²⁸⁵ a credinței, duc departe *partea nemuritoare a lui Faust*.²⁸⁶

Un aspect crucial al piesei este faptul că evenimentele se petrec nu doar în lumea exterioară, ci și mai mult în mintea lui Faust. În ciuda varietății scenelor și a multiplicității întâmplărilor, *Faust* al

lui Goethe este o dramă psihologică, cu o succesiune de experiențe interioare, lupte și îndoieli. În acest sens, în iunie 1831, cu două săptămâni înainte de finalizarea operei, Eckermann a notat comentariul explicit al lui Goethe: *Am vorbit atunci despre finalul lui Faust și Goethe m-a trimis la pasajul care sună astfel:*²⁸⁷

*Salvat de rău e duhul
Ce-a străbătut văzduhul.
Cine cu zel s-a străduit,
Poate să fie mântuit.
Și dacă dragostea de sus
Ea însăși i s-a-mpărtășit,
L-așteaptă cete îngerești
Cu bucurii nepământești.*²⁸⁸

*În aceste versuri, spunea el, se află cheia salvării lui Faust. În Faust însuși, activitățile din ce în ce mai pline de sens și mai pure prevalează până la sfârșit, iar de sus, iubirea eternă îi vine în ajutor. Acest lucru este, cu siguranță, în armonie cu credințele noastre religioase, conform cărora nu devenim binecuvântați doar prin propriile noastre puteri, ci prin harul divin pogorât de sus.*²⁸⁹

Goethe a vorbit pentru ultima oară despre Faust la 17 martie 1832. O întrebare a lui Wilhelm von Humboldt despre etapele operei sale a stârnit un răspuns detaliat. Este ultima dintre cele peste 15.000 de scrisori pe care Goethe le-a scris de-a lungul vieții sale: *Cu mai bine de șaiszeci de ani în urmă, viziunea despre Faust era deja clară pentru sinele meu tânăr, deși succesiunea scenelor era mai puțin distinctă. Am lăsat intenția să mă însoțească mereu și am lucrat doar la pasajele care mă interesau în acel moment. În consecință, în partea a doua au rămas lacune care necesitau o intensitate similară a interesului înainte de a putea fi unite cu restul. Aici, marele obstacol a fost acela de a obține prin hotărâre și voință ceea ce ar fi trebuit de fapt să provină dintr-o acțiune spontană. Dar nu ar fi corect dacă, după o viață atât de lungă și de reflexivă, acest lucru nu ar fi posibil și nu-mi permit să mă îngrijorez că oamenii vor fi capabili să facă diferența între mai vechi și mai nou, între mai târziu și mai devreme. Această cercetare o putem transmite viitorilor cititori, dacă vor avea această dorință. Fără îndoială că mi-ar face o plăcere incomensurabilă dacă în timpul vieții mele aș putea dedica și comunica aceste glume foarte serioase prietenilor mei prețuiți și apreciați cu recunoștință de pretutindeni și mi-ar plăcea să primesc răspunsurile lor. Dar epoca actuală este într-adevăr atât de absurdă și de confuză, încât mă conving că efortul onest pe care l-am depus de mult timp pentru acest edificiu curios ar fi prost răsplătit. Ar fi eșuat pe plajă, doar pentru a zăcea acolo ca o corabie naufragiată, acoperită încet de dunele timpului. Sfaturile confuze despre acțiunile confuze conduc lumea, iar sarcina mea cea mai urgentă este să continui să dezvolt*

*tot ceea ce este și rămâne în mine și să îmi perfecționez cât mai mult posibil propriile capacități - așa cum și tu, vrednic prieten, te străduiești să faci. Iartă acest răspuns întârziat! În ciuda izolării mele, rareori găsesc o oră în care să meditez la aceste mistere ale vieții.*²⁹⁰

La mai puțin de o săptămână după ce a scris această scrisoare, la 22 martie 1832, cu o jumătate de oră înainte de prânz, Goethe a murit la vârsta de 82 de ani. A doua zi, Eckermann l-a văzut pe mort: *Întins pe spate, se odihnea de parcă ar fi dormit. Pe trăsăturile chipului său nobil și sublim o pace adâncă își așternuse vălul ei statornic. Fruntea impunătoare părea că încă mai gândește.*²⁹¹

Mărturii

Thomas Carlyle

De la tânguiri și dorurile pasionale ale lui Werther, rostite ca din inima întregii Europe; mai departe, prin melodia sălbatică și nepământească a lui Faust (ca un cântec al spiritului lumilor care cad); până la înțelepciunea zâmbitoare și senină a lui Meisters Lehrjahre și a germanului Hafiz, - ce interval; și toate acestea sunt cuprinse într-o muzică eterică, ca din sfere necunoscute, care le unește armonios pe toate! Un interval lung; și la fel de larg ca și lung, căci acesta era un om universal. Istoria, știința, arta, activitatea umană sub toate aspectele; legile luminii, în Farbenlehre-ul său; legile vieții italiene sălbatice în Benvenuto Cellini; nimic nu-i scăpa, nimic în care să nu privească, în care să nu vadă. Luați în considerare, de asemenea, autenticitatea a tot ceea ce a făcut; felul său de a fi sincer, idiomatic; simplitatea cu înălțime, noblețe și grație neîncetată.

Moartea lui Goethe, 1832

Hermann Grimm

Despre Goethe s-au spus deja aproape prea multe. Există o bibliotecă de publicații referitoare la el. Aproape că nu a trecut o săptămână în ultima vreme în care să nu fi apărut undeva o nouă lucrare de sau despre Goethe. Și totuși, toate aceste lucrări despre el oferă doar începutul unei investigații care trebuie să continue într-un viitor imprevizibil.

Vorlesung über Goethe, 1874

(n. n. Prelegere despre Goethe)

Emile Du Bois-Reymond

Teoretizarea sa se limitează la a sugera cum dintr-un fenomen primar, așa cum îl numește el - care este, totuși, deja foarte complicat - se nasc alte fenomene, mai degrabă ca un fir de ceață care urmează altuia, fără o legătură evidentă. Goethe nu a înțeles niciodată conceptele de cauzalitate mecanică. De aceea, teoria sa despre culori, în afară de partea sa subiectivă și în ciuda eforturilor sale pasionate în favoarea ei de-a lungul lungii sale vieți, a rămas bagatela născută moartă a unui diletant autodidact.

Goethe und kein Ende, 1882

(n. n. Goethe și nici un sfârșit)

Friedrich Nietzsche

Goethe aparține unei categorii de literatură mai înaltă decât cea reprezentată de „literatura națională”...Doar pentru câțiva a trăit cu adevărat și trăiește încă: pentru majoritatea oamenilor el nu este decât o fanfară a vanității, care este trâmbițată din când în când peste granița germană. Goethe, nu doar un om bun și mare, ci și o cultură – în istoria germanilor el este un interludiu fără consecințe.

Menschliches, Allzumenschliches, 1886

(N. n. Omenesc, prea omenesc)

Albert Schweitzer

Goethe a fost primul care a experimentat ceva asemănător anxietății față de umanitate. Într-o vreme în care ceilalți erau nepăsători, el începea să înțeleagă că marea problemă în următoarea etapă de dezvoltare va fi modul în care individul va putea rezista în fața celor mulți.

Goethe-Gedenkrede, 1932

(n. n. Prelegere în memoria lui Goethe)

Ernst Beutler

Și astăzi? Întreaga țară zace în ruine, o creație veche de o mie de ani, onorată de noi ca depozit al istoriei noastre, ca vis și realizare a lanțului strămoșilor noștri. Cei vii disperă. Morții acuză. Nu ar fi mai potrivit să respectăm această zi în tăcere? Într-adevăr, așa ar fi, dacă ar fi ziua de naștere a unui om de stat al cărui edificiu zace în bucăți. Dar aceasta este ziua unui poet. Iar țara poezilor este una a cuvintelor. Cuvintele și cântecele sunt eterne. Troia a căzut acum mai bine de trei mii de ani, dar Homer trăiește. Și Goethe, de asemenea, trăiește și va continua să trăiască și să dea mărturie despre cele mai nobile și mai frumoase lucruri de care este capabilă mintea germană; el va trăi atâta timp cât germanii îi vor păstra vie memoria și, astfel, pe ei înșiși. Din acest motiv, nu trebuie să tăcem în această zi, ci trebuie să vorbim.

Besinnung. Ansprache zur Feier von Goethes Geburtstag, 1945
(n. n. Reflecție. Adresă la sărbătorirea zilei de naștere a lui Goethe)

Karl Jaspers

Nu ar trebui să idolatrizăm nicio ființă umană. Epoca cultului lui Goethe a trecut. Pentru a face posibilă o succesiune autentică, nu trebuie să pierdem conștiința fundamentelor fragile ale umanității. Adevărata noastră fericire cu privire la măreția sa, faptul că suntem profund mișcați de forța iubirii sale, nu ar trebui să ne împiedice să facem exact ceea ce el însuși a încercat să evite: să privim abisul. Experimentăm relaxare și încurajare în operele lui Goethe, dar nu o ușurare a lor de povara care a fost pusă asupra noastră, nu o îndrumare prin lumea care este a noastră, pe care Goethe nu o cunoștea. El este ca un reprezentant al umanității, dar fără să ne ofere o cale pe care să o putem urma. El este exemplar, fără a fi un model.

Unsere Zukunft und Goethe, 1947
(n. n. Viitorul nostru și Goethe)

Thomas Mann

Conceptele de armonie, de echilibru fericit și de clasicism pe care le asociem cu numele lui Goethe nu au fost pur și simplu un dat, ci o realizare uriașă, opera unor forțe de caracter care au învins tendințe demonice-periculoase și posibil distructive, le-au folosit, transformat și civilizat, le-au deturnat spre bine și spre util. Și totuși, în această existență măreață rămân multe lucruri întunecate, supraomenești-inumane, care îl ating umanitarismul simplu cu răceală și teamă, grație puternicei dialectici ale naturii sale, în care divinul și diabolicul, strădania eternă a lui Faust și nihilismul batjocoritor al lui Mefistofel parcurg drumuri poetice separate și se luptă între ele pentru adevăr.

Ansprache im Goethesjahr, 1949

(n. n. Discurs în anul Goethe)

Robert M. Hutchins

Pentru Goethe, oamenii sunt uniți nu doar printr-o natură comună, ci și printr-o tradiție comună. Cu toții suntem verigi în lanțul care leagă trecutul de viitor. Tradiția ne transmite aspirațiile și realizările strămoșilor noștri și ne inspiră la rândul nostru să luptăm înainte. Tradiția este, așadar, o tradiție a efortului. Acest efort este îndreptat spre realizarea posibilităților maxime ale omenirii. Este o tradiție a schimbării, căci Goethe ura violența. Goethe este marele predicator al revoluției morale, intelectuale și spirituale. Sau, dacă revoluția este un cuvânt prea puternic, deși cred că nu este, putem spune cu siguranță că Goethe este marele apostol al luptei neîncetate pentru atingerea celor mai înalte aspirații ale oamenilor prin dezvoltarea deplină a puterilor lor cele mai înalte.

Goethe and the Unity of Mankind, 1950

(n. n. Goethe și unitatea omenirii)

Hans Blumenberg

Nu este o viață exemplară aceea a acestui regizor de teatru și colecționar de toate, nici vreuna a unui posibil ghid și îndrumător spre descoperirea sau inventarea sensului existenței. Dar, întreb pe de altă parte, există vreo altă viață pe care am putea-o vedea răspândită în fața noastră într-o asemenea multitudine de legături cu realitatea și iluzia? A cui dezvoltare prin înțelegerea de sine, pierderea sinelui, autoficțiunea și dezamăgirea de sine ar fi la fel de vizibilă pentru noi?

Arbeit am Mythos, 1979

(n. n. Munca asupra mitului)

Ilse Graham

Bunătatea atotcuprinzătoare a lui Goethe este susținută de credința într-un instinct indestructibil ascendent din partea fiecărei ființe vii, împreună cu o perspectivă complementară complet realistă că posibilitățile inferioare sunt latente chiar și în cea mai bună dintre ființe și trebuie recunoscute în toată dinamica lor distructivă, așa că răscumpărarea care rezidă în întreaga creație poate fi realizată. Această bunătate educată ar fi trecut testul și astăzi, în ciuda tuturor forțelor răului din jurul nostru și ochiul incisiv într-un mod calm al acelui autor nu ar fi fost derutat de ceea ce a văzut. Avem nevoie de o astfel de îndrumare în vremuri întunecate și haotice.

Goethe: Schauen und Glauben, 1988

(n. n. Goethe: a privi și a crede)

Nicholas Boyle

Goethe a fost primul poet care numai în virtutea poeziei sale și nu a subiectului ei sublim sau sacru sau a erudiției sale personale contingente, care era și un înțelept secular. într-adevăr, nu ar fi prea mult să spunem că... Goethe a creat chiar genul de lirică așa cum este practicat astăzi: cartea de piese mai scurte legate nu în primul rând formal sau tematic sau prin scopul lor devoțional sau adecvarea lor pentru decorul muzical, ci prin originea lor în ocaziile discrete ale vieții poetului, ceea ce vede, citește și simte și gândește și tuturor sensului și importanței acordate nu prin orice ordine transcendentă, ci prin referirea lor, explicită sau implicită, la eul poetului. și activitatea sa de realizare poetică.

Goethe: The Poet and the Age. Volume I: The Poetry of Desire, 1991

(n. n. *Goethe: Poetul și vârsta. Volumul I: Poezia dorinței*)

Note

Numerele de la sfârșitul majorității notelor citează volumul și pagina din ediția Artemis de 24 de volume a operelor lui Goethe, scriitori selectate și conversații: *Gedenkausgabe der Werke, Briefe und Gespräche* (Artemis, Zürich: 1948-1960). Două volume suplimentare ale ediției Artemis sunt numerotate 25 și 26. Abrevierea WA în unele din note fac referire la *Weimarer Ausgabe* (ediția Weimar) a operelor lui Goethe: *Goethes Werke* (Hermann Böhlau, Weimar: 1887-1919). Alte referințe prezintă informații bibliografice relevante.

1. Wieland, *An Psyche*. 22, 97.
2. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, Cartea 7. 10, 312
3. *Selbstcharakteristik*. 14, 185.
4. Scrisoare adresată lui Wilhelm von Humboldt. 17 martie 1832. 21, 1043.
5. *Bildung und Umbildung organischer Naturen*. 1807. 17, 11.
6. *Dichtung und Wahrheit*, Partea I, cartea 1. 10, 21.
7. *Dichtung und Wahrheit*, Partea I, cartea 1. 10, 19.
8. *Dichtung und Wahrheit*, Partea I, cartea 1. 10, 18.
9. *Dichtung und Wahrheit*, Partea I, cartea 1. 10, 23.
10. *Dichtung und Wahrheit*, Partea I, cartea 1. 10, 22.
11. *Dichtung und Wahrheit*, Partea I, cartea 1. 10, 23.
12. *Dichtung und Wahrheit*, Partea I, cartea 1. 10, 23.

13. *Zahme Xenien*. 1, 669
14. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 8. 10, 372
15. *Zahme Xenien*. 1, 669.
16. *Zahme Xenien*. 1, 669.
17. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 6. 10, 254.
18. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 6. 10, 252.
19. *Dichtung und Wahrheit*, Partea I, cartea 1. 10, 43.
20. *Dichtung und Wahrheit*, Partea I, cartea 1. 10, 36.
21. *Dichtung und Wahrheit*, Partea I, cartea 2. 10, 54.
22. *Dichtung und Wahrheit*, Partea I, cartea 2. 10, 56.
23. *Dichtung und Wahrheit*, Partea I, cartea 2. 10, 55.
24. *An Personen*. 2. 194; traducerea ne aparține
25. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 6. 10, 243.
26. *Dichtung und Wahrheit*, Partea I, cartea 5. 10, 222.
27. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 6. 10, 276.
28. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 6. 10, 270.
29. Scrisoare adresată lui Riese. 20 octombrie 1765. 18, 17.
30. Scrisoare adresată lui Riese. 23 aprilie 1766. 18, 32.; aici, traducerea ne aparține
31. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 7. 10, 327.
32. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 7. 10, 328.
33. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 8. 10, 341.
34. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 7. 10, 296.
35. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 7. 10, 313.
36. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 7. 10, 312.
37. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 8. 10, 363.
38. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 8. 10, 370.
39. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 8. 10, 373.
40. Scrisoare adresată Fredericăi Oeser. 13 februarie 1769. 18, 121.
41. *Von deutscher Baukunst*. 1772. 13, 21.
42. *Dichtung und Wahrheit*, Partea III, cartea 11. 10, 545
43. *Dichtung und Wahrheit*, Partea III, cartea 11. 10, 517.
44. Scrisoare adresată lui Hetzler. 24 august 1770. 18, 146.
45. Remarcă adresată cancelarului Müller. 24 aprilie 1830. 23, 690.
46. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 9. 10, 411.

47. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 10. 10, 444.
48. *Dichtung und Wahrheit*, Partea III, cartea 12. 10, 561.
49. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 10. 10, 448.
50. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 10. 10, 448.
51. *Dichtung und Wahrheit*, Partea II, cartea 10. 10, 474.
52. Scrisoare adresată Fredericăi Brion. 15 octombrie 1770. 18, 151.
53. *Dichtung und Wahrheit*, Partea III, cartea 11. 10, 496.
54. Scrisoare adresată lui Herder. Septembrie 1771. 18, 162.
55. Scrisoare adresată lui Salzmann. 19 iunie 1771. 18, 157.
56. *Dichtung und Wahrheit*, Partea III, cartea 11. 10, 518.
57. *Dichtung und Wahrheit*, Partea III, cartea 11. 10, 520.
58. *Dichtung und Wahrheit*, Partea III, cartea 12. 10, 539.
59. *Dichtung und Wahrheit*, Partea III, cartea 11. 10, 539.
60. *Dichtung und Wahrheit*, Partea III, cartea 11. 10, 536.
61. *Zum Schakespears Tag*. 4, 126.
62. *Zum Schakespears Tag*. 4, 124.
53. Scrisoare adresată lui Herder. Începutul anului 1772. 18, 170.
64. Scrisoare adresată lui Salzmann. 28 noiembrie 1771. 18, 168.
65. Scrisoare adresată lui Salzmann. 28 noiembrie 1771. 18, 169.
66. Max Morris (ed.), *Der junge Goethe*, vol. 6 (Lepizig: 1912) p. 213.
67. *Dichtung und Wahrheit*, Partea III, cartea 12. 10, 570.
68. *Dichtung und Wahrheit*, Partea III, cartea 12. 10, 554.
69. Scrisoare adresată lui Herder. 10 iulie 1772. 18, 173.
70. Johann Christian Kestner. Mai/iunie 1772. 22, 32.
71. *Dichtung und Wahrheit*, Partea III, cartea 12. 10, 607.
72. *Dichtung und Wahrheit*, Partea III, cartea 13. 10, 641.
73. Scrisoare adresată lui Schönborn. 1 iunie 1774. 18, 227.
74. *Dichtung und Wahrheit*, Partea III, cartea 13. 10, 637.
75. *Die Leiden des jungen Werthers*. 4, 427.
76. *Zum Schakespears Tag*. 4, 124.
77. Jacobi către Wieland. Iulie 1774. 22, 65.
78. Scrisoare adresată Augustei zu Stolberg. 7 martie 1775. 18, 260.
79. *Dichtung und Wahrheit*, Partea III, cartea 15. 10, 698.
80. *Brief des Pastors*. 4, 134.

81. Scrisoare adresată Annei Elisabeth von Türcnheim. 14 decembrie 1807. 19, 532.
82. Scrisoare adresată lui Herder. 12 mai 1775. WA IV. 2, 261.
83. Scrisoare adresată Augustei von Bernstorff, născută zu Stolberg. 17 aprilie 1823. 21, 533.
84. Scrisoare adresată Augustei zu Stolberg. 13 februarie 1775. 18, 257.
85. Scrisoare adresată lui Herder. 25 martie 1775. 18, 264.
86. *Dichtung und Wahrheit*, Partea IV, cartea 18. 10, 786.
87. *Dichtung und Wahrheit*, Partea IIV, cartea 19. 10, 830.
88. *Stella*. Actul III. 4, 903.
89. *Dichtung und Wahrheit*, Partea IV, cartea 20. 10, 847.
90. *Dichtung und Wahrheit*, Partea IV, cartea 20. 10, 841.
91. *Dichtung und Wahrheit*, Partea IV, cartea 20. 10, 842.
92. *Dichtung und Wahrheit*, Partea IV, cartea 20. 10, 852.
93. *Tagebücher*. 30 octombrie 1775. 26, 13.
94. Remarcă adresată lui Eckermann. 10 februarie 1829. 24, 311.
95. *Zum feierlichen Andenken Anna Amalias*. 12, 690.
96. Remarcă adresată lui Eckermann. 23 octombrie 1828. 24, 697.
97. Remarcă adresată cancelariului von Müller. August 1830. 23, 720.
98. Scrisoare adresată Johannei Fahlmer. 14 februarie 1776. 18, 308.
99. Wilhelm Bode, *Goethes Leben im Garten am Stern* (Mittler, Berlin: 1901) p. 38
100. Scrisoare adresată Catharinei Elisabeth Goethe. 11 august 1781. 18, 611.
101. Scrisoare adresată lui Merck. 22 ianuarie 1777. 18, 304.
102. *Dichtung und Wahrheit*. 10, 874.
103. *Tagebücher*. 13 ianuarie 1779. 26, 72.
104. *Wilhelm Meisters Wanderjahre*, cartea III, capitolul 13. 8, 457.
105. Scrisoare adresată lui Knebel, 3 decembrie 1781. 18, 626.
106. Scrisoare adresată Johannei Fahlmer. 14 februarie 1776. 18, 308.
107. Scrisoare adresată lui Wieland. Aprilie 1776. 18, 320.
108. Fără titlu, tradusă de Eswin H. Zeydel în *Goethe, the Lyrlist*, ed. Edwin H. Zeydel, ediția a 2-a (University of North Carolina Press, Chapel Hill: 1955) p. 58-61, în continuare *Goethe, the Lyrlist*.; traducere în limba română la <https://poetii-nostri.ro/johann-wolfgang-von-goethe-catre-charlotte-von-stein-poezie-id-27362/>
109. *Tagebücher*. 14 noiembrie 1777. 26, 52.
110. *Tagebücher*. 13 martie 1778. 26, 60.

111. *Tagebücher*. Început de aprilie 1778. 26, 61.
112. *Tagebücher*. 15 martie 1778. 26, 60.
113. *Tagebücher*. 16 ianuarie 1778. 26, 58.
114. *Tagebücher*. Început de februarie 1778. 26, 59.
115. *Iphigenie*. Actul IV, scena 4. 6, 136.
116. *Tagebücher*. 14 noiembrie 1777. 26, 52.
117. *Iphigenie*. Actul IV, scena 4. 6, 136.
118. *Tagebücher*. Sfârșit de decembrie 1778. 26, 69.
119. *Iphigenie*. Actul V, scena 3. 6, 140.
120. *Tagebücher*. Sfârșit de decembrie 1778. 26, 70.
121. *Iphigenie*. Actul V, scena 3. 6, 142.
122. *Tagebücher*. 7 august 1779. 26, 85.
123. *Tagebücher*. 25 iulie 1779. 26, 82.
124. *Tagebücher*. 18 ianuarie 1780. 26, 93.
125. *Tagebücher*. 19 ianuarie 1780. 26, 93.
126. *Tagebücher*. 13 mai 1770. 26, 102.
127. *Tagebücher*. Noiembrie 1781. 26, 114.
128. Scrisoare adresată lui Lavater. 20 septembrie 1780. 18, 532.
129. *Tagebücher*. 26 martie 1780. 26, 98.
130. *Tagebücher*. Sfârșit de aprilie 1780. 26, 101.
131. *Tagebücher*. 13 ianuarie 1779. 26, 72.
132. Scrisoare adresată Charlottei von Stein. 4 iunie 1782. 18, 671.
133. *Tagebücher*. 30 martie 1787. 26, 99.
134. Remarcă adresată Carolinei Herder. Martie 1789. 22, 182.
135. *Tagebücher*. 20 noiembrie 1780. 26, 109.
136. Scrisoare adresată lui Krafft. 31 ianuarie 1781. 18, 564.
137. Scrisoare adresată ducelui Carl August. 2 septembrie 1786. 19, 14.
138. *Tagebücher*. 3 septembrie 1786. 26, 123.
139. *Tagebücher*. 3 septembrie 1786. 26, 123.
140. Scrisoare adresată ducesei Louise. Roma, 23 decembrie 1786. 19, 44.
141. *Tagebücher*. Veneția, 10 octombrie 1786. 26, 175.
142. *Tag-und Jahreshfte*. 1789. 11, 623.
143. *Tagebücher*. Trento, 11 septembrie 1786. 26, 138.
144. *Italienische Reise*. Veneția, 28 septembrie 1786. 11, 69.

145. *Tagebücher*. Bologna, 18 octombrie 1786. 26, 180.
146. *Italienische Reise*. Roma, 1 noiembrie 1786. 11, 137.
147. *Italienische Reise*. Roma, 5 noiembrie 1786. 11, 142.
148. Scrisoare adresată Charlottei von Stein. 23 decembrie 1786. WA IV. 8, 100.
149. Scrisoare adresată Charlottei von Stein. 6 ianuarie 1787. 19, 51.
150. *Italienische Reise*. Roma, 2 decembrie 1786. 11, 159.
151. Scrisoare adresată Charlottei von Stein. 23 decembrie 1786. WA IV. 8, 101.
152. *Italienische Reise*. Roma, 6 septembrie 1787. 11, 436.
153. Scrisoare adresată lui Herder. Roma, 10 noiembrie 1786. 19, 29.
154. Wilhelm Tischbein. Roma, decembrie 1768. 22, 158.
155. *Italienische Reise*. Napoli, 23 martie 1787. 11, 240.
156. *Italienische Reise*. Napoli, 23 martie 1787. 11, 240.
157. *Italienische Reise*. Napoli, 20 martie 1787. 11, 236.
158. *Italienische Reise*. Palermo, 13 aprilie 1787. 11, 275.
159. *Italienische Reise*. Napoli, 17 mai 1787. 11, 353.
160. *Italienische Reise*. Sicilia, mai 1787. 11, 328.
161. Charlotte von Stein către Knebel. Sfârșit de aprilie 1784. 22, 143.
162. *Geschichte meines botanischen Studiums*. 17, 80.
163. *Italienische Reise*. Napoli, 17 mai 1787. 11, 353.
164. *Italienische Reise*. A doua ședere la Roma. 11, 383.
165. *Italienische Reise*. Roma, noiembrie 1787. 11, 480.
166. *Italienische Reise*. Roma, octombrie 1787. 11, 465.
167. *Italienische Reise*. Roma, 25 decembrie 1787. 11, 492.
168. *Italienische Reise*. Roma, noiembrie 1787. 11, 484.
169. *Italienische Reise*. Roma, aprilie 1788. 11, 611.
170. *Geschichte meines botanischen Studiums*. 17, 84.
171. Scrisoare adresată Charlottei von Stein. 23 decembrie 1786. WA IV. 8, 102.
172. Scrisoare adresată de Caroline Herder soțului ei. 4 septembrie 1788. 22, 170.
173. Scrisoare adresată de Schiller lui Körner. 12 septembrie 1788, în Wolfgang Hedwig (ed.), *Goethes Gespräche* (n. n. Conversațiile lui Goethe) (Artemis, Zürich: 1965) vol. I, p. 444.
174. Scrisoare adresată de Schiller lui Körner. 1788/89. 22, 178.
175. Scrisoare adresată de Charlotte von Stein lui Friedrich von Stein. 17 mai 1796, în Renate Grumach (ed.) *Goethe, Begegnungen und Gespräche* (n. n. Goethe,

- întâlniri și conversații) (De Gruyter, Berlin: 1980) vol. 4, p. 222.
176. Scrisoare adresată lui Knebel. Weimar, 9 iulie 1790. 19, 168.
177. *Die Metamorphose der Pflanzen*. 17, 56.
178. *Zur Morphologie. Paralipomena*. WA II. 6, 446.
179. *Tag-und Jahreshefte*. 1789. 11, 622.
180. Remarcă adresată lui Eckermann. 4 ianuarie 1824. 24, 549.
181. *Kampagne in Frankreich*. 3 septembrie 1792. 12, 266.
182. *Kampagne in Frankreich*. 19 septembrie 1792. 12, 266.
183. Belagerung von Mainz. 25 iulie 1793. 12, 455.
184. Scrisoare adresată lui John. 27 noiembrie 1813. WA IV. 24, 48.
185. *Glückliches Ereignis*. 16, 864.
186. *Erste Bekanntschaft mit Schiller*. 12, 620.
187. *Erste Bekanntschaft mit Schiller*. 12, 622.
188. *Erste Bekanntschaft mit Schiller*. 12, 622.
189. *Erste Bekanntschaft mit Schiller*. 12, 622.
190. Scrisoare adresată de Schiller lui Goethe. 23 august 1794. 20, 13.
191. Scrisoare adresată lui Schiller. 27 august 1794. 20, 16.
192. *Erste Bekanntschaft mit Schiller*. 12, 619.
193. Scrisoare adresată lui Schiller. 27 august 1794. 20, 17.
194. Remarcă adresată lui Eckermann. 24 martie 1829. 24, 331.
195. Scrisoare adresată de Schiller lui Körner. 1 februarie 1796, în Friedrich Schiller, *Schillers Werke: Nationalausgabe* (Hermann Böhlau, Weimar: 1948-) vol. 28, p. 178
196. *Erste Bekanntschaft mit Schiller*. 12, 623.
197. Philipp Otto Runge, *Hinterlassene Schriften* (Perthes, Hamburg: 1840) partea I, p. 6
198. *Tag-und Jahreshefte*. 1805. 11, 747.
199. *Tag-und Jahreshefte*. 1805. 11, 749.
200. Scrisoare adresată lui Zelter. 1 iunie 1805. 19, 479.
201. *Epilog zu Schillers Glocke*. 2, 96.
202. *Gedichte*. 1, 522.
203. Scrisoare adresată lui Knebel. 24 decembrie 1824. 21, 620.
204. Remarcă adresată lui Eckermann. 14 martie 1830. 24, 731.
205. *Tagebücher*. 14 octombrie 1806. 26, 270.

206. Scrisoare adresată lui Gunther. 17 octombrie 1806. 19, 498.
207. *Unterredung mit Napoleon*. 12, 636.
208. *Entwurf einer Farbenlehre*. 16, 20; aici, în românește *Și dacă ochiul nu ar fi solar* de Ștefan Augustin Doinaș
209. *Polarität*. 16, 863.
210. Remarcă adresată lui Riemer. 24 martie 1807. 22, 444.
211. *Tag- und Jahreshäfte*. 1811. 11, 846.
212. Remarcă adresată lui Riemer. 28 august 1808. 22, 500.
213. Scrisoare adresată de Kleist lui Goethe, 24 ianuarie 1808, în Karl Robert Mandelkow (ed.), *Briefe an Goethe* (n. n. Scrisori către Goethe) (Beck, München: 1982) vol. 1, 496, în continuare *Briefe an Goethe*.
214. Scrisoare adresată lui Zelter. 20 octombrie 1831. 21, 1013.
215. Scrisoare adresată de Sulpiz Boisserée fratelui său. 4 mai 1811. 22, 628.
216. Remarcă adresată lui Riemer. 24 iulie 1809. 22, 565.
217. Scrisoare adresată lui Beethoven. 25 iunie 1811. 19, 637.
218. *Tagebücher*. 21 iulie 1812. 26, 318.
219. Scrisoare adresată lui Zelter. 2 septembrie 1812. 19, 672.
220. *Tag- und Jahreshäfte*. 1815. 11, 868.
221. Remarcă adresată lui Bertram. 26 septembrie 1814. 22, 764.
222. *Tag- und Jahreshäfte*. 1815. 11, 868.
223. *West-östlicher Divan*. 3, 361.
224. *West-östlicher Divan*. 3, 344.
225. Seelige Sehnsucht, tradus de Michael Hamburger în Johan Wolfgang von Goethe, *Selected Poems*, ed. Christopher Middleton (John Calder, London: 1983) p. 207, în continuare *Selected Poems*, ed. Middleton.; aici, traducere în limba română de Maria Banuș <https://poetii-nostri.ro/johann-wolfgang-von-goethe-dor-fericit-poezie-id-4585/>
226. Remarcă adresată lui Bertram. 26.
227. *Kunst und Altertum am Rhien und Main*. 12, 594.
228. *Kunst und Altertum am Rhien und Main*. 12, 523.
229. Scrisoare adresată Charlottei von Stein. 23 decembrie 1786. WA IV. 8, 101.
230. *Tagebücher*. 31 decembrie 1822. 26, 344.
231. *Tagebücher*. 31 decembrie 1822. 26, 411.
232. Scrisoare adresată lui Zelter. 3 mai 1816. 21, 157.

233. Scrisoare adresată fraților Boisserée. 3 februarie 1826. 21, 677.
234. *Dichtung und Wahrheit*, partea II, cartea 8. 10, 381.
235. *West-östlicher Divan*. 3, 295.
236. Remarcă adresată lui Eckermann. 27 ianuarie 1824. 24, 83.
237. Remarcă adresată lui Lang. Mijlocul anului 1826. 23, 540.
238. *Tagebücher*. 30 ianuarie 1823. 26, 412.
239. Remarcă adresată lui Eckermann. 27 octombrie 1823. 24, 60.
240. Marienbad Elegie. 1, 477.
241. Marienbad Elegie. 1, 475.
242. *Elegy*, tradusă de John Whaley în Johann Wolfgang von Goethe, *Selected Poems* (Dent, London: 1998) p. 138-141; traducere de Ștefan Augustin Doinaș, în *Goethe, Opere, Poezia, I*, studiu introductiv, note și comentarii de Jean Livescu, Editura Univers, București, 1984.
243. Scrisoare adresată lui Zelter. 4 septembrie 1831. 21, 998.
244. Scrisoare adresată lui Humboldt. 1 decembrie 1831. 21, 1024.
245. Remarcă adresată lui Eckermann. 17 februarie 1832. 24, 767.
246. Remarcă adresată lui Eckermann. 17 februarie 1832. 24, 768.
247. Remarcă adresată lui Eckermann. 2 ianuarie 1824. 24, 544.
248. Remarcă adresată lui Eckermann. 2 ianuarie 1824. 24, 545.
249. *Wilhelm Meisters Wanderjahre*, cartea III, 13. 8, 460.
250. Scrisoare adresată lui Zelter. 6 iunie 1825. 21, 633.
251. Scrisoare adresată lui Zelter. 6 iunie 1825. 21, 634.
252. Remarcă adresată lui Eckermann. 21 februarie 1827. 24, 599.
253. Scrisoare adresată lui Eckermann. 31 ianuarie 1827. 24, 228.
254. Remarcă adresată lui Eckermann. 31 ianuarie 1827. 24, 228.
255. *Allgemeine Betrachtungen zur Weltliteratur*. 14, 914.
256. *Dichtung und Wahrheit* partea III, cartea 15. 10, 695.
257. Scrisoare adresată lui Iacobi. 6 ianuarie 1813, 19, 689.
258. Scrisoare adresată lui Iacobi. 6 ianuarie 1813, 19, 689.
259. Scrisoare adresată de Augusta von Bernstorff născută zu Stolberg lui Goethe. 15 octombrie 1822, în *Briefe and Goethe*, vol. 2m p. 338
260. Scrisoare adresată Augustei von Bernstorff născută zu Stolberg. 17 aprilie 1823. 21, 533.
261. Remarcă adresată lui Eckermann. 11 martie 1832. 24, 771.

262. Remarcă adresată lui Eckermann. 11 martie 1832. 24, 772.
263. *Testament*, tradus de Christopher Middleton în *Selected Poems*, ed. Middleton, p. 266-269.
264. Scrisoare adresată fraților Boisserée. 22 martie 1831. 21, 976.
265. Scrisoare adresată lui Zelter. 14 decembrie 1830. 21, 953.
266. Scrisoare adresată lui Zelter. 19 martie 1827. 21, 728.
267. Scrisoare adresată lui Zelter. 21 noiembrie 1830. 21, 949.
268. Scrisoare adresată lui Zelter. 14 decembrie 1830. 21, 952.
269. Scrisoare adresată lui Sigismund von Herder. 19 ianuarie 1831. WA IV. 48, 90.
270. Scrisoare adresată lui Zelter. 14 decembrie 1830. 21, 952.
271. Scrisoare adresată lui Zelter. 14 decembrie 1830. 21, 953.
272. Scrisoare adresată lui Zelter. 21 noiembrie 1830. 21, 950.
273. Scrisoare adresată lui Reinhard. 7 septembrie 1830. 21, 1001.
274. Raport al lui Mahr. 27 august 1831. 23, 768. Traducere de poezie de Henry Wadsworth Longfellow în *Selected Poems*, ed. Middleton, p. 59; aici, traducere în limba română de Ion Pillat <https://poetii-nostri.ro/johann-wolfgang-von-goethe-deasupra-culmilor-toate-poezie-id-31865/>
275. Scrisoare adresată de Schiller lui Goethe. 29 noiembrie 1794. 20, 42.
276. Scrisoare adresată lui Schiller. 2 decembrie 1794. 20, 43.
277. Scrisoare adresată lui Schiller. 22 iunie 1797. 20, 361.
278. *Tagebücher*. 10 noiembrie 1828. 25, 498.
279. Scrisoare adresată lui Meyer. 20 iulie 1831. 5, 664.
280. *Tagebücher*. 22 iulie 1831. 26, 566.
281. *Faust*, versul 1692. Johann Wolfgang von Goethe, *Faust: Partea întâi*. Traducere Bayard Taylor, revizuită și editată de Stuart Atkins (Collier, New York: 1962) p. 94, în continuare *Faust I*; *Faust*, traducere în limba română de Lucian Blaga, Ed. Humanitas, 2015, p. 80
282. *Faust*, versul 2052. *Faust I*, p. 103.; *Faust*, traducere în limba română de Lucian Blaga, Ed. Humanitas, 2015, p. 91
283. *Faust*, versul 6216. Johann Wolfgang von Goethe, *Faust: Partea a doua*. Traducere Bayard Taylor, revizuită și editată de Stuart Atkins (Collier, New York: 1967) p. 59, în continuare *Faust II*; *Faust*, traducere în limba română de Lucian Blaga, Ed. Humanitas, 2015, p. 257
284. *Faust*, versul 11585. *Faust II*, p. 223; *Faust*, traducere în limba română de

Lucian Blaga, Ed. Humanitas, 2015, p. 451

285. Remarcă adresată lui Eckermann. 6 iunie 1831. 24, 504.

286. *Faust*, versul 11824. *Faust II*, p. 229; *Faust*, traducere în limba română de Lucian Blaga, Ed. Humanitas, 2015, p. 460, 464

287. Remarcă adresată lui Eckermann. 6 iunie 1831. 24, 504.

288. *Faust*, versul 11934. *Faust II*, p. 23; *Faust*, traducere în limba română de Lucian Blaga, Ed. Humanitas, 2015, p. 464-465

289. Remarcă adresată lui Eckermann. 6 iunie 1831. 24, 504.

290. Scrisoare adresată lui Humboldt. 17 martie 1832. 21, 1042.

291. Eckermann. 23 martie 1832. 24, 511.

Sursa imaginilor:

1) Casa natală din Frankfurt a lui Goethe

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Goethe_geburtshaus.jpg

2) Goethe în 1765. Pictură în ulei de Anton Johann Kern.

https://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Wolfgang_von_Goethe#/media/Datei:Goethe_1765.jpg

3) Promenadă în Leipzig. Gravură colorată după un desen de August Rosmäsler, 1777.

<https://nl.pinterest.com/pin/387872586657779154/>

4) Casa parohială din Sesenheim. Desen în cărbune roșu de Goethe, 1771.

https://www.wikiwand.com/en/Friederike_Brion

5) Goethe studiind în casa părinților săi din Frankfurt. Probabil autoportret, după 1770

<https://www.theschooloflife.com/thebookoflife/johann-wolfgang-von-goethe/>

6) Pagină-manuscris din *Cântecul de furtună al drumețului* al lui Goethe, aprilie 1772

<https://de.wikipedia.org/wiki/Datei:GoetheWanderersSturmliedApril1772.jpg>

7) Goethe la 24 de ani. Miniatură în ulei a pictorului lui Daniel Bager din Frankfurt

http://www.odysseetheater.org/goethe/goethe_10.htm

8) Elisabeth „Lili” Schönnemann, la vârsta de 24 de ani

https://www.wikidata.org/wiki/Q96902#/media/File:Baronne_Bernard-Fr%C3%A9d%C3%A9ric_de_Turckheim,_n%C3%A9e_Lili_Sch%C5%93nnemann.png

9) Vedere a orașului Weimar. Pictură în ulei de Georg Melchior Kraus.

<https://www.art-prints-on-demand.com/a/kraus-georg-melchior/ansichtderstadtweimar.html>

10) Marele duce Carl August de Sachsen-Weimar-Eisenach. reproducere după un pastel în ulei de Johann Heinrich Schröder, 1784.

<https://www1.wdr.de/radio/wdr5/sendungen/zeitzeichen/karl-august-100.html>

- 11) Charlotte von Stein la 38 de ani. Probabil autoportret. Desen în creion argintiu, aprox. 1780
<http://www.goethezeitportal.de/wissen/illustrationen/johann-wolfgang-von-goethe/frau-von-stein-und-kochberg.html>
- 12) Goethe în afara Romei. Pictură în ulei pe pânză de Johann Heinrich Wilhelm Tischbein, 1787.
https://de.wikipedia.org/wiki/Goethe_in_der_Campagna#/media/Datei:Johann_Heinrich_Wilhelm_Tischbein_-_Goethe_in_the_Roman_Campagna_-_Google_Art_Project.jpg
- 13) Goethe privind de la fereastra camerei sale din Roma. Pictură în acuarelă și creion cu cărbune de Wilhelm Tischbein, 1787.
<https://www.reise-nach-italien.de/goethe-italien1.html>
- 14) Christiane Vulpius dormind pe o canapea. Desen în creion de Goethe, 1788 sau 1789.
http://www.goethezeitportal.de/fileadmin/Images/db/wiss/goethe/goethe-motive_auf_postkarten/familie_goethe/Christiane_schlafend_Zeichnung_500x786.jpg
- 15) Goethe la 42 de ani. Pictor Johann Heinrich Lips.
<https://consilierjuridicgermanoroman.com/2011/04/07/cursuri-de-integrare-in-germania/johann-wolfgang-von-goethe/>
- 16) Schiller, 1793-1794. Litografie de Siegfried Bendiken, după un pastel de Ludovike Simanowitz.
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Friedrich_Schiller_\(par_Bendixen\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Friedrich_Schiller_(par_Bendixen).jpg)
- 17) Scrisoare adresată de Schiller lui Goethe, 13 iunie 1794.
<https://amaedeus.tumblr.com/post/187572737097/letter-from-schiller-to-goethe-june-13-1794>
- 18) Schiller, frații Humboldt și Goethe în Jena. Xilografie de W. Aarland, 1797.
https://de.wikisource.org/wiki/Bilder_aus_dem_Leben_deutscher_Dichter/Nr._1._Goethe_und_die_Br%C3%BCder_von_Humboldt_bei_Schiller
- 19) Audiența acordată lui Goethe de către împăratul Napoleon I în 2 octombrie 1808. Desen de Paul Delaroche.
https://ro.m.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Audienz_Goethe_Napoleon.jpg
- 20) Prima din planșele anexe la *Teoria culorilor* a lui Goethe, 1810.
<https://publicdomainreview.org/product/goethe-colour-chart>
- 21) Marienbad. Desen în cărbune și acuarelă de Goethe, după 1820.
<https://www.magnoliabox.com/products/kreuzbrunnen-in-marienbad-xph311111>
- 22) Marianne von Willemer. Desen în cărbune de Anton Radl, 1819.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marianne_von_Willemer_Radl_1819.jpg
- 23) Goethe în camera de lucru, dictându-i copistului său, Johann August John. Pictură în ulei de Joseph Schmeller, 1831.

<https://www.mediastorehouse.com/fine-art-finder/goethe-dictating-clerk-john-1834-oil-canvas-12844630.html>

24) Casa lui Goethe din Weimar. Gravură de Ludwig Schutze, cu semnătura lui Goethe din 1828.

https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1923-0120-61

25) August von Goethe. Desen în cărbune de Joseph Schmeller, aproximativ 1823.

<https://www.youpedia.de/de/lexikonartikel/portraet-des-julius-august-walther-von-goethe>

26) Ulrike von Levetzow, 1821. Portret în pastel, autor necunoscut

https://en.wikipedia.org/wiki/Ulrike_von_Levetzow#/media/File:Ulrike_von_Levetzow.jpg

27) Frontispiciul colorat și pagina de titlu al *Divanului apusean-răsăritean*

<https://www.ginkgo.org.uk/new-divan/>

28) Goethe la 68 de ani. Gravură colorată de Johann Müller.

http://www.odysseetheater.org/goethe/goethe_35.htm

29) *Faust. Un fragment*. Pagina de titlu a primei ediții din 1789.

<https://www.kettererkunst.de/kunst/kd/details.php?obnr=114002849&anummer=418>

30) Pagină-manuscris din partea a II-a a lui *Faust*.

<https://www.profil.at/kultur/johann-wolfgang-goethe-faustedition-komplett/400863233>

31) Goethe la patru zile de la moartea sa, 26 martie 1832. Autor Friedrich Preller.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Goethe_on_deathbed.jpg

32) Semnătura lui Goethe.